

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

**TÜRK EDEBİYATINDAKİ KADIN YAZARLARIN ROMANLARINDA
ANNELİK TEMSİLİNİN FEMİNİST KURAMLARLA ANALİZİ:
AYSEL ÖZAKIN, ERENDİZ ATASÜ, PERİDE CELAL, SEVGİ
SOYSAL**

Ekin KÖKLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

TÜRK EDEBİYATINDAKİ KADIN YAZARLARIN ROMANLARINDA ANNELİK
TEMSİLİNİN FEMİNİST KURAMLARLA ANALİZİ: AYSEL ÖZAKIN, ERENDİZ ATASÜ,
PERİDE CELAL, SEVGİ SOYSAL

Ekin KÖKLÜ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

ADAMA

Dedeme ve anneanneme...

TEŞEKKÜR

Tez yazma sürecime denk gelen Covid-19 salgını ne yazık ki birçok insan gibi beni de etkiledi. Motivasyonsuzluk, geleceğin belirsizliği ve çaresizlik hisleriyle boğuşurken aynı zamanda bir şeyler üretmenin zorluğunu üzerimde ağır bir şekilde hissettim. Bu tezi yazmak psikolojik olarak hiç kolay olmadı.

Bu süreçte, motivasyon aşılaman, anlayışı ve tecrübesiyle bana yol gösteren hem hoca hem de aynı zamanda bir dost gibi tüm desteğiyle yanımda olan değerli hocam Prof. Dr. Aylin Görgün Baran'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayattaki en büyük şansım, annelik konusunda ezberleri bozan, -bence- çağının çok ötesinde olan biricik annem Özlem Uzunokatar Doğan'a, emeklerini asla ödeyemeyeceğim anneannem Semiha Uzunokatar'a ve bugünlere şahit olmasını en çok istediğim ne yazık ki olamayan canım dedem Abdullah Uzunokatar'a, varlıklarıyla neşe kaynağı olan kardeşlerim Özce'ye ve Arın'a ve "seçilmiş" tüm aileme, her şartta yanımda oldukları için teşekkür ederim. Siz olmasaydınız yapamazdım.

Tüm tez süreci boyunca hiç şikâyet etmeden her derdime koşan, fikirleriyle beni besleyen, güçlendiren ve daima şefkatle sarmalayan canımın içi Özgün Özakay'a; dostluk kelimesinin karşılığı olan, sevinçleri, heyecanları ve hayat buhranlarını paylaştığım İrem Neslihan Bal'a teşekkür ederim. Dostlarımdan yana her zaman şanslı oldum, bu zorlu süreçte hepsinin destekleriyle ilerleyebildim, özellikle kriz anlarına müdahalede bir numara olan arkadaşlarım Begüm Akcaoğlu ve Ahmet Doğan'a ve de tüm dostlarıma teşekkür ederim. İyi ki hayatımdasınız.

ÖZET

KÖKLÜ, Ekin. *Türk Edebiyatındaki Kadın Yazarların Romanlarında Annelik Temsilinin Feminist Kuramlarla Analizi: Aysel Özakın, Erendiz Atasü, Peride Celal, Sevgi Soysal*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Bu araştırmada, Aysel Özakın, Erendiz Atasü, Peride Celal ve Sevgi Soysal'ın romanlarındaki annelik temsillerinin nasıl işlendiği konu edilmiş ve bu temsillerin feminist kuramlarla analizi yapılmıştır. Bu kapsamda her yazarın ikişer romanı ele alınarak, romanlar nitel içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Bu romanlar: *Tante Rosa*, *Yürümek*, *Genç Kız ve Ölüm*, *Alnında Mavi Kuşlar*, *Üç Yirmidört Saat*, *Güz Şarkısı*, *Bir Yaşadönümü Rüyası* ve *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*'dir. Bu çalışmanın amacı, tartışmalı bir mesele olan annelik olgusunun feminist kuramlarla birlikte edebi metinler üzerinden nasıl işlendiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu şekilde incelenen yazarların feminist kuramlardan (liberal, varoluşçu, radikal) ne şekilde etkilendiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda ilgili literatürde annelik kavramının gelişimi, tarihçesi ve yapılan araştırmalarla feminist kuramların bu konuya yönelik tartışmaları yer almıştır. Tematik analiz birimlerinin tespitiyle birlikte araştırma verileri altı temaya ayrılmıştır. Bu temalar; Ataerkiyi Sorgulayan Annelik, Ataerkiyi Pekiştiren Annelik başlığı altında Annelik ve Kadınlıkla İlgili Kalıp Yargılar, Anne-Çocuk (Kız) İlişkileri, Hamilelik ve Doğum, Doğum Kontrolü ve Kürtaj ve Üvey Anneliktir. Araştırmanın sonucunda belirlenen yazarların romanlarında en çok varoluşçu ve radikal feminizmin etkileri görülürken liberal feminizmin etkisinin sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Annelik, Feminizm, Feminist Kuram, Sevgi Soysal, Peride Celal, Erendiz Atasü, Aysel Özakın

ABSTRACT

KÖKLÜ, Ekin. *Analysis of Representation of Motherhood in the Novels of Women Writers in Turkish Literature with Feminist Theories: Aysel Özakın, Erendiz Atasü, Peride Celal, Sevgi Soysal*, Master's Thesis, Ankara, 2022.

This research determined, how the representations of motherhood in the novels of Aysel Özakın, Erendiz Atasü, Peride Celal and Sevgi Soysal are processed has been discussed and these representations have been analyzed by feminist theories. In this context, two books of each author were considered, and the novels were evaluated using the qualitative content analysis technique. These novels are: *Tante Rosa, Yürümek, Genç Kız ve Ölüm, Alında Mavi Kuşlar, Üç Yirmidört Saat, Güz Şarkısı, Bir Yaşadönümü Rüyası ve Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*. This study aims to is to reveal how the phenomenon of motherhood, which is a controversial issue, is processed through literary texts together with feminist theories. In this way, it has been determined how the authors examined are influenced by feminist theories (liberal, existentialist, radical). At the same time, the development of the concept of motherhood, its history, and the discussions of feminist theories on this issue has been included in the relevant literature. Along with the identification of thematic analysis units, the research data are divided into six themes. These themes are; Motherhood Questioning Patriarchy, Stereotypes about Motherhood and Femininity under the title Motherhood Reinforcing Patriarchy, Mother-Child (Daughter) Relationships, Pregnancy and Childbirth, Birth Control and Abortion and Stepmotherhood. As a result of the researches, it was determined that the effects of existential feminism and radical feminism were seen more in the novels examined, while the effect of liberal feminism was limited.

Keywords

Motherhood, Feminism, Feminist Theory, Sevgi Soysal, Peride Celal, Erendiz Atasü, Aysel Özakın

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ADAMA.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ.....	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	7
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	9
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	11
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	12
2.1. ANNELİK KAVRAMI	12
2.2. LİBERAL FEMİNİST KURAM	16
2.3. VAROLUŞÇU FEMİNİST KURAM	24
2.4. RADİKAL FEMİNİST KURAM.....	32
2.5. KADINLIĞIN VE ANNELİĞİN TARİHÇESİ	39
2.5.1. Batı'da Kadınlığa ve Anneliğe İlişkin Tarihçe.....	39
2.5.2. Osmanlı'dan Günümüze Kadın ve Annelik.....	44
2.6. ALANYAZINDA EDEBİ ESERLERDE ANNELİK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	58
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ	65
3.1. ROMANLAR HAKKINDA KISA BİLGİ.....	65
3.1.1. Aysel Özakin'ın Romanları	65
3.1.2. Erendiz Atasü'nün Romanları	66

3.1.3. Peride Celal'in Romanları	66
3.1.4. Sevgi Soysal'ın Romanları	67
3.2. VERİLERİN METİNSEL İÇERİK ANALİZİ	68
3.2.1. Ataerkiyi Sorgulayan Annelik: “ <i>Yıllarca Korse Gibi Giydiğim Kılıfımdan Çıkıyorum</i> ”	68
3.2.2. Ataerkiyi Pekiştiren Annelik: “ <i>Kendimi Kızıma Nasıl Bağışlıtacağım?</i> ”	77
3.2.2.1. Annelik ve Kadınlıkla İlgili Kalıp Yargılar: <i>Erkeklerle Yarışmak</i> ..	85
3.2.3. Anne-Çocuk (Kız) İlişkileri: <i>Annenin Kızını Kendi İmgesi Olarak Görmesi</i>	86
3.2.5. Doğum Kontrolü ve Kürtaj: <i>Özgürlük mü? İstenmeyen Çocuk mu?</i> ..	93
3.2.6. Üvey Annelik: <i>Annelik İçgüdü Değildir!</i>	95
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	107
EK 1. NİTEL İÇERİK ANALİZİNE YÖNELİK SORULAR	120
EK 2. YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ.....	121
EK 3. ROMANLARIN ÖZETLERİ.....	127
EK 4. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	131
EK 5. ORJİNALLİK RAPORU	132

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
YAZKO	Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

GİRİŞ

Türkiye’de kadın hareketi, pek çok siyasi fikirden daha köklü ve derin bir tarihe sahiptir. Osmanlı döneminden itibaren kadınlar, örgütlenmiş ve haklarını elde etmek için mücadele vermiş olmalarına rağmen hala birçok alanda erkeklere göre daha geri plandadır. Bunların temelinde toplumun sahip olduğu bazı kalıplaşmış düşüncelerin olduğu aşikârdır. Bu düşüncelerin en önemlilerinden biri de anneliğin kadınlıkla eşdeğer olduğu ve kadının aile dışında konumlanmasının meşru olmadığı düşüncesidir.

Ataerkil düşünce anneliği kendi kapsamında kurumlaştırmakta ve kadınları en çok bu yolla kısımcı altına almaktadır. Annelik, kadınların küçüklükten itibaren ulaşacakları bir “mertebe” gibi gösterilmekte, çocukluklarından itibaren kadınlara bu amaca yönelik çeşitli mesajlar verilmekte, oyunlar ve oyuncaklar oynatılmaktadır. Anneliğin bir içgüdü olduğu sık sık tekrarlanmakta ve eninde sonunda her kadının anne olması adeta bir kural gibi görüldüğü için anne olmak istemeyen ya da olamayan kadınlar bir şekilde dışlanmaktadır. Anne olmak istemeyen kadınlar “tuhaf” bulunmakta ve henüz “biyolojik saatlerinin gelmediği” düşünülmektedir. Nihayetinde anne olan kadınlar ise kimi zaman kendileri ve aileleri kimi zaman toplum tarafından kimi zaman da hükümet politikalarıyla baskı altına alınmaktadır. Anne olan kadın artık “farklı bir aşamaya” geçmiştir ve onu başka bir kurallar bütünü kapsamaktadır. Doğum yöntemi, emzirme, beslenme, giyim kuşam, davranış...ve daha birçok konu ile ilgili toplum, kadını köşeye sıkıştırır. Anneliğin standart tanımları biyolojiye atıf yapmakta bu sebeple doğurmayanları dışlamaktadır. Annelik reçetesi her dönemde siyaset, medya, din gibi kurumlarla desteklenir, mevcut görüş neyse ona göre temsili sunulur, mesajlar verilir. Badinter (2017, s.119) de bu doğrultuda her kültüre ve döneme göre farklılaşan bir ideal annelik olduğundan bahseder, kadınlar ister istemez verilen bu ideal modelden etkilenmektedir.

Bu sebeplerle farklı disiplinlerde de tartışma konusu olan “annelik” bu çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Özellikle günümüzün muhafazakârlaşan toplumlari aile kavramının üzerinde fazlasıyla durmaya başlamıştır dolayısıyla annelik de sürekli gündemde yer eden bir konu haline gelmiştir. Aynı şekilde Erkmen (2020, s.10), Türkiye’de de son yıllarda daha çok kadınların ev içindeki rollerine yönelik politikaların izlendiğini ifade etmektedir. Ne yazık ki annelikle ilgili geliştirilecek politikalar ya da tartışmalar bile kadınların deneyimleri ve görüşlerinden farklı yerlerde aranmaktadır. Bu yüzden bu tezde annelik durumu kadın yazarların eserlerinde incelenmiştir. Bu kapsamda Aysel Özakın’ın “Genç Kız ve Ölüm” ve “Alnında Mavi Kuşlar”, Erendiz Atasü’nün “Bir Yaşadönümü Rüyası” ve “Güneş Saygılı’nın Gerçek Yaşamı”, Peride Celal’in “Güz Şarkısı” ve “Üç Yirmidört Saat”, Sevgi Soysal’ın “Tante Rosa” ve “Yürümek” adlı romanları liberal, radikal ve varoluşçu feminist kuramlar aracılığıyla incelenmiştir. Bahsedilen feminist kuramlardan liberal feminizm anneliğe daha geleneksel taraftan bakarken, varoluşçu ve radikal kuram sağlam eleştiriler getirmiştir. Çalışmadaki ana materyalin roman olarak seçilmesinin sebebi, edebi eserlerin içinde geçtiği zamanı ve toplumu yansıtan bir ayna görevi görmesidir. Gülendam (2007, s.182), herhangi bir dönemle ilgili inceleme yapmak isteyen kişilerin o dönemi işleyen edebi eserleri seçmesinin önemli olduğunu belirtir, edebi eserler kurmaca bir yöne sahip olsa da toplumun geçirdiği değişimleri takip etmesi açısından göz ardı edilmemesi gereken kaynaklardandır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın konusuna, problemine, amacına, yöntemine ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesine değinilmiş ve bu kapsamda annelik kavramı incelenmiştir. Daha sonra ise liberal, varoluşçu ve radikal feminist kuramların genel görüşleri, temsilcileri ve annelik hakkında fikirleri verilmiş ve literatür taraması sunularak tarihsel çerçeve oluşturmak amacıyla başta Batı düşüncesinde kadınlık ve anneliğin tarihçesi verilmiştir. Ardından Osmanlı döneminden itibaren günümüz Türkiye’sine kadar kadınlığın ve anneliğin tarihsel süreçteki durumuna değinilmiş ve literatür taraması bölümünde önceden edebi eserler ve anneliği içeren çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise

Çalışmanın verileri, araştırma soruları kapsamında ve kuramlarla oluşturulmuş altı temaya ayrılarak analiz edilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında araştırmanın sonucunda elde edilen veriler feminist kuramlar ve önceden gerçekleştirilmiş çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Bu araştırmanın konusu Aysel Özakin, Erendiz Atasü, Peride Celal ve Sevgi Soysal'ın romanlarındaki annelik temsilinin nasıl işlendiğini tespit etmek ve bu temsillerin feminist kuramlarca bağını oluşturmaktır. Anneliğin kutsandığı sembolik düzende kadının annelik üzerinden kazandığı statünün önemli olduğu toplumda benimsenmiş olsa da bu durumun kadının kamusal alandaki açılımlarını kısıtladığı odağından hareket edilmiştir. Dolayısıyla çalışma anneliğin, belirlenen eserlerde nasıl işlendiğini ve temsil edildiğini sorgulamakta ve incelemektedir.

Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan kavram anneliktir. Bunun sebebi anneliğin her daim tartışmalara sebep olan bir konu olmasıdır. Öztan (2015, s.92), anneliğin feminist teori ve siyasette tartışılan önemli konulardan biri olduğunu ve 1960-70'li yıllardaki feminist düşüncenin anneliği kutsallıktan ve gizeminden arındırma gayretine girdiğini belirtir. Çünkü annelik kutsandıkça kadının ev içi alanda kalması ve kendini özel alanla sınırlaması sorunu ortaya çıkmaktadır. Sembolik düzendeki bu türden kalıp yargı ve davranışlar ise sembolik eril düzenin işleyişini kolaylaştırmakta ve kadının kendi varlığını eleştirel yönde sorgulamaktan alıkoymaktadır. Kadın doğurabilir, hatta biyolojik olarak anne olmayabilir ama çocuk sahibi olabilir. Fakat bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren bir özellik yaratır. Oysa kadınların anne olma haklarını eşitsizlik boyutunda değil daha eşitlikçi politikalarla gündeme getirmenin önemli olduğu söylenebilir. Ataerkinin şekillendirdiği annelik kurumunun, kadını ikincilleştirdiği düşünülmektedir. Kadınları sınırlayan annelik deneyiminin kendisi değil ona atfedilen kutsiyet olmaktadır. Annelik “edinilen bir kimlik” “inşa edilen bir şey” olmasına rağmen ulaşılması gereken bir merteye, ulaşıldıktan sonra da gerekliliklerinin tam ve eksiksiz yapılması zorunlu bir statü olarak görülmektedir.

Annelik ve getirileri kadınları birçok yönden etkilemektedir. Özbay'a (1992, s.151) göre, kadının statüsünü ve doğurganlığını birbirinden bağımsız düşünmek olanaksızdır çünkü doğumun kadın bedeninde gerçekleşmesi, toplumsal örgütlenmenin bazı gözlenen biçimlerinin ve özellikle cinsiyet rolleri farklılaşmasının ve cinsiyetler arası eşit olmayan ilişkilerin ilk gerekçelerindedir. Bütün kadınların eninde sonunda "annelik mertebesine" ulaşmaları beklenmektedir. Küçüklükten itibaren kız çocuklarının oyuncakları çoğu zaman bebekler ve mutfak eşyaları olmuştur. Kız çocukları büyüdükçe önce evlenmeleri sonrasında ise çocuk doğurmaları onlar için en önemli hedeflerdir. Ne kadar zaman geçerse geçsin bu düşünce hâlâ popülaritesini korumaktadır. Gittins (2012, s.96), kadınlığı annelikle bir görececek şekilde yetişmiş kadınların, anne olmakla statülerinin yükseldiğini düşündüklerini ve bunun onlar için evlilikten bile önemli olduğunu çünkü kadının hayattaki asıl amacını gerçekleştirdiğini varsayıldığını ifade etmektedir. İçinde bulunulan çağ, coğrafya, kültür, ülkelerin siyasetleri ve ekonomileri, küresel süreçler annelik kavramını etkilemektedir.

Feminist kuramların her birinin annelikle ilgili farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Bu tezde liberal, radikal ve varoluşçu feminist kuramın görüşlerinden faydalanılmıştır. Üzerinde durdukları nokta "fırsat eşitliği" olan liberal feminist kuramcılar; kadınlar için ailenin, anneliğin, eş olmanın bir sorun olmadığını ancak kadınların daha fazla kamusal alanda yer alması gerektiğini söylemektedir. Wollstonecraft (2012, s.3), "daha iyi bir annelik" için kadınların eğitim alması gerektiğini belirtir. Liberal feminist kuramın bu görüşleri, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kadın konusu üzerine tartışılan düşüncelerle benzerlik göstermektedir. Radikal feminist kurama göre kadının erkek karşısında ezilmesinin en büyük sebebi biyolojidir. Radikal feminist kuramcılardan Firestone, "biyolojik yeniden üretim bir istisna değil, kural olarak varlığını sürdürdüğü müddetçe" kadınların ne kadar kamusal alana çıksa da faydası olmayacağını söyler (Tong, 2006, s.121). Kadın bedenine, anneliğe, evliliğe ciddi eleştiri getirenlerden biri de Simone de Beauvoir'dır. Varoluşçu felsefeden yola çıkarak kadının ikincilliğini açıklamaya çalışır. Buna göre kadın erkeğin "ötekisidir." Kadın

bedenini, onu erkeğe bağı kılan bir olgu olarak ele alır. Beauvoir'a göre, evlilik ve annelik kadının özgürleşmesindeki en büyük engeldir.

Edebiyatta “kadın” ve “kadın yazar” kavramı bu çalışmanın bir diğr önemli hareket noktasıdır. Her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da ataerkil zihniyet yüzyıllar boyu hâkim olmayı sürdürmüştür. Türk edebiyatı kadın olgusuyla Tanzimat sonrasında ve edebiyatın kendini yenilemeye başladığı yıllarda tanışır (Argunşah, 2016, s.9). Ancak bu kadın olgusu “erkeklerce” anlatılmaktadır. Bu durum 19.yüzyıl sonlarında değışmeye başlar. 20.yüzyılın başında sosyal hayata katılmaya başlayan kadınlar da kendi seslerini duyurmak; yaşantılarını, bilgilerini, deneyimlerini paylaşmak için yazmaya başlarlar. “Kadın yazarlar” kendi yaşantılarını, kimliklerini, sorunlarını yazmak için uzun yıllar beklemişlerdir. Türk edebiyatında kadın yazarların sayısı özellikle 1970 ve sonrasında artış göstermiştir bunun sebebi kadınların bu zamana kadar daha çok “edebiyatın tüketicisi” şeklinde görülmeleri ve kaleme aldıklarının uzun bir dönem boyunca “iç dökme” olarak görülmeleridir (Argunşah, 2016, s.11). Bu dönemden sonra kadınlar bilinçli bir şekilde edebiyatın içine girmişlerdir. Bu çalışmada “kadın yazarın” özellikle vurgulanmasının sebebi kadınları ayrı bir edebiyat içerisinde nitelendirmek amacıyla değildir. Ancak yaşadıkları ve tecrübeleri sebebiyle kadın duyarlılığı önemlidir. Showalter (1977, s.11), tarihte kadınların benzer türden baskılara uğradıklarını dolayısıyla kadın yazarların dünyayı ve yaşamı, erkeklerden farklı şekilde algılamalarının normal olduğunu ama bu farklılığın “biyolojik” bir ayırmadan kaynaklanmadığını ifade eder (akt. Moran, 2013, s.255). Bu sebeple çalışmada özellikle kadınların yazdığı romanlar seçilmiştir.

Belirlenen feminist kuramlarla incelenen romanlar arasında annelik açısından nasıl bir ilişki vardır sorusundan hareketle aşağıdaki soru cümleleri oluşturulmuştur:

- Liberal feminist kuramın eşitlik ve haklar temelinde, annelik üzerine olan açıklamaları romanlarda nasıl temsil edilmektedir?

- Toplumda kadının öteki olarak inşa edilmesi karşısında “anne olmak” kadını öteki mi yapmakta yoksa öteki olmaktan kurtarmakta mıdır?
- Radikal feminist kuramın, anneliğin kadınla erkek arasındaki eşitsizliklerin en temel sebeplerinden biri olduğu görüşü romanlarda nasıl yer almaktadır?
- İncelenen romanlar ve yazarlar feminist kuramlardan ne derece etkilenmiştir?
- İncelenen romanlarda toplumda inşa edilmiş olan annelik rolünden yola çıkarak “kutsal bir annelik miti” yaratılmakta mıdır?
- Romanlarda feminist kuramlardan yola çıkılarak ataerkinin kurumlaştırdığı annelik kimliğini sorgulayan ve pekiştiren temsiller nasıl ele alınmıştır?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada kadın yazarlardan Aysel Özakin, Erendiz Atasü, Peride Celal ve Sevgi Soysal'ın romanlarına nitel içerik analizi yapılarak eserlerindeki annelik olgusunun temsili tespit edilmiş ve feminist teori ile yorumlanmıştır. Çalışmanın amacı tartışmalı bir mesele olan annelik olgusunu feminist kuramlarla birlikte edebi metinler üzerinden tartışarak tespit etmektir. Bu şekilde incelenen yazarların feminizmden ne şekilde etkilendiği belirlenmiştir. Aynı zamanda ilgili literatürde annelik kavramının gelişimi, tarihçesi ve yapılan araştırmalarla feminist kuramların bu konuya yönelik tartışmaları yer almıştır.

1960'lı yıllardan sonra dünyada toplumsal cinsiyet kavramının yaygınlık kazanmasıyla kadınların bilhassa sosyal bilimlerde, tarih, edebiyat gibi alanlarda görünürlüğü artmış ve yaptıkları araştırma konularına dahil edilmeye başlanmıştır (Uygun-Aytemiz, 2016, s.52). Çalışma özelinde yer alan kadın yazarların (Aysel Özakin, Erendiz Atasü, Peride Celal ve Sevgi Soysal) seçilmesinin amacı, yazarların kendi kişisel hayatlarında da kadın meselesine duyarlılıkları ve bunu

eserlerine yansıttıklarının düşünülmesidir. Seçilen kadın yazarların Türkiye’de de etkileri görülen feminist dalgaların fikirlerine eserlerinde yer verdikleri düşünülmektedir. Çalışmada yer alan feminist kuramların seçilmesinin nedeni ise yaygın ve temel olarak görülen bu kuramların seçilen yazarlara ne derecede etkisi olduğunu belirlemektir.

Hızlan (1996, s.21), Peride Celal’in kadın dünyasını tüm yönleriyle aktardığını ve anlattığı kişilerin, kitaplardan değil de kendi yaşamından ve kendi çevresinden olduğunu belirtir. Eserlerindeki kişilerin idealize edilmiş kadınlar değil de sorgulayan kadınlar olduğunu ifade eder. Atasü (2014, s.33) de hayatta hep ikincilleştirilmiş olan kadınları anlamak ve onları anlatmak için yazdığını ve bunu “kadın olduğunu unutmadan” yaptığını dile getirir. Ona göre kadınlık deneyimleri edebiyat için önemli bir ham maddedir (Atasü, 2017, s.39) ve kişilerin öz yaşamlarının da oluşturdukları eserlerde önemli bir nokta olduğunu belirterek kendisinin de yazdıklarında öz yaşamsal unsurlara yer verdiğini ifade eder (Atasü, 2017, s.95-97). Türkeş (2012, s.12), Sevgi Soysal’ın romanlarındaki anlatıcının tarafsız olmadığını ve hatta anlatıcının roman kişilerinin sorunlarını daha fazla yaşadığını ifade eder dolayısıyla Sevgi Soysal’ın da eserlerinde kendi fikirlerinin ve otobiyografik unsurlarının öne çıktığı düşünülmektedir. Nitekim Sevgi Soysal’ın kızı Funda Soysal (2015, s.17-18) da Tante Rosa’nın yazarın kendi ailesinden yola çıkarak yazdığını belirtmektedir. Aysel Özakin (2014) da vermiş olduğu röportajda bir eseri yazarken çıkış noktasının insanın en çok bildiği ve yakında tanıdığı gözlemlendiği kişilerle oluştuğunu ifade etmektedir.

Çalışmanın bir diğer amacı da kadın yazarların eserlerine olan aşinalığı arttırmak ve bu çalışmaların yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktır. Bu araştırmanın toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanı ile Türk edebiyatı literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Aysel Özakın'ın *Genç Kız ve Ölüm* (1982) ve *Alnında Mavi Kuşlar* (1978); Erendiz Atasü'nün *Bir Yaş Dönümü Rüyası* (2002) ve *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* (2011); Peride Celal'in *Üç Yirmi Dört Saat* (1977) ve *Güz Şarkısı* (1966); Sevgi Soysal'ın *Yürümek* (1970) ve *Tante Rosa* (1968) romanlarına nitel düzeyde içerik analizi yapılmıştır. Eserlerin incelenmesi sonucunda yazarların anlamlandırdıkları annelik temsilleri üzerinden analiz birimi olarak temalar belirlenmiş, analizler bu temalar ve liberal feminist kuram, varoluşçu feminist kuram ve radikal feminist kuramın görüşleri çerçevesinde yorumlanmıştır.

Romanlar üzerinde yapılan içerik analizi çerçevesinde tematik analiz birimleri belirlenmiştir. Belirlenen 6 tema şunlardır: "Ataerkiyi Sorgulayan Annelik", "Ataerkiyi Pekiştiren Annelik" ve alt başlığında "Annelikle İlgili Kalıp Yargılar", "Anne-Çocuk İlişkileri", "Hamilelik ve Doğum", "Doğum Kontrolü ve Kürtaj" ve "Üvey Annelik"tir.

Bu çalışmada, romanlardaki annelik temsillerine içerik analizi uygulanmıştır. Hall (2017, s.9-27) temsil kavramının "zihinde dil yoluyla kavramlar için anlam" meydana getirmek olduğunu belirtir. Temsil, yalnızca görebildiğimiz şeyler için değil, soyut kavramlar için de üretilir. İçinde yaşanan kültüre göre, herhangi bir konu, birçok anlam ifade edebilir; değişik şekillerde yorumlanıp temsil edilebilir. Her ne kadar herkesin farklı bir anlamlandırma ve yorumlama biçimi olsa da aynı kültürdeki insanların özellikle benzer kavramsal haritalara sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu romanların incelenmesi yazarların annelik temsillerini nasıl anlamlandırdığını ve bu temsillerin feminist kuramlarda ne şekilde karşılığının olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada kullanılan yöntem olan içerik analizi; söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizil, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Dolayısıyla içerik analizi, mesajda,

bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik “ikinci bir okuma”dır (Bilgin, 2014, s.1). “İçerik analizi, metin içeriği, toplama ve analiz etme tekniğidir. İçerik iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapar” (Neuman, 2008, s.466).

Çalışma aynı zamanda bir feminist edebiyat eleştirisi ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Nasıl ki feminist eleştiri “toplumsal ideolojileri ve uygulamaları” inceliyorsa feminist edebiyat eleştirisi de bu ideoloji ve uygulamaların edebi metinlerdeki karşılığını analiz eder (Humm, 2002, s.11). Feminist harekete paralel bir şekilde, 1960’lardan beri ilerleyen feminist edebiyat eleştirisi, öncelikle erkeklerin yazmış oldukları metinlerde yer alan kadın zihniyetini ortaya sunmakla başlamış, sonrasında yönünü kadın yazarlara çevirerek onların edebiyat tarihindeki konumlarını ve bir gelenekleri olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Moran, 2013, s.262). “Feminist edebiyat eleştirisi ve inceleme yöntemleri kadın yazarların, kadınların yaşamlarını ve deneyimlerini nasıl yansıttıklarını araştırır” (Erden, 2011, s.5). Humm (2002, s.26), feminist edebiyat eleştirisinin dört problemin üzerine eğildiğini belirtir bunlar:

- 1-Eril metinler ve bu metinlerde yer alan kadın temsillerini incelemek,
- 2-Kadın yazarların görünürlükleri üzerine çalışmak. Göz ardı edilmiş olan kadınların eserleri ve kadınların edebiyatın dışında kabul edilmiş sözlü kültürü üzerinde duran yeni bir edebiyat tarihi meydana getirmek,
- 3- Okurlar için yeni bir yöntem ve eleştiri pratiği sunmak,
- 4- Feminist okurların harekete geçmesini, edimde bulunmasını amaçlamaktır.

Böylece feminist edebiyat eleştirisi, çalışmamız açısından da önem taşımakta ve edebi metinlerin ve özellikle romanların gerek anneliği gerekse ataerkiyi sorgulaması bakımından toplumda farkındalık sağlamaya hizmet ettiği söylenebilir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma dört yazar ve sekiz romanla sınırlıdır. Aynı zamanda feminist kuramlar arasından yalnızca liberal, radikal ve varoluşçu kuramlar kullanılmıştır.

Tezin hazırlanması sırasında karŐılaŐılan bazı sınırlılıklar da mevcuttur. Öncelikle kadın yazarların romanlarının sečilmesinde sıkıntılar yaŐanmıŐ, hangi romanların incelemeye dahil edileceği ve nasıl bir soruyla hareket edileceği epey bir zaman almıŐtır. Bu noktada araŐtırmacının lisansını Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlamıŐ olması oldukça fayda saėlamıŐtır çünkü seçilen yazarların çoėu romanı önceki yıllarda araŐtırmacı tarafından okunmuŐtur. Dolayısıyla seçilen romanların, belirlenen kuramlara en uygun şekilde analiz edilebilmesi diğer araŐtırmaların da gözden geçirilmesini gerektirdi. Böylece önden bir bilgi birikimine sahip olmak, annelik ve kadınlık durumunun belirlenen romanlarda ele alınıŐına yönelik analizlerin yürütölmesine zemin saėlamıŐ oldu.

Edebi eserlerin toplumda yaşanan olaylardan, deėiŐimlerden ve geliŐmelerden - kurmaca bir yönü de olsa- mutlaka etkilendiği düşünölmektedir. O sebeple bu çalışma için edebi türler içerisinden "roman" seçilmiŐtır. Romanda karakterlerin derinlikleri ve olayların ayrıntıları daha fazladır, bu durum daha fazla veri elde edilebilmesi için önem taşımaktadır.

2.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ANNELİK KAVRAMI

Geçmişten günümüze birçok alanın (siyaset, din, psikoloji, feminizm vb.) tartışmalı meselesi olan “annelik” ile çeşitli açıklamalar ve yaklaşımlar mevcuttur. Standart bir tanıma bakılacak olursa anne, Türk Dil Kurumuna göre “çocuğu olan kadın”dır. Miller’a (2019, s.33) göre, annelik biyolojik bir süreçle başlar, kültürle şekillenir ve dünyaya gelmiş olan canlının ihtiyaçlarının giderilmesini içeren sorumluluklarla ilerler. Birçok tanımda da anneliğin özellikle biyolojik bir süreç olarak tanımlanmasının farklı kadın deneyimlerini göz ardı ettiği düşünülmektedir. Özellikle “doğuranın” anne olarak imlenmesi doğurmadan anne olan kadınları dışlamaktadır.

Kadınlık hallerinden biri olan annelik de ataerkil ideoloji ve onun baskıları tarafından belirli sınırlar içerisinde tanımlanır. İster istemez annelik bu çizilen sınır içerisinde şekillenir ve ilerler (Ustabaş, 2009, s.43). Toplum tarafından anneye atfedilen özellikler çoğu zaman onun kutsallaştırılmasına kadar gitmekte ve annelik üzerinden birçok söylem üretilmektedir. “Kadınlar mutlaka doğurmalıdır”, “bir kadının en önemli görevi anneliktir”, “doğurmamış kadın eksiktir”, “iyi anne şöyledir” gibi söylemler kendine medyada, siyasette vd. alanlarda yer bulmaktadır.

Küçüklükten itibaren kadınlar potansiyel anneler olarak görülür. Her kadının “içgüdüsel” olarak bunu istediği, buna uygun olduğu varsayılır. Eğer bir kadın anne olmayı istemezse “biyolojik saatinin” henüz gelmediği zamanı gelince isteyeceği söylenir. Annelle ilgili genel perspektif, mutlaka bir çocuğa sahip olmak üstünden ilerlemekte ve annelik kavramına bu şekilde bir önem atfedilmektedir (Burç, 2015, s.7). Annelik kavramı dönemin şartlarına göre belirli idealler çerçevesinde biçimlenir. Verilen ideallere uymamak bazı sorunlar ortaya

çıkartır, kişinin dışlanmasına, “kötü anne” olarak görülmesine kadar gider. Bu kurallar ve beklentiler bir mite dönüşür. Annelik miti adeta kadının “insan” değil bir çeşit “melek” olmasını beklemektedir. Annelik ideolojileri, annelik içgüdüleri mitini kullanarak kadınlarla ilgili bazı algılar yaratır: Her kadının anne olmayı istemesi ve eninde sonunda anne olmayı isteyeceği gibi. Böylelikle bu algıyı doğrulamak için de annelik üzerinden bir kutsallık yaratılır ve annelik “görevinin” içselleştirilmesi için uğraşılır (Sever, 2015, s.73). Her kadının eninde sonunda anne olacağı varsayılır. Bu görüş biyolojiyle de desteklenir ve içgüdüsel olduğu ileri sürülür. Annelik biyolojik sürecin bitiminden sonra tamamen sosyal bir inşa sürecidir (Gittins, 2012, s.69).

Anneliğin kutsallaştırılması, bugünkü halini alması imparatorluklardan modern devletlere geçiş sürecinde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde bilimin ve teknolojinin ilerlemesiyle paralel olarak yalnız milliyetçi söylemler değil yeni bilimsel söylemlerin de sürece eklenmesi kadınlığın ve anneliğin modern anlamlarını biçimlendirmiştir (Bayraktar, 2011, s.24). Buna ek olarak, ülkelerin nüfus politikalarına göre de anneliğe yüklenen anlamlar ve beklentiler değişiklik gösterir. Türkiye’ye bakıldığında Cumhuriyet’in ilk zamanlarında kadınların anne ve eş konumunda birer vatandaş olduğu görülür. Kadınlar, yeni Cumhuriyet’le kendilerine, ataerkil kurallarını dışına çıkmadan, cinsiyetsiz bir kimlik edinirler (Durakbaşı, 2017, s.27). Çeler (2012, s.179), sonraki yıllardaki gelişmelerle kadınların değişik kimliklere de sahip olduğunu (anne, köylü, işçi, burjuva vb.); 60’larda başlayan cinsel özgürlük hareketinin, kadının bedeni üzerindeki hakkının yalnızca kendine ait olduğunu söyleyerek, kadını çocuk ve eş baskısından kurtarmaya çalıştığını belirtir.

Badinter (1992, s.9-13), annelik sevgisinin içgüdüyle tanımlandığını ve bunun kadının doğasıymış gibi görüldüğünü ifade eder. Halbuki “bu bir içgüdü olsaydı herkesi içine almaz mıydı” ya da “17.yüzyılda bir çocuk ihmali döneminin olması tüm kadınları kapsayan bir rahatsızlık mı” gibi sorularla incelemesini sürdürür.

Annelik sevgisi hala zihinlerde adeta bir zorunluluk ve bir annenin çocuğunu sevmemesi onu “yoldan sapmış” biri gibi nitelendirmek için oldukça yeterli bir nedendir. Annelik sevgisi, her duygu gibi değişebilen ve kusurlu bir yapıdadır ve kadınların ayrılmaz bir parçaları değildir.

Welldon, çalışmasında anneliği farklı bir açıdan incelemektedir. “Anneler melektir” anlayışını yıkarak annelik ve sapkınlık üzerine araştırmalar yapan Welldon (2019, s.184), burada “sapkınlığı” ahlaki endişelerle değil psikanalitik bir anlamla kullandığını belirtir. Bu görüşlerin dikkat çekici tarafı, anneliğin kutsallaştırılmasına karşıt olarak annelerin de herhangi bir insan gibi iyi ya da kötü olabileceği noktasıdır. Annelik kimi kadınların sapkın olabileceği fikrini dışarda bırakarak kutsallaştırılırsa bu hem kadın hem çocuk ve son kertede toplum için zararlı bir hale dönüşür (Welldon, 2019, s.105). Anneliğin başka bir tarafının olduğu gerçeği insanları şaşırtmamalıdır çünkü kadınların anne olduktan sonra bu görevi “layıkıyla” yerine getirmesi beklenir ve tüm bu baskılar ileride kadının yaşantısında ciddi problemler yaratabilmektedir (Welldon, 2019, s.35).

Agacinski (1998, s.47), Beauvoir’ın kuramını özgürleştirici olarak değerlendirirse de annelik fikirlerini eleştirmekte ve anneliğe biraz daha farklı bir yönden bakmaktadır; ona göre Beauvoir’ın kuramında “dişilik ve annelik değer yitirmekte” ve cinsiyetler arasındaki “farklılık silinmektedir.” Anneyi yalnızca bedensel özelliğe dayandırarak edilgen olarak görmek çok eski bir yorumdur, aksine annelik içinde coşkular barındıran ve edilgenliğin tersine kadınlara güç veren bir tutkudur dolayısıyla annelik bir egemenlik ve güç alanı olarak yeniden değerlendirilmelidir (Agacinski, 1998, s.60-61).

Coward (1995, s.88), anneliğin, kadınların yapıp ettiklerini sınırlandıran “katı bir reçete” olduğunu, rekabet ve zorlanmayı beraberinde getirdiğini söyler. Kadınların deneyimlerinden çağdaş ebeveynlikle -annelikle- ilgili çıkarımlarda

bulunan Coward (1995, s.92-97), çağdaş ideal anneden artık 1950'lerdeki annelerden farklı olarak çocuğun gelişimini ilerletmek için çeşitli yaratıcı aktivitelerde bulunması, etkinliklerle çocuğun potansiyelini ortaya çıkarabilmesi için yönlendirme gibi çeşitli kişisel gelişim aktivitelerinin beklendiğini ve ne kadar ilerlenmiş olursa olsun annelikle ilgili geleneksel anlayışın sürdüğünü ifade eder.

Chodorow (2021, s.9), çalışmasında anne-kız arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin kadınlar tarafından yeniden ve ne şekilde üretildiğini incelemektedir. Chodorow'a (2021, s.33) göre, annelik toplumsal cinsiyet temelli işlerin tüm dünyada süren birkaç ögesindedir. Anneler, kız çocuklarını anne olmak üzere ve bu özelliklerini ortaya çıkaracak biçimde yetiştirir ve bunlar anne-kızın ilişkileri esnasında inşa edilir. Oysaki anneler bastırılmış erkek çocukları üretmektedir ve bu durum erkeklerin duygusal yönünü azaltarak onları kamusal hayatta birincil bir katılıma yönlendirir. Kadınlar ve erkekler arasındaki bu durumsa psikolojik kapasitelerini ayırarak, cinsiyet temelli iş bölümünü yeniden üretir (Chodorow, 2021, s.40).

Çocuk sahibi olmayı sosyal, ekonomik, bireysel düzlemde inceleyen Maier (2015) çalışmasında neden çocuk yapılmaması gerektiğini maddelerle açıklar ve "gönüllü çocuksuzluk" fikrini destekler. Özellikle annelikle ilgili eleştiriler içeren bu çalışmanın dikkat çekici olduğu düşünülmektedir. Maier (2015, s. 19), çocuk yapmak istemenin, topluma uyum sağlamak ve dahil olmak için üzerine düşünülmeyen, sıradan bir eylem olduğunu ve "çocuk arzusunun" adeta bir "iş kolu" haline geldiğini ifade eder. Çocuk sahibi olmak Maier'e (2015, s.20) göre bir hak ya da zorunluluk değil olsa olsa bir olanaktır. Ancak bu "olanak" ebeveynin yaşamını geri dönülmez şekilde değiştiren bir durumdur. Maier (2015, s.99), çocuk meselesinin, kadınlar üzerinde büyük baskılara sebep olduğunu ve kadınların insanlık tarihinde bu yer alamamasının anneliğin getirdiği fiziksel ve kültürel engeller sebebiyle olduğunu belirtmektedir.

2.2. LIBERAL FEMİNİST KURAM

Bu bölümde liberal feminist teorinin nasıl şekillendiğine ve liberal feminist teorinin annelikle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Liberal feminist kuram, tarihi itibarıyla önce geldiği için diğer feminist kuramlara bir temel oluşturmuştur. Kimisi liberal kuramı eleştirerek kimisi de üzerine çeşitli fikirler inşa ederek ilerlemiştir. Sevim (2005, s.55) liberal feminist kuramın kronolojik olarak ilk gelmesinden ve sonrasındaki feminist fikirlerin ilk olarak liberal feminist düşüncelerle bir kıyasa ve hesaplaşmaya girişmesinden dolayı önceliği olduğunu söylemektedir.

18. yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19.yüzyılın başında yaşanan tarihsel dönüşümler, başta Sanayi Devrimi kadını özel alanda tecrit ederek iş yeri ile ev mekânını birbirinden ayırdı, bu dönemden önce ve sonra da kadınların eş ve annelik görevleriyle özel alana ait görülmeleri tüm dünyada oldukça yaygın bir görüştü (Donovan, 2016, s.25). Özel alan ve kamusal alan ayrımı gittikçe belirginleşmişti. Liberal teorinin, hak ve özgürlük düşüncesi yalnızca kamusal alan ile sınırlıydı. Liberal özgürlük anlayışında, özel alanda devlet müdahalesi söz konusu değilken; kamusal alanda her bireyin özgürlüğü de anayasal haklarla güvenceye alınmaktaydı. Bundan dolayı, devletin kurallarını koyduğu kamusal alanlarda bir sınırlandırma varken, kurallarını herkesin kendi koyduğu evler, erkeklerin kadınlar ve çocuklar üzerinde iktidarlarını özgürce kullandıkları bir alandır (Dal, 2001, s.23). Liberal teoride bahsedilen değerlerin hiçbiri kadınları kapsamamaktadır. Teorideki özgürlük anlayışı ve haklar yalnız beyaz burjuva erkekler içindir. Çardak (2012, s.15) kadınların medeni, siyasi vb. haklarının önemsenmediğini belirtir çünkü kadınlar zaten erkeklere bağlı görüldüklerinden bu haklara ihtiyaçları yoktur. Eş, annelik ve ev işleri görevleriyle birlikte kocalarının gözetiminde olmalıdırlar. Kadınlar, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de, diğer birçok yerde olduğu gibi, babalarının ve kocalarının mülkü olarak görülüyorlardı (Berktay, 2010, s.44). İlk başta kadınlarla ilgili düşünülmeyen hak ve özgürlükler, ilerleyen dönemlerde bireycilik ve özel mülkiyet ön plana çıktığında kadını birey sayıp saymama (Çardak, 2012, s.15) konusunda bazı düşünceleri ortaya çıkardı.

Kamusal alanda bireyler -erkekler- çeşitli durumlarda özgürlüklerini kullandığında başka insanların çıkarları ve özgürlükleriyle çatışabilirler, böyle bir durumda devlet müdahalesi gerekir oysaki birey, özel alanda yani aile içerisinde özgürlüğünü herhangi bir kısıtlama olmadan yaşayabilir (Berktaş, 2010, s.37). Erkeklerin kamusal alandaki özgürlükleri üzerine fikirler üreten liberal kuramcılar, özel alandaki hayatın “eşit ilkelerle” kurulmasını önemsememişlerdir; onlara göre, özel alanda yer alan kadının başında mutlaka “mülk sahibi” olarak erkek yer almalı ve evin içi toplumsal sözleşmeye dahil edilmemelidir (Çardak, 2012, s.16). Birçok aydınlanmacı düşünürün hak, özgürlük, eşitlik kavramlarını yalnızca kamusal alandaki erkekler üzerine kurduğu oldukça açıktır. Liberal feminizm de bu değerler çerçevesinde geliştirilmiş liberal teoriden yola çıkarak oluşturulmuştur.

Donovan (2016, s.22), kadınların Batı’da ortaya çıkan devrim hareketlerini umutla ve coşkuyla karşıladıklarını, Amerika’da Bağımsızlık Bildirisi (1776) ve Fransa’da İnsan Hakları Bildirisi (1789) ile birlikte kadınların da erkeklerle hakça bir eşitliğe sahip olacakları düşüncesinde olduğunu ifade eder ancak düşündükleri gibi olmaz. Liberal feminist kuramın öncülerinden olan Wollstonecraft’ten önce, yaşanan haksızlıklar için Olmype de Gouges *Les Droits de la Femme* (Kadın Hakları) adlı bir broşür yayımlar ve kampanyalar düzenler. Bunun üzerine giyotinle idam edilir.

Bu minvalde liberal feministler, liberal felsefenin ideallerinin sadece erkekler için değil kadınlar için de geçerli olduğunu savunmuştur (Demir, 1997, s.46). Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcıların öne sürdükleri nokta, kadınların da erkekler gibi temel haklara sahip “insanlar” olduklarıdır (Donovan, 2016, s.29). Ecevit (2011, s. 12), liberal feminizmde kadın ve erkeklerin rasyonel düşünme ve eylem açısından eşit görüldüklerini bu yüzden de liberal siyasal düşünceye çok benzer olarak “aynı” şeklinde ele alındıklarını ifade eder. Liberal feminist kuramı

şekillendiren önemli temsilcileri şu şekilde sıralamak mümkündür: Mary Wollstonecraft (1759-1797), Frances Wright (1795-1852) ve Sarah Grimké (1792-1873) erken dönemde; Elisabeth Cady Stanton (1815-1902), Susan B. Anthony (1820-1906), Sojourner Truth (1795-1883), Harriet Taylor (1807-1858), John Stuart Mill (1806-1873) ise sonraki dönemlerde kurama katkı sunmuştur. Heywood (2013, s. 245), liberal feminizmin temel düşüncelerinde bireyin çok büyük öneme sahip olduğu bu yüzden de herkesin birey olmasından dolayı herhangi bir başka cinsiyet, ırk, renk, inanç veya dinine göre ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiği olarak ifade eder. Bundan dolayı aynı şekilde, kadınlar da bütün bireyler gibi kamusal ve siyasal hayata katılma hakkına sahiptir.

Liberal feministler temel olarak eğitim hakkı, siyasi ve hukuksal eşitlik ve kamusal alanda görünürlük için mücadele vermişlerdir. “Fırsat eşitliği” üzerinde durdukları ana noktalardandır. Bu hareket çoğunlukla oy hakkı mücadelesi çevresinde ilerlemektedir. Liberal feminizm reformist bir görüşü benimser yani ataerkil toplum yapısını değiştirmeye çalışıp erkeklere meydan okumaz, kadın ve erkeğin durumunu eşitlemek için kamusal hayatı düzenlemeyi amaçlar (Heywood, 2013, s.246). “Liberal feministler için erkek ve kadın cinsiyetleri birbirleriyle savaş halinde değildir ve erkeklerin ellerinde ne varsa onlardan vazgeçmeleri gerektiğini düşünmezler. Toplumda devrim değil reform yanlısıdır” (Ecevit, 2011, s.13). Kadınlar, yaşanan devrimler neticesinde kamusal alandan uzak kalmak istememiş, kocaları tarafından değil bizzat kendileri tarafından temsil edilmeyi amaçlamıştır (Çardak, 1996, s.40). Erkeklerin sahip olduğu tüm evrensel haklara kadınların da aynı şekilde sahip olması gerektiğini söylemektedirler. Liberal feministler, kadınların entelektüel gelişimini desteklemek ve mesleki olarak onları teşvik etmek için yasalar oluşturmaya ya da yasaları değiştirmeye odaklanmışlardır. Erken dönem liberaller, kadınların oy ve mülkiyet hakkı için çalışırken çağdaş liberaller eşit ücret ve istihdam gibi konular için savaşmışlardır (Steeves, 1987, s.100). Donovan (2016, s.33-34), aydınlanmacı liberal feministlerin paylaştığı düşünceleri şu şekilde kaydeder:

1-Akla inanç. Wollstonecraft gibi bazı düşünörlere göre, Akıl ve Tanrı neredeyse eş anlamlıdır. Birey, akılı içinde tanrısal bir kıvılcım barındırır; bu kişinin vicdanıdır. Frances Wright ve Sarah Grimké gibi feministler, gerçeğin en güvenilir kaynağının herhangi bir yerleşik

kurum ve gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini belirtirler.

2-Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı. Başka bir deyişle kadınların ve erkeklerin ontolojik olarak özdeş oldukları inancı.

3-Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim -özellikle eleştirel düşünebilmek için eğitilmek- olduğuna inanç.

4-Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve onuru bu bağımsızlığa bağlı olan özerk bir varlık olduğu görüşü.

5-Sonuç olarak, aydınlanma kuramcıları, doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır. Önemli birçok kuramcı kendilerini siyasi haklarla ilgili taleplerle sınırlandırmamakla birlikte, 19.yüzyıl kadın hareketi esas olarak bu talepler, özellikle de oy verme hakkı talebi üzerine oturmuştur.

Liberal feministler için eğitim önemli bir konudur. Çünkü kadınların, erkeklerle eşit bir eğitim hakkıyla birlikte gerçek potansiyellerinin ortaya çıkacağını düşünmektedirler. Eğitim, kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldıracak unsurlardan biridir. Liberal feministler, kadının eğitim vasıtasıyla toplumsal pozisyonunun iyileşeceğini, kadının erdem ve saygınlık kazanacağını belirterek toplumda “adalet” ve “eşitlik” anlayışının eğitimle sağlanabileceğini ifade etmişlerdir (Keleş, 2018, s.68-69). Wollstonecraft (2012, s.3), kadın ve erkeğe eşit şekilde eğitim verilmezse “hakikatin” insanların bütününe ulaşamayacağını ve “bilginin” ve “erdem” yayılamayacağını ifade eder. Ancak sadece eğitim, şartların eşitlenmesi için yeterli değildir. Liberal feministlere göre kadınların durumlarının iyileşmesi için yalnızca kamusal alanda çalışma hayatına katılmaları yeterli değildir aynı zamanda kadınlar, sağlık, politika gibi temel haklara sahip olmalıdır; yani temel amaç, erkeklerle kadınların siyasi, sosyal ve yasal olarak eşit hale getirilmesidir (Demir, 1997, s.51). Liberal feminist düşünürlerden olan John Stuart Mill ve Harriet Taylor’a göre eğer cinsiyetler arasında adalet sağlanacaksa o zaman, toplum kadınlara aynı erkeklere verdiği eğitimi vermeye kalmamalı, erkeklerin yararlandığı sivil özgürlükler ve ekonomik fırsatlardan da yararlanmalıdır (Tong, 2006, s.31). Oy hakkı ile başlayan mücadelede, taleplerin

sürekli genişletildiği görülmektedir. Altınbaş (2006, s.26), bu süreci kadınların önce eğitimi temel hedefleri haline getirdikleri ve daha sonra iş hayatına girdikçe daha alttaki işleri yapmalarından dolayı sıradaki hedef olarak “eşit işe eşit ücret” düsturunu belirlemeleri olarak ifade eder.

Liberal feministlere göre, çalışma fikri kadınların yalnızca ev içindeki köleliğinden kurtulması için değildir, kadınlara eğer tam olarak bir özgürlük sağlanacaksa ekonomik olarak erkeklerden ayrılmaları ve onlarla haklar konusunda eşit olmaları gerekir (Sevim, 2005, s.58). Liberal feministlerin serbest piyasa ekonomisini savunmaları önemlidir. Çünkü serbest piyasa ekonomisi kadınlara da erkeklerle birlikte ve pek çok alanda çalışma imkânı vermekte ve değişik iş alternatifleri sağlamaktadır. Liberallerin ekonomik görüşleri liberal feministler tarafından da benimsenmektedir (Altınbaş, 2006, s.26).

Liberal feministlerin en çok eleştirildikleri noktalardan biri özel alana fazla değinmemeleridir. Aileye ve anneliğe yapıcı bir eleştiride bulunmazlar. Liberal feministler, kadınların uğradığı eşitsizliklerin sebebini aile içindeki anne ve eş rolleriyle değil çoğunlukla kamusal alanda kadınların erişemedikleri haklar ile bağdaştırır. “Daha iyi bir annelik” için kadınların eğitim alması gerekmektedir, çocuklara öğretilecek herhangi bir konuda kadının da bilgisi olmalıdır, çocuk nasıl yetiştirilmek isteniyorsa kadın da o seviye bir eğitime sahip olmalıdır. Kadınlar, kocalarıyla evlilikte eşit olduğunda ve bu eşitlik doğrultusunda paylaşım yaptığında, evdeki işlerini ve anneliğini ihmal etmeyecektir (Wollstonecraft, 2012, s.3-5).

Liberal feministler için kadının annelik, ev kadınlığı ve eşlik görevleri onun gelişimine engel olmadığı sürece elbette sürdürülebilir şeylerdir (Güneş, 2018, s.146). Aynı zamanda liberaller kadınların ve erkeklerin birbirinden farklı doğaları ve yapıları olduğunu düşünmüş ve bu sebeple de kadının ev içindeki görevlerinin ve anneliğinin de bu doğanın bir ürünü olduğunu ve ister istemez kadınların da bunu seçtikleri görüşünü benimsemişlerdir (Heywood, 2013, s.246). Güneş (2018, s.146), liberallerin görüşlerini aile kurumunda eşitlik sağlandığı ve

kadınların kendilerine saygı duyulduğu müddetçe aile içindeki görevlerini yerine getirmesinin mümkün olacağı şeklinde ifade eder.

Liberal feministler, aileyi ve kadının eş rolünü korumasını kabul ederken bunun eşitlikçi bir şekilde olması gerektiğini söyler. Ortiz (1995, s.527) liberal feminizmin aile içindeki rolleri yeniden cinsiyetlendirdiğini ve geleneksel roller yerine evlilikte daha eşitlikçi bir karı koca ilişkisi kurmaya çalıştıklarını belirtir. Çocuklar da dahil olmak üzere “aile” eşitlerin yaşadığı bir kurum haline gelmelidir. Ailenin işlevi genel itibarıyla değişmemiştir ancak kamusal alanda istenen eşitlik burada da beklenmiştir. Wollstonecraft (2012, s.280), kadınların istenen hak ve özgürlükleri elde etmedikçe şefkatli eşler ve anneler olamayacağını ve ev içinde de mutluluğun yaşanmayacağını ifade ederek kadınların dış görünüşlerinden ziyade akıllarına yatırım yapılmadıkça eğitim sisteminin düzelmeyeceğini ekler. Dolayısıyla Wollstonecraft’ın, kadınların haklar elde ederek özgürleşmesinin onların aile içindeki görevlerde daha verimli bir şekilde yer almasını destekleyeceğinden bahsettiği söz edilebilir.

Liberal feministlere göre kadınların aile içi rollere hapsedilmesi rasyonel becerilerinin gelişimini kısıtlar ve kapasiteleri baskılandıkları için ise kadınların “tam anlamıyla” bir insan olmaları engellenir. Ayrıca aile içi rollere hapsolmek kadınların üretkenliğini de bitirmektedir ancak tüm bunlara rağmen liberaller, aile yapısına temelde meydan okumamışlardır (Budig, 2004, s.420-423). Kadınların ev içinde olduğu kadar kamusal alanda da yer alması bu noktada önemlidir. Liberallere göre, erkekler aile içindeki görevlerde eşit sorumluluklar alırken, kadınlar da kamusal alana çıkacaklar ve böylelikle aile kurumu daha verimli bir hale gelecektir.

John Stuart Mill için aile, zorbalık içeren bir kurumdur (1987, s.69). Mill ailenin içinde sevgi ve eşitliğin bulunduğu bir okul olması gerektiğini belirtir. Bu eşitlik anlayışı bazı çelişkiler içermektedir çünkü Mill erkeklerin özel alan ve kamusal alanda aynı anda yer alabileceklerini söylerken kadınların bunlardan yalnızca birini tercih edebileceğini belirtmekteydi (Küçük, 2003, s.102). Taylor ise Mill’e

göre daha farklı düşünmekteydi. Tong (2006, s.32), Mill ve Taylor'un kadınlar ve çocuklarla ilgili olarak hangi değişimin daha iyi olacağı konusunda ortak bir karara varamadıklarını ifade eder.

Taylor, anne-çocuk bağına sorgulamayarak eğer bir ayrılık söz konusu olursa çocuğun bakımının annede olması görüşündeydi ve kadınları daha az çocuk sahibi olmaları konusunda uyardı. Mill ise kadınları ve erkekleri, olası bir boşanmada çocukların hayatı kötü yönde etkilenmesin diye, geç evlenmeye ve geç çocuk sahibi olmaları yönünde bilinçlendirmeye çalıştı. Taylor ve Mill'in görüşleri arasındaki temel fark kadınların çalışma hayatına olan katılımıydı. Taylor kadının özgürlüklerini tam olarak elde edebilmesi için çalışması gerektiğini savunurken, Mill buna karşı çıkmaktadır (Tong, 2006, s.32-33). Mill (2016, s.69), "eğer bir kadının diğer başka bir mesleğe uygun yetenekleri varsa bu durumun evin hanımı olarak gündelik işlevlerinde yaratacağı aksamlara dair düzenlemeler yapıldığı sürece, evli olmasına rağmen bunu yapmasına izin verilmelidir" demektedir. Bu da aslında liberal feminist görüşün aile ve annelikle ilgili klasik düşüncesini tekrar ortaya koymaktadır: Kadınlar annelik ve eşlik görevini ihmal etmedikleri müddetçe toplumda yer alabilir. Ve bir evlilik olacaksa bu, eşit şekilde görev paylaşımı ile kurulmalıdır. "Evlilik, yasalarımızın tanıdığı tek tabiiyet ilişkisidir çünkü artık her evdeki evli kadının dışında, İngiltere'de yasal köle kalmamıştır" (1987, s.69) diyen Mill de evlilik anlayışının değişmesi gerektiğini savunuyordu.

Mary Wollstonecraft 1792'de yazmış olduğu *Kadın Haklarının Gerekçelenilmesi* adlı eserini Fransız Bakan Talleyrand'a ithaf etmiştir. "Kadınların erkekler üzerinde değil, kendi üzerlerinde güç sahibi olmalarını istiyorum" diyen Wollstonecraft (2012, s.96), kadın haklarının Fransız Anayasası'nda yer alması gerektiğini savunmaktadır. Liberal feministler Wollstonecraft'ten itibaren temel olarak kadının kamusal alana çıkmasına engel olan kuralların, yasaların ve pratiklerin kaldırılmasını amaçlamışlardır (Dal, 2001, s.4). Wollstonecraft'in (2012, s.32) üzerinde durduğu temel noktalardan biri eğitimidir çünkü bir kadın gerçekten iyi bir eğitim almadıkça erkeklere gözü kapalı

itaat eder, annelik yapamaz, kamusal alanda ilerleyemez, sadece tutkularının kölesi olur. Kız çocukları da tıpkı oğlan çocukları gibi eğitim görmelidir. Durakbaşa (2017, s.57), *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*'ni kadınları yalnızca dış görünüşüyle değerlendirilen, narin ve tek görevi erkekleri çekmek, memnun etmek olarak görülen “uydurma dışil cinsel karaktere” karşı çıkmak için yazılmış feminist bir manifesto olarak değerlendirmektedir.

İçeride boş beceriler öğrenen kadınlar, tüm enerjilerini güzellikleri, dış görünüşleri için harcamaktadır. Çünkü kadından beklenen en büyük başarı iyi bir evlilik yapmalarıdır. Bu amaç onların yalnızca hayvanlar düzeyinde kalmasına neden olur; evlendiklerinde de çocuklar gibi davranırlar (Wollstonecraft, 2012, s.14). Bu sebeple de iyi birer anne olamazlar. Kadınlar birer meslek edinmeli, evlilikte köle olmaktan kurtulmalıdır.

Sledziwski (2005, s.50), Wollstonecraft'ın annelik ve eşlik rolünü reddetmemesini şöyle açıklar: İsteddiği tek şey, kadınların kendi yerlerini kölece doldurmak yerine o yeri anlama hakkıydı. Bu yer, her zaman ne idiye öyle kalmaktaydı. Fakat en önemli katkısı, ezilen cinsin kurtuluşunun kimliğinin inkârını gerektirmediği düşüncesiydi. Wollstonecraft, “ev içi ilişkilerde kadınları “yurttaş anne”, erkekleri “yurttaş baba” olarak yeniden kavramsallaştırarak, politik alanda kadın ve erkeklerin eşit sorumluluk yüklenmesi tezini savunur” (Durakbaşa, 2017, s.64). Onun için erkekler ve kadınlar evlilik içerisinde önce “arkadaş” olmalıdır. Dolayısıyla Wollstonecraft dönemine göre oldukça radikal bir düşünce çizerken kadını yine de annelik ve eşlik rollerinden ayırmamıştır. Kadınlar ona göre sivil ve siyasal haklardan yararlanmalıdır ancak bu siyasal temsili işaret ettiği halde net bir tutum sergilememektedir (Arat, 2010, s.64). Tespitleri ve önerileri daha çok orta sınıf kadınlarla sınırlı kalmıştır. Kadınlarla ilgili tespitlerinde *şehvet düşkünü*, *yasal fahişe* gibi ifadelerini özellikle kullanan Wollstonecraft'ın analizleri daha çok orta sınıf kadını imlemektedir (Güneş, 2018, s.145). Ancak Wollstonecraft'ın içinde yaşadığı çağda çizdiği güçlü kadın portresi oldukça önemlidir. Dönemin şartlarının el verdiği şekliyle kadınların

durumunu değiştirmek için uğraşarak feminizmin başat eserlerinden birisini vermiştir. Durakbaşa (2017, s.56), bu eserin günümüzde oldukça ahlakçı hatta muhafazakâr görülebileceğini belirtmektedir ancak eserin feminizme girişte bir kılavuz niteliğinde olduğunu ve bahsedilen kadınlık durumlarının hala benzer problemleriyle uğraşılan bu zamanlarda tekrar okunarak üzerine düşünülmesi gereken bir eser olduğunun altını çizmiştir.

2.3. VAROLUŐU FEMİNİST KURAM

Varoluşçu kuramdan yola çıkılarak oluşturulmuş olan varoluşçu feminist kuram, Simone de Beauvoir tarafından geliştirilmiştir. Kadının “teki” olarak kurgulanmasını irdelediği *Le Deuxime Sexe* (1949) adlı eseri Türkçeye “*İkinci Cins*” adıyla çevrilmiştir. Beauvoir’ın eseri, yüzyıllardır birçok feminist görüşü etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. Soysal (2016, s.9), bu eserin etkisinin Avrupa ve Amerika’da öyle bir düzeye geldiğini söylemektedir ki adeta Marx’ın *Kapitali* ile mukayese edilmiştir. Beauvoir, ben/öteki arasındaki bağı geçmişten bu yana kurulmuş olan kadın-erkek ilişkisine uyarlayarak açıklamaya çalışmıştır (Koç, 2015, s.2). Beauvoir, görüşlerini başta Sartre olmak üzere Hegel ve Heidegger’in düşüncelerinden faydalanarak oluşturur. Varoluşçu feminizmin öncesinde varoluşçu düşünceden biraz bahsetmek gerekmektedir.

Hegel’in *Tinin Grngbilim’inde* (1807) açmış olduğu yol sonrakiler için bir öz ortaya çıkararak bilinçliliği ve sonrasındaki varoluşçu tanımları oluşturmuştur. Hegel, bilinçlilik durumunun, bölünmüş bir arenada yer aldığını söyler. Bir tarafta aşkın (gözlemci ego), diğer tarafta sabit ben (gözlemlenen ego) vardır. İki bilinç mücadele içindedir, tanımlanmak için birbirine ihtiyaçları vardır. Hegel bu durumun bir efendi-köle ilişkisi şekline dönüştüğünü söyler (Donovan, 2016, s.224). Bu “kendini kabul ettirme” savaşında bir tarafın vazgeçilmez olduğunu anlayıp kaybetme korkusu duyan taraf kle olan değildir. Savaşı kazanmış olan efendi de bunun korkusunu yaşamaktadır çünkü efendi itibar kazanabilmek için

hayatını harcamayı göze alsa da kendini bir öz bilinç şeklinde onaylatmak istediği için kölenin hayatta kalmasının mecburi olduğunu görmektedir (Bumin, 2010, s.32). Yani efendinin köleye ihtiyacı vardır ancak efendi, kölenin de onaylanmaya layık olduğunu kabul etmez (Warburton, 2015, s.197). Hegel'den yola çıkarak Beauvoir (1993, s.18) da öznelere karşı çıkararak varlığını ortaya koyduğunu belirtir.

Heidegger de *Varlık ve Zaman* adlı eserinde (1927) Hegel gibi "ben"i ötekilerin dünyasıyla olumsuz bir diyalektik içinde yorumlar ancak ondan farkı bulunmaktadır. Heidegger, bu karşı karşıya gelişin değişik yönlerini de tanımlamaktadır. Dasein (varoluş) adını verdiği benlik nesneleşmiş ve yabancılaşmış bir varoluşla aşkın varoluş arasında gergin bir durumdadır. Varoluşun nesneleşmiş düzeyi "das Man"dır ve Heidegger, das Man'ı kitleler (bireysellikten uzak, belirli kalıplar içerisinde) olarak görür. Dasein kendini bulmaya çalışan benliktir çünkü kendini bulabilirse kendini gerçekleştirme ihtimali de doğar. Dasein hiçlik korkusuyla kendini nesneleştirir. Ancak zamanla bu durum onu kendine yabancılaştırır ve bu yabancılaşma Dasein'in elinden otantik benliğini alır. Dasein'in içerisinde potansiyelini tam olarak gerçekleştiremediği için bir kaygı belirir ve potansiyelin ortaya çıkması için bu devam eder. Benlik bu şekilde yapay ve özgün olarak bölünmüştür ve bu temel bir diyalektiktir (Donovan, 2016, s.225-226).

Sartre ise *Varlık ve Hiçlik*'te (1943), tüm bunlardan yola çıkarak yine benliği ikiye bölmektedir. Bunlar; pour soi (kendi için olan) ve en soi'dir (kendi içinde olan). Pour soi, aşkın ve yaratıcı olan benlikken en soi nesneleşmiş, yapay ve içsel olan benliktir. Heidegger de olduğu gibi Sartre'da da iki benlik ebedi bir diyalektiktir (Donovan, 2016, s.227). Sartre kendi varoluşçu fikrini, benlikler arasındaki Hegelci mücadeleye, özgürlük ve "belirlenen durumların aşılması" konularında eklemeler ve Sartre'ın yorumunda bir taraf "bakan" bir tarafsız "bakılan" olmaktadır. Bakan özne olursa bakılan nesneleşir (Llyod, 2015, s.129). Pour soi özgürleşebilmek için en soi'yı aşmalı, kendini gerçekleştirmeye başlayarak

“Öteki” olan diğer pour soi’lar ile savaşmalıdır. Dolayısıyla pour soi Öteki’ni nesne haline getirecektir ve asıl çatışma en soi ve pour soi’nin arasında değil bizim pour soimizi nesne haline getiren Öteki ile olan mücadeledir (Yörük, 2009, s.71). Öteki’nin sahip olduğu özellikler pour soi’nin kendinde istemediği olumsuz özelliklerdir. Kadınlar yapıp ettikleriyle pour soi statüsüne yükselmek isterler ancak en soi’ya hapsedilmiş olarak kısır bir döngü içinde yer alırlar (Donovan, 2016, s.227).

İşte Beauvoir bu varoluşçu kavramlar üzerinden, bu kavramlara verdiği kısmen yeni anlamlarla, kadın-erkek ilişkisini ve kadının durumunu irdelemiştir. Beauvoir, kadının erkeğe göre tanımlandığını söylemektedir; erkek özneyken, kadın Öteki’dir (Beauvoir, 1993, s.17). Aydınalp (2020, s.478), Beauvoir’da Hegel’in içkinlik ve aşkınlık kavramlarının bir zıtlık içerisinde yer aldığını belirtir; aşkınlıkta, geleceğe yönelen, anatominin kader olduğunu reddeden faal bir varoluş mevcutken, içkinlikte anatomisinin kaderini kabul etmiş, edilgin bir varoluş gözlemlenir. İçkinlikte kadın yabancılaştırılır, özbilinçten uzak ve başkalaşmış bir alanda “ötekilerin dünyası”ndadır. Kadınlar kendilerini itildikleri içkinlikten çıkarmalı ve hayatlarının kontrolünü kendi ellerine almalıdır. Sartre’ın “varoluşun özden önce geldiği” önermesine Beauvoir (1993, s.231), kendi kuramında “kadın doğulmaz kadın olunur” diyerek başka bir açıdan bakmıştır. Beauvoir, kadınların, erkek bakış açısıyla tanımlanmak ve görülmek sebebiyle rahatsız olmadığını belirtmiştir, erkeklerin istediği şey olmak kadının bir tercihi olabilir ama kadınlar özgürdür ve kendilerine uygun olan yolu da tercih edebilirler yani kadınların doğuştan gelen bir özleri yoktur ve sınırları baştan çizilmemiştir (Warburton, 2015, s.292). Ayrıca, Direk (2009, s.12) “kadın doğulmaz kadın olunur” cümlesinde saklanmış ve ilerleyen yıllarda “toplumsal cinsiyet”e dönüşecek olan düşüncenin bulunabileceğini belirtir.

Beauvoir, Sartre’ın kuramına farklı yorumlar katar. İlki, cinsiyetlerden biri “bakan” konumundadır ve imtiyazlıdır, öteki ise daima “bakılan” olmuştur. Beauvoir’daki diğer bir özellikse, Hegel’in klasik efendi-köle diyalektiğinden farklı olarak,

birbiriyle mücadele içindeki bilinçlerde bir tarafın yenilgiyi kabul etmesidir. Bu taraf kadınlardır ve onlar erkekler karşısında önem atfedilecek rakip olmamışlardır. Yani burada bir boyun eğdirme değil bir razı oluş vardır (Llyod, 2015, s.133). Beauvoir, kadının “Öteki” konumunda olmasının sebeplerini incelemektedir. Çalışmasında tarihi maddecilik, psikanaliz ve biyolojiyi irdeler ve bunların hiçbirinin kadının durumunu tam olarak açıklayamadığını belirtir. Tüm bunların empoze ettiği kadın tanımı kabul edilirse kadın belirli sınırlamalar içerisinde kalır ve varoluşçuluğun “varoluş özden önce gelir” açıklamasıyla da çelişir. Dolayısıyla sadece biyoloji, psikanaliz ve tarihi maddecilikle açıklanan tüm sebepler kadının özgürleşmesine izin vermez, ona sınırları önceden belirlenmiş bir kader tayin eder. Nitekim Beauvoir, kadının Öteki olarak konumlanmasının sebebini bunun ötesinde arar (Sevim, 2005, s.72; Görgün-Baran, 2010).

Kadının da erkek gibi bir vücut olduğunu ama “vücudunun kendisinden başka bir şey” olduğunu söyleyen Beauvoir (1993, s.41-42) kadının kendi vücuduna regl, doğum, emzirme, menopoz vb. durumlarla yabancılaştığını belirtmektedir. Beden dünyayla bağlantımızı sağladığı için önemlidir. Enerjilerini sömüren bedenleri onların “yaratıcı pour soi” aktivitelerini gerçekleştirmesini engeller (Donovan, 2016, s.233). Biyolojinin kadının Öteki konumunu açıklamada önemli olduğunu aşıkardır ancak bunlar cinsiyetler arasındaki ayrımın sebebi olamaz, kadını bitmeyen bir erkek esaretinde bırakmamalıdır (Beauvoir, 1993, s. 44). Kadın bedeninin bir dezavantaja dönüşmesinin sebebi, kültürün kadını öteki olarak kurgulamasıdır (Direk, 2009, s.15; Görgün-Baran, 2012).

Beauvoir, tarihi maddecilik ve Freud’un kuramlarına da çeşitli açıklamalar getirir, neden bu kuramların kadınların durumlarını açıklayamadıklarından söz eder. Beauvoir (1993, s.61-63), tarihi maddeciliğin cinsiyetler arasındaki durumu sınıf çatışmasına indirgediğini ve aile kaldırılırsa kadının durumunun düzeleceği yolundaki açıklamalarının yeterli olmadığını söyler. Yani sosyalizmle birlikte kadının konumunda/ötekiliğinde bir değişme olmayacaktır, kapitalizmde nasılsa öyle devam edecektir. Aynı şekilde, Beauvoir Freud’un “penis kıskançlığı”

açıklamasını da eleştirir. Beauvoir'a (1993, s.55) göre, buradaki penis kıskançlığı semboliktir, erkeklerin başka konularda sahip olduğu avantajlar önemlidir. Dolayısıyla kadınlar bir penisten değil, erkeklerin toplum içerisindeki gücünden yoksundurlar. Erkeklerin ayrıcalıkları organlarıyla açıklanamaz "penis ayrıcalığı" daha çok "baba egemenliği" ile izah edilir (Tong, 2006, s.317).

Beauvoir (1993, s.122), tarihin ilk zamanlarından beri kadınların iş bölümünde içkinliğe sürükleyen işler sebebiyle ötekileştiğini söyler. Kadının kamusal hayata ve topluma karışamamasının esas sebebi çocuk doğurmasıdır. Ev işleri ve annelik kadını sürekli kendini tekrar eden ve bir yere varmayan işlere tutsak etmiştir ve kadının en büyük şanssızlığı "tehlikeli işlerden uzak kalması" olmuştur (Beauvoir, 1993, s.70). Kadın tarihi aslında erkeklerin bakış açısıyla oluşturulmuştur ve mitler, öğretiler ve önyargılarda da bunun etkisini görmek mümkündür (Beauvoir, 1993, s.138). Beauvoir kadının "ana tanrıça" mitinden oldukça uzak bir şekilde görüldüğünü ve tarihten fikirsiz olarak atıldığını iddia etmektedir; tüm bu dışlanmayı ifşa etmek ister ve bunu hem kendi deneyimleriyle hem de kadınlarla ilgili metinlerle yapar (Aydınalp, 2020, s.475-483). Kadınların Öteki olarak görülmesinin sebebi kendileridir de aynı zamanda, çünkü kadınların çoğu onlar için atanmış olan yazgıyı kabullenmiştir ve bunu değiştirmek isteyenlerin de kendi farklılıklarıyla değil erkeklere benzeyerek aşmaya çalışmışlardır (Beauvoir, 1993, s.139). Bahsedilen bu durum, onların hiçbir zaman kolektif bir bilinç oluşturamamasına yol açmıştır.

Beauvoir'ın kuramına birtakım eleştiriler gelmiştir. Bu eleştirilerin başında Beauvoir'ın yalnızca "beyaz burjuva kadına" odaklandığı düşüncesi vardır. Kadınlara "aşkın" işlerle uğraşarak bir meslekte profesyonelleşmesini önerirken burada aslında Beauvoir'ın kafasındaki beyaz burjuva kadın olmuştur. Bu söylem, ırkçılık, yoksulluk gibi sorunlarla içkin kadınlara yönelik nafîle bir düşüncedir (Donovan, 2016, s.237). Direk (2009, s.27-28) de Beauvoir'ın kuramında heteroseksizmi irdelenmediğini belirtir; Beauvoir, eserinde lezbiyenliğe bir bölüm ayırmış olsa da yalnızca birtakım açıklamalar ve lezbiyen

deneyimlerden bahsetmeyi yeterli görmüştür. Donovan (2016, s.238), Beauvoir'ın karşısında bir yer alan feminist Rabuzzi'den bahsederek Rabuzzi'nin, Beauvoir'ın ev işlerini değersizleştirdiğini iddia ettiğini söyler. Elshtain (1981, s.306-310), kadının toplumdaki yerini dert etme, kadını kısıtlayan ve zarar veren benliğinden sıyrılması konularında Beauvoir ile ortak noktada bulunduğunu söylerken bir yandan da onun kuramının mesafeli ve soyut kaldığını belirtir. Kuramını oluştururken sıradan bir söylemde anlamı olmayan Sartreci terimler kullanmıştır ve eğer Beauvoir kadınların durumunu açıklamak istiyorsa "içkinlik" ve "aşkınlık" terimlerinden ziyade düşüncesini daha yaygın olarak kullanılan kişisel, siyasal ve sosyal bir söylemde ele almalıdır. Çünkü yazara göre, Beauvoir seçtiği yöntemle kadınları Sartreci bir dünyaya yönlendirmektedir. Ek olarak, Beauvoir'ın kadın vücudunu olumsuz, tiksindirici vb. bir şeymiş gibi ele alması eleştirilir. Elshtain, Beauvoir'ın üreme, emzirme ve sonrasında yaşananların bunu gerçekten isteyen bir özne için ne anlam ifade edebileceğini düşünmediğini belirtir. Beauvoir'ın da kimi feministte eleştirdiği bazı noktalar bulunmaktadır. Ona göre, eşitlik talebi olmaksızın bedensel farklılıkları vurgulamak yanlıştır. Kadının annelik duygusuna sıklıkla vurgu yapan, kadın-doğa ilişkisini yeniden yorumlayan yani "geleneksel dişi değerlerinin" altını çizen anlayışa karşıdır çünkü bunlar kadını içkinliğe hapsetmektedir. Dolayısıyla kutsallaştırılan her kadınlık değeri zamanı gelince aşağılanacaktır (Direk,2009, s.35-36).

Beauvoir (1993, s.231-232), kız ve oğlan çocuklarının bebekliklerinden ergenliklerine kadar yaşadıkları aşamaların farksız olduğunu söylemektedir; kız çocukların vücudu da ergenliğe girene kadar aynı erkeklerinki gibidir, zihinsel becerileri de keza öyledir ve her alanda erkeklerle yarışabilirler. Edilgenlik toplum tarafından kız çocuğuna dayatılır. Erkekler çocukluklarından itibaren beden gücünü kullanmayı öğrenir, bununla övünür. Kısacası hayata karışarak varoluşunu gerçekleştirir. Oysaki kadın, başkasının onu onaylaması ve hoşlanması için kendini nesneleştirir. Ve bu döngü, kadının kendini ve çevresini tanıyamaması, dünyayı anlayamaması ve özgürlüğüne sahip çıkamamasına sebep olur. Kız çocukları da en başından beri erkek çocuklarıyla aynı imkânlara sahip olabilseydi, onlar kadar cesur, girişken vb. özelliklere sahip olabilirdi

(Beauvoir, 1993, s.246). Kız çocuğu büyür, genç kız olur ve bu vakte kadar yetiştirildiği doğrularla birlikte bir erkek yani kurtarıcı bekler çünkü gücün ve iktidarın erkekte olduğunu öğrenmiş ve bunu içselleştirmiştir (Beauvoir, 1993, s.302). Ek olarak, genç kız olduğu için vücudunda da birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Artık rahatça hareket edemez çünkü memeleri vardır, onların ağırlığı ve hareketleri canını acıtmaya başlar. Beauvoir (1993, s.304) bundan sonraki süreçte genç kızın vücudunda olan değişimlerin onu nasıl geriye çektiğini anlatır. Erkekler ve kızlar ergenliğin başlarında farklı yönler doğru gitmeye başlarlar, erkek bu yaşlarda agresifleşir ve iktidar sahibi olmak için mücadele ruhunu kazanırken kız ise tüm bu sert mücadelelerden uzaklaşır, kabuğuna çekilir. Tüm bu süreçte kadınlar, erkeklerin gözündeki değerini artırmak için çabalar lakin bu bir önem addetmez çünkü kadın ne yaparsa yapsın erkek onu kendi bakış açısına göre anlamlandırır. Bir kadında fazla cesaret, zekâ, kültür erkeklerin uzak durduğu özelliklerdir (Beauvoir, 1993, s.310-311). Beauvoir'ın analiz ettiği tüm bu süreç, kadınlığın çocukluktan beri nasıl "Öteki" olarak inşa edildiğini kanıtlar niteliktedir.

Beauvoir, özellikle evliliğe ve anneliğe ciddi eleştiriler getirmesiyle öne çıkmaktadır. Bu kavramlar kadını içkinliğe sürükleyen ve kadının kamusal dünyaya katılımını engelleyen faktörlerdir. Beauvoir (1986, s.11), toplumun, küçüklükten itibaren kadını evlenmesi için şekillendirdiğini söyler. Evlilik sürecinde kadınlar edilgendir çünkü anne-baba onu *evlendirmekte ya da birilerine vermektedir*. Oysaki erkekler bu süreçte kadınları *almaktadır* ve evliliği isterlerse *özgürce* seçebilirler. Ayrıca evlilik sonrasındaki süreçte de bu edilgenlik devam eder çünkü kadın erkeğin soyadını alır; çevresine ve ailesine dahil olur; onun "yarısıdır" artık (Beauvoir, 1986, s.16). "Aşk"ın evlilikle nasıl iç içe geçtiğini anlamlandıramayan Beauvoir'a (1986, s.35-53) göre, sevmek demek evlenmek demek değildir; evlilik, aşkı bir sorumluluğa dönüştürür. Kısacası evlilik kadına aşk vadetmez, vereceği şey ancak derin bir içkinlik olacaktır. Beauvoir (1986, s.125) evlilikle ilgili en dramatik şeyin kadının beklediği mutluluğu sağlamaması değil, onun şahsiyetini "sakatlaması" ve sıradanlığa sevk etmesi olduğunu ifade eder. Evlilikle birlikte kadının üzerine ev işleri sorumluluğu da gelmektedir.

Kadınlar ev işleriyle kimi konuda pratik bilgiler edinir ve nesnelere tanır, tüm bunların genel bir fayda sağladığını inkâr edilmemektedir (Beauvoir, 1986, s.58) ancak ev işleri yazarın içkinleştiren eylemler kategorisine girer. Bunun en temel sebebi ev işlerinin sürekli tekrarlanması ve hiçbir anlamının olmamasıdır.

Beauvoir'ın, üzerinde durduğu diğer bir önemli konunun annelik olduğu yukarıda ifade edilmişti. Kadınlar küçüklükten itibaren nasıl evliliğe yönlendiriliyorsa aynı şekilde anne olmak için de yetiştirilmekteler. Kadınlara dünyaya geliş amaçlarının annelik olduğu ve bedenlerindeki döngülerin, rahatsızlıkların ve ev içindeki görevlerin hepsinin sebebinin -elbette- bir gün anne olacağı için olduğu söylenmektedir (Beauvoir, 1986, s.143). Hamilelik kadının kendi bedenine yabancılaştığı bir süreçtir. Vücudun tüm dengeleri bozulur. Kadının içinde bir "parazit" büyümektedir. Artık vücudu aynı zamanda başka birine ait olmakta, hamilelik sürecinde ve sonrasında yaşadığı bazı sorunlarla -bulantı, emzirme gibi- içkinleşmektedir. Kadın artık "bir sümüksü madde deposu" ve bir kuluçka makinasına dönüşmüştür Doğumdan sonra, değersiz görülen kadın ikiyüzlü toplum tarafından saygı görmeye başlar, kutsallaşır. Öyle ki cinsel bir obje olarak görülen memesinin bile anlamı değişmiştir. Beauvoir, buna örnek olarak Meryem'in göğsünü çıkarıp İsa'ya yalvardığı resmi gösterir. Çevrenin de ona yüklediği anlam değişmiştir ve anne bu yanılsama içerisinde kendini sahte bir aşkınlıkta bulur (Beauvoir, 1986, s.152-153). Evlilik gibi annelik de bir çeşit mutluluk yanılsamasıdır, anne olan kadınlar genellikle mutsuz ve tatminsizdirler. Çocuklar dertlerinin devası değildir ve böyle görülmemelidir. Kadınlar anne olunca kendilerini unuttur ve yalnızca çocuğa odaklanır, bu durum kadının çocuk dışındaki dünyaya karşı bencil ve hiddetli olmasına yol açar (Beauvoir, 1986, s.185-191).

Kürtaj, toplum tarafından ağza bile alınmaması gereken ciddi bir suç olarak görülmektedir ve bir anne doğumla ilgili düşünce ve yaşayışlarından bahsettiğinde herhangi bir sorun olmazken, kürtaj yaptıran bir kadın bunu asla yüksek sesle dile getiremez, toplum tarafından ciddi şekilde suçlanır. Halbuki

ikiyüzlü toplum, çocukların niteliği, hayatı ve yetiştirme imkanlarıyla ilgilenmez, tek odak noktası anne karnındaki yumurtadır (Beauvoir 1986, s.133). Dolayısıyla Beauvoir'ın, doğum kontrol mekanizmalarını kadınların kendilerinin yönetmesinin onları içkinlikten kurtaracak bir unsur olarak ele aldığını öne sürülebilir. Böylelikle kadınlar yasal olarak kürtaj hakkı elde edebilirlerse anneliklerini daha özgür bir şekilde yaşayabileceklerdir (Beauvoir, 1986, s.145).

Beauvoir, annelikle -ve daha birçok konuyla- ilgili fikirleriyle radikal feministlerden bilhassa Shulamith Firestone'u etkilemiştir. Öyle ki Firestone *Cinselliği Diyalektiği* (1993) eserini Beauvoir'a adanmıştır.

2.4. RADİKAL FEMİNİST KURAM

Radikal feministler, Beauvoir'dan da ilham alarak annelik, evlilik, cinsellik, lezbiyenlik gibi kavramlarla ilgilenmişlerdir. Liberal ve Marksist feministlerin dokunmadığı noktalara parmak basmışlardır. Radikal feministlere göre "ataerki" cinsiyet eşitsizliğinin temelidir. Ataerki eşitsizliklerin kaynağı radikallerce biyolojik (üreme, annelik vd.) farklılıklardır. Radikal feminizm liberal ya da varoluşçu feminizm gibi bir akımdan değil bir hareketten, eylemden doğmuştur, 1960'ların sonunda Amerika'da medeni haklar ve savaş karşıtı etkinliklere katılmış olan kadınlarca ilk adımları atılmıştır (Ecevit, 2011, s.14). Donovan (2016, s.272), radikal kuramın temel argümanlarının Shulamith Firestone ve Kate Millet'in metinleriyle karşılık bulduğunu ifade eder. Onları diğer temsilciler takip eder: Ti-Grace Atkinson, Mary Daly, Susan Brownmiller, Germaine Greer... gibi.

Kadınlar zamanla oy hakkı sürecinden sonra elde ettikleri hakların aslında yeterli olmadığını fark etmeye başlamışlardır. Çünkü ortada "sadece haklar" ile elde edilerek engellenebilecek bir eşitsizlik söz konusu olmamıştır. Bu eşitsizlik çok daha derindedir. "1960 ve 70'lerde feminist hareket, ataerkilliğin etkisini sadece

siyaset, kamusal hayat ve ekonomide değil, bütün sosyal, kişisel ve cinsel varlık boyutlarında bulmaya çalışmıştı” (Heywood, 2013, s.249-250). Radikal feministler “ataerkinin” tüm alanlara nüfuz ettiğini belirtmişlerdir.

Ataerkiyi bir sistem olarak değil bir düzen ya da yapı olarak belirtmek daha yerinde olacaktır. Çünkü bir ideoloji olarak sistemden çok her toplumsal sistemin içinde dönemsel olarak birbirine eklenerek geçişleri sağlamaktadır. Bu çerçevede “Ataerki toplum düzeninin, arkeolojik verilere göre neolitik toplumda kültürel döneme, ‘uygarlığa’ ilk geçişin gerçekleştiği Eski Mezopotamya’da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla birlikte görülen bir olgu olduğu bilinmektedir” (Berktaş, 2012, s.80). Dahlström ve Liljestrom (1983, s.3) çalışmasında sanayi öncesi toplumlarındaki “efendi”lerin kurallarının, sınıfın ve cinsiyetin boyun eğmesinin temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Bu efendiler miras, cinsellik ve evliliği kontrol eden “baba”lardır. Ataerkillik kelimesinin asıl anlamı “babanın üstünlüğü”dür ve hane halkı aile babası adına bir arada tutulmaktadır. Öztürk (2012, s.72), ataerki kavramının kökeninin on yedinci yüzyılda Hobbes, Filmer ve Locke gibi siyaset bilimcilere dayandığını, izleyen dönemlerde de Smith, Marx, Engels gibi düşünürlerin “eski aile biçimlerini” veya “eski üretim tarzlarını” belirtmek için ve Weber’in de “eski otorite biçimlerini” tanımlamak için kullandığını söyler. Weber’in (2014, s.348) tanımına göre ataerkillik, “genellikle hem ekonomik bakımdan hem de akrabalığa dayalı olarak örgütlenen bir kümeyi (hane), belli bir kalıt kuralı gereğince belirlenen bireyin yönetmesi durumunu anlatır.” Firestone (1993, s.249) da “ataerkilliğin emek yoluyla kazanılan mülkün miras yoluyla devralınması olduğunu” belirtir. Öztürk (2012, s.73), feminist literatürde ataerkinin erkek egemen toplumu belirtmek üzere kullanıldığını, kavramın kökeninin kapitalizm öncesine dayanarak erkeklerin, kadınları emekleri ve bedenleri üzerinden sömürdüğü bir sistem olduğunu aktarmaktadır. Bu kavramın feminizm içerisinde yeni olmadığını ifade eden Beechy (1979, s.66), erken feministlerden Virginia Woolf’un da bu kavramı kullandığını belirtir. Ataerki sistem yalnızca kadınların emeklerini değil, aynı zamanda bedenlerini denetlemektedir, bu sistemde asıl korunan erkeklerin çıkarlarıdır (Berktaş, 2012, s.24). Öztürk (2012, s.89), düşünürlerin ataerkiyi çeşitli şekillerde

kavramsallaştırmasından sonra feministlerin bu kavramı kadınların emekleri ve bedenleri üzerinde tahakküm kuran erkek egemenliği sistemi olarak yeniden tanımladığını belirtir, feministler bu kavrama yeni bir anlam kazandırmış ve bu anlam feminizmde önemli bir temel olmuştur, ilk olarak radikal feministler kadınların ikincil durumunu ataerkiyle açıklamışlardır.

Radikal feminist kuramın önemli temsilcilerinden olan Kate Millett (1987, s.47-48) ataerki yönetimi, “nüfusun kadın olan yarısının, erkek olan yarısı tarafından denetlendiği yönetim biçimi olarak alarak ataerki düzenin ilkelerinin iki aşamada geliştiğini” belirtir; “birincisi, erkeklerin kadınlara egemen oluşu ve ikincisi yaşlı erkeklerin genç erkeklere egemen oluşudur.” Millet’a (1987, s.109) göre, ataerki bir politik sistem olmaktan ziyade kökleri derinlere uzanan bir yaşam biçimidir. Hayatın her alanıyla iç içe geçmiş olan ataerki, radikallerin görüşlerine göre üretim biçimi ne olursa olsun, ataerki düzen bağımsız olarak hep var olmuştur ve erkekle kadın arasındaki ilişki bir ezme ezilme ilişkisi olarak devam etmiştir (Arat, 2010, s.75; Görgün-Baran, 2012). Radikal feministler ataerkilliğin, kadınlara uygulanan cinsel baskının ana aktörü olduğunu belirtmek için tarif edilmesini ve bilinmesini istemişlerdir (Heywood, 2013, s.250-251).

Millet’a (1987, s.69) göre, ataerki sistemde iki kadın karşı karşıya gelmektedir çünkü geçmişte namus kavramı üzerinden yapılan karşılaştırma artık çalışan kadınları ve çalışmayanları karşı karşıya getirmektedir. Kadınları sınıflandıran başka ayrımlar da bulunmaktadır; güzellik ve yaş gibi. Her açıdan birbiriyle kıyaslanan ve ayrıştırılan kadınlar ataerki düzenin karşısına, “kız kardeşlik güçlüdür” sloganı ile çıkmışlardır. “Kız kardeşlik” düşüncesine göre kadınlar (ırk, sınıf vb.) fark etmeksizin aynı baskı mekanizmalarına maruz kalmaktadır. Radikal feministlere göre, kadınlar kendilerini bir “sınıf” olarak gördükleri sürece ataerkiye karşı koyabilirlerdi çünkü ataerkiyle bu şekilde topluca mücadele edilmeliydi (Ecevit, 2011, s.15).

Hooks'a (2014, s.28-29) göre erkek dostluğu ataerkil kültür içerisinde kabul görmekteydi, erkekler arasında birbirlerini destekleyecekleri bir bağ olduğu varsayılabirdi. Ancak ataerkide kadın dostluğu pek mümkün değildi bu sebeple feminist hareket bu dostluğu oluşturmayı başardı. Hooks o dönemde feminist hareketin kadınları cinsellik, beden ve üreme, taciz gibi çoğu konuda bilinçlendirdiğini ancak bu bilinçlenmenin bir hareket dönüşebilmesi için kadınların dayanışması gerektiğini belirtmiştir. İşte kız kardeşlik düşüncesi bu şekilde ortaya çıkmıştır. Kadınlar arasındaki bu "politik" dayanışma -kız kardeşlik- birçok olumlu özelliğe sahipti yalnızca deneyim paylaşımı ya da ortak yaşayışlarla birbirini anlamak değildi aynı zamanda ataerkiye karşı ortak bir zeminde/mücadelede birleşmeyi sağlıyordu. Fakat Hooks, kız kardeşliğin ırk ve sınıfın ötesinde olması gerektiğini yoksa mümkün olmayacağını söylüyordu.

Ataerkil toplumda erkek egemenliği yerini "böl ve yönet" politikası ile korur. Bu sayede birbirinden kopuk ve ayrılmış olan kadınlar, kolektif bir bilinç kazanmaktan uzaktırlar. Kız kardeşlik kavramı da kadınların yaşadıklarını, kişisel deneyimlerini paylaşmayı içerir. Kişisel olan anlatıldıkça değeri ve statüsü yeniden tanımlanır böylece "kişisel olan siyasal olana" dönüşür. Kişisel olan yaşantı ve deneyimlerin anlatılmasıyla kadınların durumlarının değiştirilebileceği düşünülmektedir. Kamusal ve özel alan ayrımı, kadını özel alanla erkeği kamusal alanla eşleştirir. Özel alan, kişiseldir ve alçaltılır. Kadınlar ise aynı deneyimleri yaşadıklarını görerek ve bunları kamusal bir statüye yükseltmek isterler. Kişisel olan siyasaldır/politiktir kavramının da çıkış noktası bu olmuştur (Berktaş, 2011, s.6).

Carol Hanisch'in (1970, s.76) söylemiş olduğu, "kişisel olan politiktir/siyasaldır" ya da "özel olan politiktir" şeklinde kullanılan ifade, radikal feministlerin önemli sloganlarından biridir. Bu kavram şu şekilde açıklanabilir; özel alan ve kamusal alan olarak ayrılan düzende özel alanın konusu sayılan evlilik, annelik, cinsellik, kürtaj, şiddet, taciz... gibi konuların aslında özel alanda çözülemeyeceği, yaşanan olayların bir şekilde göz ardı edildiği ve sırf özel alana ait diye politik düzlemde

tartışılmadığı görülmektedir. Örneğin feministler, bir şiddet ya da tecavüz olayı yaşandığında bunun “aile içindeki özel bir olay” olarak görülmemesi gerektiğini işaret etmektedir. Kadınlar bilinç yükseltme gruplarında yaşadıkları ortak deneyimlerin aslında yalnızca kendilerine “özel” olmadığını fark etmişti. Aslında bu deneyimler politik olanın bir sonucuydu. Yüksel (1992, s.118) “kişisel olan politiktir” cümlesiyle kadınların aslında ortak olumsuzluklar, başarısızlıklar yaşadığını ve bunun cinsiyetlerinden kaynaklandığını belirttiğini söylemektedir. Bora (2008), feminizmi tek bir cümleye sığdıracak olsa bunun “kişisel olan politiktir” cümlesi olduğunu belirtmiştir ve feminizmin bazılarının söylediği gibi bir yatak odası siyaseti olduğunu belirterek “kişisel olan politiktir” cümlesiyle modernitenin unutturduğu bilginin tekrar hatırlatıldığını belirtir: Yatak odası siyasi bir yerdir. “Kişisel olan politiktir” kavramıyla özel alan ile kamusal alan arasında bir farkın olmadığı ya da kamusal alanı reddedilmesi söz konusu değildir. Feministler bu alanın dönüşümü için uğraşmalıdır (Berktaş, 2010, s.115). Radikal feministler, bu doğrultuda özel olanı kamusala taşıyarak tartışma konusu yapmışlar ve mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Böylelikle kamusal alanın konusu olmayan birçok meseleyi gündeme getirerek bunlara politik çözümler bulunmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Kadınlar, bilinç yükseltme gruplarında “kadın olmanın” ortak baskılarını, sömürülerini, yaşanmışlıklarını birbirleri ile paylaşmışlardır. Kadınların ataerkiyi değiştirebilmesi için öncelikle kendilerindeki bir değişimden başlamaları, bilinçlerini yükseltmeleri gerekiyordu (Hooks, 2014, s.19). Yüzyıllarca evlere kapatılan, eve ait olduğu hissini içselleştiren kadınlar artık dışarı çıkıp tecrübelerini ve fikirlerini tartışabiliyordu. Bu toplantılarda kadınlar feminizmi, feminist olmanın ne demek olduğunu ve en önemlisi kadın dostluğunu ve dayanışmasını görüyorlardı. Feminist bilinç yükseltme ile ilk olarak kadınlar ataerkinin sinmiş olduğu her alanı fark etmenin önemini ve kadınların öfkelerini ortaya çıkararak diğer kadınlarla birlikte tecrübelerini paylaştıkları önemli bir mücadele alanına sahip olduklarını görüyorlar; ayrıca tüm kadınlar söz sahibi oluyor, herkesin sözüne saygı duyuluyordu (Hooks, 2014, s.20-21). Kadınlar

bilinç yükseltme gruplarındaki kadınlar yaşadıkları olayların, baskının, sömürünün kamusal alanda tartışılmasını istemişlerdir.

Walby (2016, s.105-106), radikal feministlerin, kadınların ev içindeki üretim ve cinsiyet meselelerinde sömürüldüğünü ifade ettiklerini söyleyerek, bu görüşün en klasik yaklaşımlarından birini Firestone'un yaptığını ifade eder. Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* adlı eseri "devrimci bir belgedir" ve eserde kadınların ikincilleşmelerinin nedeninin biyolojileri olduğunu ifade edilir (Donovan, 2016, s.276). Firestone (1993, s.19) üreme olmak üzere kadınlardaki diğer biyolojik olayların onları erkekler karşısında ikincilleştirdiğini söylemektedir. Üreme teknolojilerinin gelişmesi ve farklı bir "ev halkı" anlayışı kadını bu sömürüden kurtarabilir. Ancak Walby (2016, 107-108) Firestone'un biyolojik indirgemecilikle ve üreme teknolojisi bağlamında parmak bastığı kimi noktada naif olmakla eleştirildiğini ifade eder çünkü bu teknolojiler kadınların aleyhinde de kullanılabilme ihtimali olan uygulamalardır. Greer (1996, s. 58) de Firestone'un düşündüklerine paralel olarak çocuk olgusunun kadının hayatındaki en büyük başarılarından biri gibi görülmesinin hem kadına hem çocuğa zarar vereceğini ifade eder.

Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*'nde (1993) anneliğe bazı eleştiriler getirir. Kadınların erkekler karşısındaki boyun eğmişliğinin Marksizm'in ileri sürdüğü biçimde ekonomik değil biyolojik olduğunu ifade eder (Tong, 2006, s.118). Firestone'a (1993, s.21) göre, nasıl ki ekonomik sınıfların eşitsizliğini kaldırmak için proletarya ayaklanmalıysa aynı şekilde kadınların ayaklanmasıyla birlikte cinsel sınıflar ortadan kalkacaktır, bunun için de kadınlar kendi bedenlerinin denetimini ele almalı ve yalnızca bununla kalmayarak çocukların doğumu ve yetişmesiyle alakalı olan mekanizmaları da kontrolü altına almalıdır. Firestone'u eleştiren görüş, kadının ikincilleşmesi ve baskı altına alınmasına kadının biyolojisi değil, bu biyolojinin erkeklerce kontrol altına alınmasının sebep olduğunu söyler (Tong, 2006, s.125).

Firestone'a (1993, s.83) göre çocuk doğurmak ve yetiştirmek kadınların ikincilleştirilmesindeki en temel sebeptir. Kadınlar en başından beri tarihten, kültürden, kamusal alandan uzak kalmıştır çünkü annelik rolünde kapana kısılmışlardır (Firestone, 1993, s.136). Özellikle geleneksel ailelerde her anneden çocuğunu hayatının amacı yapmasının beklenmektedir oysaki babalardan böyle bir şey beklenmez ve babalar çocuk bakımını üstlenmemektedir (Firestone, 1993, s.60). Yani çocuk anneye ait gibi görülmektedir. Tong (2006, s.134), Oakley'in de anneliğin tamamen bir inşa olduğunu ve eğer ailenin ya da medya gibi organların kadınlara anneliği empoze etmese kadınların anne olup olmak istemeyeceklerinin belli olmadığını ve anneliğin bir içgüdü olmadığını belirttiğini söylemektedir.

Firestone (1993, s.210) hamileliğin "barbarlık" olduğunu ve çocuk doğurmanın da acılı bir süreç olduğunu ifade eder. Bu noktada Rich ise Firestone'dan daha farklı düşünmektedir. Rich'e göre, erkekler kadının annelik kapasitesini kıskanmaktadır ve bu yüzden annelik üzerinden kadınları kısaç altına almışlardır. Anneliği erkekler kurumlaştırmıştır. Kadınlar hamilelik ve doğumda daha aktif bir şekilde yer alabilir (Donovan, 2006, s.127-128). Yani aslında hamilelik ve doğumun kadının elinde olursa daha farklı olacağı yorumunu yaptığı söylenebilir.

Sonuç olarak Firestone'a göre (1993, s.58) kadınların ve dolayısıyla da çocukların bağımsız olmaları sadece ataeril çekirdek ailenin ortadan kaldırılmasıyla değil, biyolojik ailenin tamamen kaldırılmasıyla bir sonuç verecektir. Bunun çözümü olarak da yapay üreme teknolojilerinden faydalanılmalıdır, böylelikle kadınlar hamilelik ve doğum süreçlerinden etkilenmeyecektir. Firestone (1993, s.238-239) "ev halkı" fikrini öne sürerek, biyolojik olarak bağlı olmayan topluluklar kurulmasını ve gerçekten çocuk büyütme isteyen insanların burada yer almasını önermektedir. Rich üreme teknolojileri kısmında Firestone'a karşı çıkar çünkü teknolojinin kadınların sorununa bir çözüm olacağını düşünmez, ataeril toplumlarda asıl olan kadının kendi vücuduyla biyolojisiyle yaşamayı öğrenmesidir (Tong, 2006, s.139).

Radikal feministler, cinsellik, pornografi, tecavüz gibi konulara da eğilmişlerdir. Cinselliğin bireye özel bir konu olmadığını ve cinsiyet eşitsizliğiyle ilgili toplumsal bir mesele olduğunu ifade ederler (Walby, 2016, s.192). Buna paralel olarak, Sevim (2005, s.81) radikal feministlerin tecavüzü keyfî bir şiddet değil, politik bir baskı aracı olarak gördüğünü söyler. Çünkü güçlü bir sınıfın üyeleri tarafından güçsüz bir sınıfın üyelerine karşı uygulanır.

Sonuçta radikal feministler, toplumda her alana sinmiş olan ataerkiyle mücadele ettikleri ve ataerki mekanizmasının özellikle biyoloji üzerinden kadını kıskaç altına aldığını ifade ederler. Liberal ve Marksistlerin göz ardı ettiği özel alan üzerine çalışmalar yaparak, kadınlar arasında bilinç yükseltme etkinlikleri yapmışlardır. Ecevit (2011, s.14), radikal feminizmin bir hareketten doğması sebebiyle bazen feminizmin en saf biçimi olarak görüldüğünün altını çizmektedir.

2.5. KADINLIĞIN VE ANNELİĞİN TARİHÇESİ

2.5.1. Batı’da Kadınlığa ve Anneliğe İlişkin Tarihçe

Kadınlara yönelik ikincil bakış açısının kökeni için biraz daha geriye gidilirse Antik Yunan’da başlayan bu görüşlerin bugünü şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Batı felsefesinin temel görüşleri içerisinde “kadın” hakkında söylenenler ve yazılanlar Antik Yunan’dan itibaren mizojinist bir şekilde konu edilmiştir. Holland (2016), çalışmasında bu süreci detaylı bir şekilde incelemiştir. Holland’ın (2016, s.20) ifadesine göre, kadın düşmanlığı, “Aristoteles’i Karındaşen Jack’e, Kral Lear’ı James Bond’a bağlayan” bir nefret olarak süregelmektedir. Atina’da bir kadın aynı bir çocuk gibi görülerek ömrünü bir erkeğin vesayetinde sürdürüyordu. Evden yalnız başına çıkamıyor, kocasıyla birlikte nadiren yemek yiyebiliyor ve kendi evinde ayrı bir yerde oturuyordu. Elbette ki eğitim alma hakkı da bulunmuyordu. “Eş ve anne” olma makbul kadınların tek seçeneği idi, kötü kadınlar (!) için ise metreslikten fahişeliğe değişen kategori sistemi bulunmaktaydı (Holland, 2016, s. 36-38). Llyod da (2015, s.25) çalışmasında yine

Holland gibi ancak ondan farklı olarak Antik Yunan'da Platon'dan başlayarak Sartre'a kadar olan felsefi düşüncede kadın simgesinin nasıl temellendiğini araştırır. Kadın simgesi düalist felsefenin ikiliklerinden şekillenmiştir. Erkeklik, etkin ve belirli bir formken, kadınlık edilgen olan belirlenmemiş maddeyle aynı taraftadır; Yunanlılar bunu insanın üremesiyle ilgili kalıplaşmış bakış açısına göre anlatır; baba biçimlendiren, üremenin asıl nedeni; anne ise bu ürünü kabul eden ve besleyendir.

Günümüzdeki cinsiyet dikotomisinin ve düzenlemelerin temelinde buradan gelen bir bağlantı olduğu yadsınamaz. Aristoteles ve Platon'un temellerini oluşturduğu bu kadın temsili, önce Romalılara sonrasında Hristiyanlığa ve tüm tek tanrılı dinlere referans olmuştur denebilir. Meryem'in konumu, oğlu sebebiyle sağlamlaşmış ve kutsanmıştır. Yani örnek bir kadın olabilmek için Meryem gibi itaat eden, edilgen, anneliği ve bekâreti çelişkili ama "tam olarak olanaksız sayılmayan" özelliklere sahip olmak gerekiyordu. Meryem'e özenmek ancak kadınların kendi cinselliğini yok saymasıyla olabilirdi (Holland, 2016, s.117-121). Kadını hizmet ettiği amaca göre lanetleyen ve yücelten anlayış onu yalnızca erkeğin karşıtı değil aynı zamanda kendi kendinin karşıtı olarak da konumlandırır yani "Lanetli Havva" ve "Kutsal Meryem" (Berktaş, 2012, s.139). Yerleşen bu anlayışlar, kadınları ve erkekleri çeşitli stereotiplerle sınırlandırarak günümüz cinsiyet kültürünü oluşturur ve dinsel anlayışlarda da bunlar "kutsal" bir çerçeveye oturtulur. Berktaş (2012, s.24), Hristiyanlığın Batı'da kadın bedenini sınırlamada bir vasıta haline geldiğinden, kadın mücadelesinin de özellikle "cinselliğin dinsel kavramlaştırılmalarına" yönelik bir hareket olduğundan bahseder. Yalnızca Hristiyanlık değil diğer tek tanrılı dinler de kadını, bedeni üzerinden kontrol etmeye çalışmakta ve buna yönelik söylemler geliştirmektedir. 15 ve 16.yüzyıllarda Rönesans ve Reform ile birçok gelişme olmuş, özgürlüğe vurgu artmıştı ancak ne yazık ki kadınların durumunda kayda değer bir gelişme olmamıştır, yalnızca eş ve anne olarak aile içerisinde konumu devam etmiştir (Bendason, 1990, 33).

“Bireye öncelik veren, özgürlüğü değerler hiyerarşisinin en tepesine yerleştiren, insanın doğuştan getirdiği temel hak ve özgürlükleri önemseyen, bireyin hukukunun devletin organize gücü karşısında korunmasını öngören bir anlayış” (Acar, 2009, s.18) olan liberalizmle insan haklarında yeni bir anlayış başlamıştır. Aydınlanma çağındaki düşünürler çeşitli bilimsel keşifler yapılmaktayken, felsefi olarak “geriye düşmüş” dünyayı yeniden anlamlandırma çabasına girişmişlerdi (Donovan, 2016, s.22). Aydınlanmacı düşünürler ancak akıl yürütmeye anlaşılabilir mutlak doğal hakların olduğu fikrini geliştirdiler. 17. yüzyılda şekillenen doğal haklar kavramı, insanların doğuştan sahip oldukları vazgeçilemez, devredilemez, insanı insan yapan ve en önemlisi zamana ve mekâna bağlı olmaksızın bütün insanların sahip olduğu hakları niteler (Dal, 2001, s.22). Liberal teoriye göre bireyler, toplumsal ilişkilerinden bağımsız olarak bazı haklara sahiptirler ama bu tür özgürleştirici fikirler hâlâ güçlü bir öge olarak “ataerkilliği” içlerinde barındırmayı sürdürür (Berktay, 2010, s.37). Liberal teorideki tüm bu eşitlik ve özgürlük üzerine söylenenler ne yazık ki kadınları içine almamıştır. İnsan hakları konusunda cinslerüstü, "nötr" bir yaklaşım yalnızca "insan" kavramını "erkek" kavramıyla özdeşleştiren ataerkil anlayışı sürdürmeye ve pekiştirmeye yaramaktadır (Berktay, 2010, s.40). Descartes gibi Newton'un paradigmasına göre de akla ve mantığa uygun işlemeyen şeyler, ikincil, yeterli olmayan, gerçekten uzak ve adlandırılmaz görülüp öteki olarak kabul edilmektedir. Erkek liberal düşünürlerin bakış açısına göre kadın, bu ikinci kategoride yer almaktadır (Donovan, 2016, s.24). Her şeyi akılla ve belirli sistemlerle açıklamaya çalışan bu görüş, öznel dünya ve duyguların alanıyla ilgilenmemiştir. Kadın özel alana, bilinmeze ve doğaya aittir. Aydınlanma düşünürlerinden Rousseau *Emile ya da Çocuk Eğitimi* (1763) adlı eserinde çocuk eğitiminin nasıl olması gerektiğini “Emile” karakteriyle aktarmaktadır. Rousseau, kadınlarla erkeklerin farklı yaratıldığını; amaçlarının ortak ama hayattaki görevlerinin ayrı olduğunu belirtir. Emile için uygun gördüğü kadın “Sophie” üzerinden olması gereken kadının karakterini, dış görünüşünü, düşünce dünyasını, ailesini vs. detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Adeta bir makbul(!) kadın reçetesi sunmaktadır. Rousseau (2009, s.216) da diğer Aydınlanmacı düşünürler gibi kadının yerinin özel alan; en önemli görevinin de annelik olduğunu ve

dünyaya gelmelerindeki yaşam amaçlarının bu olduğunu ifade etmektedir ancak anne olmakla görev tamamlanmaz, anneliğin getirdiği sorumluluklar da mevcuttur. Rousseau (2009, s.15-16) bununla ilgili olarak, “Anne olmanın getirdiği sorumlulukları kabullenmeyen kadınlar, evlerindeki canlılığı ve ışıltıyı öldürdüklerini bilmeliler. Kadın ihmalkâr ve isteksiz davrandığı sürece hürmeti hak etmiyor demektir” şeklinde ifadeler kullanmış ve şunları da eklemiştir: “Kadınların iki gebeliği arasında uzunca bir boşluk olabilir ancak o zaman diliminde annelik vasıflarıyla bağdaşmayan bir iş yapmaları doğru olmaz. Bir kadın bugün, çocuğunu emziren taze bir anne, yarın savaşı olabilir mi” (Rousseau, 2009, s.216).

Bir diğer Aydınlanmacı düşünür Arthur Schopenhauer ise *Aşkın Metafiziği* (1818) adlı eserinde kadınlar ve kadın-erkek ilişkileri üzerine yazmıştır. Schopenhauer, kadınlar hakkındaki katı ve acımasız düşünceleriyle tanınmıştır ve onun kadınlara yaklaşımının temelinde kadın ve erkeğin birbirlerinden ontolojik olarak farklı oldukları düşüncesi yer almaktadır (Baktemur, 2019, s.3). Onun da Rousseau'ya paralel fikirlerinin olduğu söylenebilir. Schopenhauer (2012, s.15), “kadınlar esasen bütünüyle insan soyunun sürdürülmesi için var olduklarından ve kaderleri burada sona erdiğinden genellikle bireyden ziyade tür için yaşarlar” diyerek kadın varoluşunu oldukça ilkel bir sebebe indirgemektedir.

Çardak'ın (2012, s.18) da ifade ettiği gibi Rousseau'nun kafasındaki kadın ve erkek imgeleri binlerce yıllık bir ataerkil görüşü sürdürmeye devam etmiştir. Rousseau ve onun gibi düşünürler, erkek ve kadın için ortak ve özdeş bir insan doğasını ve ortak erdemleri kabul etmemiştir. Erkeğin erdemlerini öncelikle bir *ussal* varlığın erdemleri olarak belirlerken kadınıninkileri *cinsele* doğası ile bağlantı içinde *iffet*, *nezaket* ve *itaat* olarak adlandırmışlardır (Arat, 2010, s.62). Liberal feminizmin öncülerinden olan Wollstonecraft, Rousseau'nun erkeklerin ve kadınların farklı düşündüklerine dair görüşüne karşı çıkar. Ona göre her insanda akıl aynıdır; kadının eksik ya da hatalı düşünmesinin en temel sebebi eğitim eksikliğidir (Ecevit, 2011, s.13). Aynı zamanda Wollstonecraft, Sophie'nin de

Emile gibi aklını biçimlendirecek ve odaklaştıracak bir eğitime, rasyonel ve ahlaki kapasitelerini ve insan olarak tüm potansiyellerinin gelişmesi için aynı imkâna ve şansa ihtiyacının olduğunu ifade eder (Tong, 2006, s.28).

Uzun yıllardır süregelen kadın düşmanı ve kadını özel alana hapseden bu düzen, Aydınlanma dönemi ile birlikte değişmeye başlamıştır. Bilim ve tıptaki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni bilgiler geleneksel fikirleri sarsmaya başlar (Bendason, 1990, s.41). Ancak Aydınlanma döneminde “insan akli” ön planda olsa da bu yalnızca erkekler içindir, kadın henüz bu “rasyonelleşme” içerisinde yer alamamıştır (Günindi Ersöz, 2015, s.86). Kadınlar, Fransız İhtilali’nin etkisiyle başlayan özgürlük ve eşitlik taleplerinin kendilerini kapsamadığını fark ettikten sonra bir direnişe başlamış ve haklarını aramaya çalışmışlardır. Özel alanda yalnızca “annelik ve ev kadınlığı” ile yetinmeyerek kendilerini kamusal alanda da var etmek isterler. Olympe de Gouges ve Mary Wollstonecraft’in düşünceleriyle temellenmeye başlayan kadın hakları savunusu ABD, Kanada ve Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazanır. İngiltere’de oy hakkı için savaşan kadınlar Emmeline Pankhurst’ün başını çektiği eylemlere katılırlar, bu eylemler oldukça sert bir biçimde yapılmıştır ve bu kadınlar “süfrajeter” olarak tarihe geçmişlerdir (Bendason, 1990, s.43). Kadınlar o tarihten itibaren zamanla birçok alandaki haklarını elde etmeye başlamıştır. Birinci dalgadaki kadın hareketi daha çok oy hakkı ve eğitim üzerinde durmuştur. Kadın hareketinde yer alanların fikirleri, ilerleyen süreçte özellikle de 2. Dünya Savaşı’ndan sonra farklı yönlere ayrılmaya başlar (Arat, 2010, s.51). 2. Dünya Savaşı’nı izleyen yirmi yıla bakıldığında gelişmiş ülkeler, kadını amaca giden yolda bir araç olarak görmeye devam etmiş ve kadınların durumunu iyileştirmek yerine kadını üretim ve yeniden üretim noktasında düşünmüşlerdir (Michel, 1993, s.103). 1960’ların sonu 70’lerin başında üniversite mezunu kadınlar, bu erkek egemen toplumun değişmesi için kendinden önceki nesilden çok daha fazla isteklerde bulunmuşlar, kadınların aile içindeki rollerini eleştirmişlerdir. Kadın özgürlüğü hareketi zamanla daha fazla yaygınlaşmıştır ve kadınlar doğurganlık haklarını denetleyen yasaları kaldırmak için örgütlenmiştir (Arat, 2010, s.70-78). Çelik (2012, s.152) Birleşmiş Milletlerin (BM) kararları ve toplantılarının kadın hareketinde haklar konusunda destekleyici

olduğunu belirtir. Bu minvalde 1975 yılı BM tarafından Uluslararası Kadın Yılı olarak belirlenirken aynı zamanda kadınların durumlarına ilişkin ilk toplantı da 1975 yılında Mexico City’de yapılarak sonrasında 1976-1985 Kadın On Yılı olarak kabul edilmiştir. Buradaki konferanstan sonra kadınlar 1980 yılında Kopenhag’ta, 1985 yılında Nairobi’de, 1995 yılında Pekin’de toplanmıştır (United Nations). BM tarafından 1979 yılında CEDAW yani “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” kabul edilmiştir. CEDAW, uluslararası bir kadın hakları yasası niteliği taşımakta ve bu sözleşmeyi imzalayan ülkelerin kadın haklarını koruma ve geliştirmesi için önemlidir (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği).

Çakır (2013, s. 34-37), Antik Çağ’dan bu yana kökleşmiş olan cinsiyetçi anlayışın tarih yazımını da etkilediğini söyler. Bu anlayış kadını kamusal alandan dışlamış ve kadına yönelik düşmanlığı artırmıştır. Kadınlar ve kadın deneyimleri marjinalleştirilmiştir. Kadın ya melek ya şeytandır; düalist felsefe tarafından buna benzer ikiliklerle kodlanmıştır. Kadınlarla ilgili görülen her şey ev, annelik vb. işler “tarih dışı” veya önemsiz görülmüştür. O zamandan gelen bu bakış açısı kadınların eğitim imkânlarından siyasi hayata katılımlarına kadar etkilemiştir. Günümüze yaklaştıkça kadınlarla ilgili yapılan tüm çalışmalar, konferanslar ve yasalar bu durumu değiştirmeye yönelik önemli adımlar olmaktadır. Kadınlar eğitim alarak kamusal alanda daha fazla yer almaya başlamış, kendi tarihlerine sahip çıkarak yeniden yazmaya çalışmıştır ancak bu süreçte hala aşılacak engellerin olduğu aşikârdır.

2.5.2. Osmanlı’dan Günümüze Kadın ve Annelik

Osmanlı tarihine bakıldığında bir kadının en ve -belki de tek- önemli görevi annelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar eğitim alamazlar, çalışma hayatından izoledirler. Osmanlı’nın erken dönemlerinde kız çocukları ancak 11 yaşına kadar sübyan (ilkokul) mekteplerinde eğitim görebiliyorlardı ki bu yalnızca

büyük kentlerde yaşayanlar içindi. Kadınlar bu dönemde kolektif bir bilinç ya da “örgütlü bir siyasal bünye” oluşturamamıştı (Çaha, 1996, s.83). Öyle ki kadınlar belli bir döneme kadar nüfusta sayılmamışlardır. Makal (1997, s.194), kadının sanayi istatistiklerinde yer almasının ise ilk kez 1913 yılında gerçekleştiğini söyler (akt. Aydın, 2015, s.88). Tekeli (1985, s.50), Tanzimat öncesi Osmanlı toplum yapısında kadının durumunun “şer’i yasalarla” belirlendiğini söylemektedir. Kadınların tüm dünyası aileleri çevresindeydi. Kırsal alandaki kadınlar kendi ailesi içinde tarlada çalışıp sonrasında elde edilen ürünleri tüketilir hale getirmekteydi. Şehirlerdeki kadınlar ise üretim sürecinden tamamen izole olmuş bir şekilde evlerinde yaşıyorlar ve “haremi” oluşturuyorlardı. Çakır (2013, s.262), kadının Osmanlı toplumunda evlenip anne olarak saygı gördüğünü ve yaşamını garanti altına aldığını ifade eder. Bir kadının evlenmeden ölmesi görevini yapmadığı şeklinde yorumlanırdı. Bir kadının çocuğunun olmaması büyük bir sıkıntı teşkil etmekteydi, bu kadın ya geri ailesinin evine geri gönderilir (!) ya da üzerine “kuma” getirilirdi.

Tanzimat döneminde birçok alanda yenilik ve düzenleme yapılmaya başlanmıştır. Kurnaz (1990, s.10-11), bu değişimlerde özellikle Tanzimat’ta Avrupa ile gelişen ilişkilerden dolayı Batı’nın büyük etkisi olduğunu söylemektedir; aydınlar, Batı’daki yaşayış tarzından etkilenerek bunun üzerine düşünmüştür, bu düşünceler kadın meselesinde de bazı hareketlilikler ortaya çıkarmıştır ve bu gelişmeler özellikle kadınlar için kültürel meseleler ve eğitim alanında olmuştur. Tekeli (1985, s.51), Tanzimat’la başlayan değişimin çok sayıda kadını etkilemese de ileri dönemdeki değişikliklerin sınırlı bir başlangıcı olduğunu söylemektedir.

Tanzimat döneminden başlayarak kadınların durumu annelik üzerinden tartışılmıştır. “Erkek elit, sosyal bozukluklara doğru teşhis koymaktan, ayrıca kadın ve aileyi temel geri kalmışlık alanı, dolayısıyla temel sosyal reform alanı olarak belirlemekten gurur duyuyordu” (Durakbaşa, 2017, s.90). Bunun sebebi çocukların “ilk öğretmeni” olan annelerin yeteri kadar donanımlı, eğitilmiş ve yetkin olmamasıdır. Toplumun geri kalmışlığıyla kadının cahillikten kurtarılması

arasında kurulan ilişkinin nedeni çocuklardır. “Dönemin düşüncesine göre, yarınları biçimlendirecek olan çocukların devlete ve millete yararlı bireyler olarak yetiştirilmelerinde onlara ilk terbiyeyi veren annelerin rolü büyüktür” (Toska, 1998, s.71). Kadının bireysel olarak değil ancak “anne” olarak aile içerisindeki değişimi hedeflenir.

Osmanlı aydını, geleneksel ailenin kadının ezilişi, geri bırakılması, giderek ülkenin geri kalmışlığı üzerindeki etkisini görüyor; ama ne dinden ne devlet düzeninden vazgeçebiliyor ne de aile içinde cinsler arası ilişkilerin demokratikleşmesini düşünebiliyordu. Kadınlara daha fazla eğitim verilmesinden yanaydı, ama bu eğitimin amacı, onlara aile içinde atfedilen rolü, çocukların eğitimini, gerektiği gibi yapabilmeleri içindi. Yoksa kadının bağımsız bir kimlik edinmesi, erkeğin denetiminden çıkması değildi amaçlanan (Tekeli, 1985, s.51-51).

Sonuç olarak Tanzimat ile gelen değişikliklerin kadınların durumunu özellikle kültürel, mesleki, hukuki meselelerde etkilediği görülmektedir ancak Kurnaz (1990, s.57), tüm bunlara karşın kadın meselesinin yaygın bir şekilde tartışılmadığını ve genellikle aydın kesimlerin konusu olduğunu belirtir.

Çeşitli yeniliklerin yapıldığı ve Cumhuriyet fikrinin yeşermeye başladığı II. Meşrutiyet, kadınlar için nispeten daha büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Güzel (1984, s.6-7), bu dönemin “özellikle kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı olarak kabul edildiğini” ifade eder (akt. Çaha, 1996, s.92). Kadınlar için Tanzimat’ta eğitim konusundaki gelişmelerin sonuçları daha çok Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkmıştır dolayısıyla aldıkları eğitimle kültürel ve mesleki açıdan belirli donanıma sahip olan kadınlar, önemli meselelerde dergiler ve gazeteler çıkarıp yazılar yazarak ve dernekler kurarak sosyal hayatta öne çıkmaya çalışmışlardır (Kurnaz, 1990, s.38). Kadınlar yalnızca “anne” ya da “eş” olmakla yetinmeyip farklı alanlarda çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Çakır (2013), çalışmasında II. Meşrutiyet'le birlikte iyiden iyiye kendini gösteren Osmanlı Kadın Hareketi'ni anlatmaktadır. Bu çalışma özellikle kadınların Cumhuriyet'ten önce herhangi bir konuda isteklerini sunmadıkları ya da kendilerine verilenlerin tepeden inme olduğu iddialarına bir yanıt niteliğindedir. Çakır (2013, s.33) aslında kadınların her zaman sanat edebiyat gibi dalların içinde olduğunu ancak bunun genel literatüre girmediğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla çalışmasında Meşrutiyet ve öncesinde, kadınların seslerini duyurmak amacıyla dergilere ve derneklere isteklerini, şikayetlerini, dertlerini... vb. iletmesinin izlerini sürmüştür. Çünkü kadın dergileri ve dernekleri, kadın mücadelesini takip etmekte çok önemli bir kaynak olmuştur (Çakır, 2013, s.59). Bu dergilerin esas amaçları “kadınların da var olduklarını” ortaya koymaktır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte özgürlük ortamının da getirmiş olduğu sonuçlar neticesinde kadın dergileri artmıştır. Örneğin, *Şükûfezar* dergisi sahibi kadın olan ve yazı kadrosunun tamamını kadınların oluşturduğu ilk kadın dergisiyken; *Hanımlara Mahsus Gazete* yayın hayatına en uzun süre devam eden, dönemin kadın aydınlarının/yazarlarının çalışmalarının tanıtıldığı, kadınların kendi durumlarını sorguladıkları ve özellikle çocuklarını yetiştirme görevinde oldukları için kadın eğitiminin önemiyle ilgili yazıların kaleme alındığı bir dergidir (Çakır, 2013, s.64-69). Çalışmanın temelini oluşturan, Osmanlı kadınlarının hak arayışlarını duyurdıkları “Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti”nin yayın organı olan *Kadınlar Dünyası* dergisidir, derginin imtiyaz sahibi Ulviye Mevlan'dır; dergi her kesimden kadınların katkılarına açık olmuştur (Çakır, 2013, s.80-81). Kadınlar aynı zamanda çeşitli dernekler de kurmuşlardır. Kurulan dernekler farklı farklı işlevler üstlenmiştir; kimisi yardım amaçlı kimisi meslek kazandırmak için kimisi farklı etnik kökenli kadınların oluşturduğu vb. derneklerdir. Çakır (2013, s.107), Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyetini feminist bir dernek olarak değerlendirmektedir. Bahsedilen dergi ve derneklerde faal olarak yer alan kadınlar Kadınlar Halk Fırkası'nı (1923) kurmuşlardır ve bu partinin başına Nezihe Muhiddin gelmiştir. O dönem seçme seçilme hakkı olmayan kadınlar bunu elde etmek için çeşitli uğraşlar vermişlerdir. Parti, bir kongre düzenlemek istemiştir ancak izin yalnızca “dernek” olursa alınabilecektir. Bu sebeple Türk Kadınlar Birliği ortaya çıkmıştır (Çakır, 2013, s.129-130).

Osmanlı'da kadınlara dair kökleşmiş anlayışı ve kadınların durumunu değiştirmek için özellikle büyük kentlerdeki (İstanbul, İzmir gibi) eğitilmiş kadınlar hareket geçtiler (Çaha, 1996, s.98). Bu doğrultuda birçok dernek kurdular, yayınlar yaptılar. Özellikle savaşlar sebebiyle de kadın emeğine ihtiyaç duyuldu, kadınlar kamusal alanda fazlasıyla bulundular; ilk kez yükseköğrenim imkânı elde ettiler ve memurluk, esnafılık, fabrikalarda işçilik yaptılar (Demir, 1999, s.114). Bu gelişmelerde savaşların ve İttihat ve Terakki'nin politikalarının payı bulunmaktaydı. Ateş (2009, s.22), Meşrutiyet döneminde yaratılan kısmi özgürlük ortamında kadınların yayımladıkları dergi ve kurdukları derneklerle bir dinamizm yarattığını söylemektedir. Bu hareketlilik yerli feminizmin temellerini de atmaya başlamıştı. Ancak Osmanlı Kadın Hareketi, Batı'dan farklı bir şekilde ilerliyordu. Avrupa'da kadınlar oy hakkı için mücadele verirken; Türk kadınları eğitim, evlilik, boşanma ve çalışma hayatındaki durumlarını gündeme getirdi. Bu yıllarda neredeyse tüm aydınlar kadın meselesi ile ilgili yazmıştı. Her kesim farklı görüşleri savunsa da kadının sınırları çok genişlememiştir; ne yaparsa yapsın ev sınırları içerisindeki görevi -annelik, karılık- değişmemiştir.

Örneğin, Batıcı düşünürler özellikle tesettür ve çok eşlilik üzerinde durmuşlardır. Meşrutiyet döneminin etkisiyle fikirlerini rahatlıkla dile getiren Batıcılarda da farklı düşünceler mevcuttu. İlk grup (Selahattin Asım, Abdullah Cevdet vs.) dönemine göre oldukça ileri düşüncelere sahiptir. Bu gruba göre, Osmanlı'nın çöküşünün sebebi ve aynı zamanda "zihinsel gözbağı" da İslam'dı. Çözümü ise zihniyetlerin köklü bir şekilde dönüşümüdür. Batı maddi, manevi, kültürel her yönden örnek alınmalıdır (Caporal, 1982, s.87). İkinci grup (Celal Nuri, Rıza Tevfik vs.) ise daha ılımlıdır. Bu düşünceye göre İslam bir sorun değildir asıl sorun olan İslam'ın yanlış yorumudur. İslam'ın bu durumunun iyileştirilmesi gerekmektedir. Batı'nın da etkisiyle yeni bir Türk-İslam kültürü oluşturulmalıdır (Caporal, 1982, s.88). Kurnaz (1990, s.85), sonuç olarak, hepsinin, tek eşliliği desteklediğini ve kadının eğitim alarak sosyal hayatın bir parçası olmalarını savunduklarını söyler.

Türkçülüğün önde gelen düşünürlerinden Ziya Gökalp kadının yükselmesinin aileyi yükselteceğini söyler. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü İslam'ın yozlaşmasına bağlayan Türkçüler için İslam kendini günün şartlarına göre geliştirmelidir ancak bu şekilde sürdürülebilir olacaktır (Caporal, 1982, s.93). İslam zamanla bazı bozulmalar yaşamıştır ve buna paralel olarak kadınların durumu da kötüye gitmiştir. Kadın meselesinin üzerinde fazlaca durmuş olan Gökalp (2001, s.179-180), eski Türklerin "feminist" olduğunu belirtir çünkü inandıkları Şamanizm de kadın gücünü esas almaktadır ve Türk şamanları bu kutsiyet sebebiyle kendilerini kadınlara benzetecek şekilde giyinmişlerdir. Türkçüler, eski Türklerde de tek eşliliğin esas olduğunu belirterek bunu savunmuşlardır. Gökalp'in (2001, s.180-181) de söylediği gibi ülke yönetiminde han ile birlikte "hatun" olarak yer alan kadınlar aynı şekilde hükümdar, kale muhafızı, vali ve elçi olabilirdi ve herhangi bir örtünme kuralı bulunmamaktaydı dolayısıyla Türkçülük anlayışına göre kadınlar kamusal alanda, çeşitli meslek dallarında gayet tabii yer almalıydılar. Caporal (1987, s.95), Gökalp'in birçok fikir insanını etkilediğini ve Cumhuriyet dönemindeki devrimlerin temel yapısını şekillendirdiğini belirtmektedir. Koçak ve Tamer (2008), bu görüşün içerisinde değerlendirilebilecek olan kadın yazar/aydınlardan Halide Edib'in *Yeni Turan* ve Müfide Ferid'in *Aydemir* romanlarında Türkçülük fikrinin çeşitli versiyonlarının yer aldığını ortaya koymuştur.

İslamcılar ise kadını aile içerisinde sınırlandırmışlardır. Batı'dan manevi değerleri ayırarak yalnızca bilimin alınmasını ve Batı'nın düşünce tarzından kadınların uzak tutulmasını istemişlerdir (Kurnaz,1990, s.77). İslamcılara göre feminist düşünceler ve kadın hareketi tamamen Batı özentiliğidir. Kadının İslami kurallara göre eğitim almasını savunan İslamcıların Musa Kâzım gibi radikalleri çok eşliliği ve çarşaf giyme zorunluluğunun olmasını; Mehmet Akif gibi ılımlıları da tek eşliliği desteklemektedir (Kurnaz, 1990, s.78-81). Ercilasun (1987, s.39), Akif'in kadına ve aileye yönelik anlayışının İslamiyet'in ve eski Türk geleneklerinin bir sentezi olduğunu söylemektedir. Özellikle Meşrutiyet ile birlikte kadınların durumundaki değişim ve gelişim İslamcıları rahatsız etmiştir. Caporal (1987, s.101), bu akımlar içerisinde Türklerin anlayışına paralel olanın İslamcılarının görüşü olduğunu

söylemektedir. Toparlamak gerekirse, bahsedilen fikir akımlarının ortak özelliği, kadını ailenin en önemli unsuru gördükleri için önemsemeleri, bir çeşit proje haline getirmeleridir. Ek olarak, fikir beyan edenlerin büyük bir kısmının erkek aydınlar olduğunu, azınlık olan kadın aydın/yazarların da fikirlerinin bu minvalde olduğunu belirtmekte fayda vardır. Gündüz (2008, s.168), tarihsel süreçte erkek egemen anlayışın oluşturduğu kadına ilişkin düşüncelerin, kadın yazarlar tarafından da sürdürüldüğünü dile getirmiştir.

Kadının etkin bir konuma geçmeye başlaması elbette ki bazı kesimleri rahatsız etmeye başlamıştı. Kadınlar, onlardan beklenen annelik ve eşlik görevlerinin dışına çıkarak farklı alanlara yönelmek istediklerinde bu duruma yalnızca muhafazakâr kesim değil aynı zamanda başta kendilerini destekleyen bazı erkek aydınlar da karşı çıkmıştı (Toska, 1998, s.75-76). Dolayısıyla bu değişimler belirli bir seviyede kaldı. Tüm bu düşünce akımları (Batıcı, İslamcı, Türkçü) kadınları birer “piyona” çevirmektedir; akımlar, kadınlarla ilgili konuları kendilerinin “büyük toplumsal projeleri” çerçevesinde yok etmiştir dolayısıyla kadınlar kendilerini ilgilendiren konularda etken değil edilgen bir konumda kalmışlar ve onlardan “geleneksellik ile modernlik arasında durmak gibi imkânsız bir görev” beklenmiştir (Kadıoğlu, 1998, s.92). Evinde “anne”, “eş”, “ev kadını” olan kadınlar aynı zamanda dışarıda -bu rolleri unutmadığı müddetçe- eğitim görüp bir meslek sahibi olabilirdi.

Cumhuriyet dönemine bakıldığında da kadınlardan beklenenin aslında çok da değişmediği görülmektedir. Bu dönemde bir “devlet feminizminden” bahsetmek mümkündür. Devlet feminizmi devletin kendi eliyle kadınların durumlarını düzeltmek için benimsediği birtakım düzenlemeleri içerir. Bu anlayış, kamusal alanda kadının durumunu düzenlerken, özel alanla ilgili -örneğin karı-koca ilişkileri gibi- konularla ilgilenmemiştir. White (2003, s.155), Türk modernleşmesinde devlet feminizmiyle kadın hareketinin tekelleştiğini belirterek onları bu modernleşme projesinde bir araç haline getirdiğini söyler. Medeni Kanun’un kabulü ve seçme seçilme hakkı, devlet feminizminin icraatlarından

denebilir. Yılmaz ve Tokuroğlu (2018, s.601), Türkiye'deki devlet feminizmini, ataerkil devletin kadınların toplum içerisindeki konumunun iyileştirilmesini bir anlayış haline getirmeleri olarak tanımlar çünkü Kadınlar Halk Fırkası örneğinde olduğu gibi, kadınların kendi partilerini kurmalarına karşı çıkan kimi politikacılar, onların Cumhuriyet'in kadın ideali (anne vatandaş) çerçevesinde hareket etmelerini istemiştir. Durakbaşa (2017, s.93), ayrıca kadınların bu şekilde dönemin baskın düşüncesinin önemli bir aktarıcısı olduklarını ve bundan faydalandıklarını da söyler. Zamanla devlet feminizmi de kadınlar tarafından sorgulanmaya başlamıştır.

Durakbaşa'ya (2017, s.27) göre bu dönemle birlikte kadınlar "ataerkil ahlaki tehdit etmeyen, cinsel açıdan mütevazı ve saygın bir konum" elde ettiler. Berktaş (2010, s.102) ise devletin modernleşmesiyle birlikte "kadınların hukuksal güvenceye kavuşurken diğer yandan da onların, devletin aile ve nüfus politikasının araçları olmalarına yol açtığını" söyler. Kadınlar birer vatandaş oldu ancak "piyon" olarak da görevlerine devam ettiler. Cumhuriyet'in yeni doğmakta olan modern, laik, yurtsever kadınları öğretmenlik mesleğine girmeye teşvik edildiler ama öncelikle eş ve anne olmaları istendi. Cumhuriyet döneminde erkekler, kadınları kamusal alana çıkmaya ve haklarını desteklemeye devam ederken bir yandan da onların domestik, nahif ve sevecen olmalarını bekliyorlardı (Kadıoğlu, 1998, s.94-95). Denebilir ki "kadın vatandaş" her şeyden önce annedir. Çocuğun ilk öğretmeni, toplumların kültür ve değer aktarıcısıdır. Cumhuriyetin kadın ideali ise fedakâr anne ve eş olmaktır. Kadınlar kamusal alana çıktıklarında "cinsiyetsiz" olmalıdır. Demirci-Yılmaz (2015, s.89), Cumhuriyetin ilk döneminin annelik konusunda kimin makbul kimin olmadığı üzerine düşünmekle geçtiğini, kurulan yeni ulus devletinin temelini aileye ve anne üzerine bina edildiğini ifade eder. Cumhuriyetin ideal annesi, doğurgan, bakımlı ancak sade, çocuklarının eğitimini önemseyen bir "anne vatandaştır."

Atatürk de kadınların eğitim hakkını savunmaktadır. Bunun sebebi sosyal hayatta erkeklerle yan yana olması ve çocuklarının ilk öğretmenleri olmalarıdır. Atatürk 1923'te bu konuyla ilgili şunları söyler:

Kadının en büyük vazifesi, analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti lâıyıkıyla anlaşılır. Milletimiz, kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da okumuş ve bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Sonra, kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardır (Kocatürk, 1999, s.89).

Göle (2014, s.109-110), kadının özgürlüğünün bedelinin, toplumsal düzeni tehdit olarak algılanan “dişiliğinin”, hatta bireyselliğinin bastırılması olduğunu söyler. Bu kadınlar, “resmî üniformaları ile (tayyör, kısa saç, hafif makyaj), militan ve anaç kimlikleri dışında “cins olarak kadına” yer tanımamıştır. Dönemin politikaları kadına olan bakış açısını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Atatürk'ün de söylediği, “Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, fazilette ağır, ağırbaşlı bir kadın olmalıdır (Kocatürk, 1999, s.88) ifadeleri bu beklentileri kanıtlar niteliktedir:

Anneliğe bu kadar vurgu yapılmasının en büyük sebebi savaşların, hastalıkların ve kıtlıkların yol açtığı nüfus kayıplarının etkileriydi. Nüfus bir ülke için önemli bir güçtür bu sebeple “pronatalist” yani doğumları artırmaya yönelik politikalar güçlendi. Anne-bebek sağlığı için çeşitli klinikler açıldı. *Süt Damlası Kliniği* bunun öncüsüdür ve *ilk kadın hekim* olan Safiye Ali burada görev almıştır. Bu kliniğin kuruluş amacı tedavi etmekten çok, çocuk bakımı ve sağlığına yönelik anneleri bilgilendirmektir. Süt Damlası Kliniğinin başına Safiye Ali geçerek yaptığı çalışmalarla kliniğin etkisini arttırmıştır (Kardaş, 2014). Kürtaj ve düşük yapmak yasaklandı; ağır ceza kapsamına girdi. Çocuk sayısına göre ödüller ve ayrıcalıklar verilirken; bekârlardan vergi alındı.

Semiz (2010, s.434), Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun nüfus artışını teşvik eden en dikkat çekici maddesinin 156. madde olduğunu söylemektedir, bu kanuna göre altı veya altıdan fazla çocuğu olan kadınlara devlet tarafından para ödülü verilmesi için Sağlık Bakanlığı bütçesinden belirli bir miktar ayrılmaya başlanmıştır. Hal böyle olunca nüfus artmaya başlarken nitelik düşmeye başlamıştır. Yılmaz (2015, s.82) anne olma yaşının düşüklüğü ve artan çocuk sayısının “eğitilmiş anne” hedeflerini zorlaştırdığını ve bu dönemki nüfus politikalarının toplumsal cinsiyet duyarlılığının olmadığını belirtmiştir.

Cumhuriyet döneminde ve öncesinde de önemli “yazan kadınlardan” olan Halide Edib'in yaşamını, eserlerini ve feminizm ile ilgili düşüncelerini incelediği çalışmasında Durakbaşı'nın yazdıkları bu dönemdeki annelik ve kadınlık anlayışını özetler niteliktedir denebilir. Halide Edib feminizmi “dişi cinsiyetten yana bir cinsiyetçilik” olarak görmektedir, ona göre kadın ve erkek millî amaç için birbirinden ayırt edilmeden çalışmalıdır. Halide Edib'in kadının sosyal işlevlerinin ve rollerinin ulusun hizmetinde ilerletebilmesi için öne sürdüğü savı anneliktir. Ona göre annelik, yalnızca ev içi alandaki anlamıyla sınırlı değildir; “yeni kuşakların yaratımı için bir metaforu.” Anneliğin dejenere olması tüm toplumu dejenere edebilirdi (Durakbaşı, 2017, s.198-200). Yani, Halide Edib modern ama Müslüman bir kadın modelini savunuyordu çünkü o da diğer Türkçü düşünürler gibi İslam'ın yanlış yorumlandığını belirterek İran ve Bizans kültürünün “harem” anlayışının, kadınların statüsünü olumsuz yönde etkilediğini söylemekteydi. Halide Edib'in görüşleri dönemin kadın aydın bakış açısı yönünden önemlidir. Bu görüşler cumhuriyetin kadın idealini destekler durumdadır.

1950'li yıllarda çok partili hayata geçişle, Türkiye farklı bir dönüşümün içine girmiştir. Ancak bu dönüşüm kadınlarla ilgili çok da fazla bir değişiklik göstermemiştir. Kadınlar, eğitim alanında olduğu kadar olmasa da ekonomide önemli mesafeler alırlar ancak 1950'li yıllardan sonra özellikle siyasal alanda gerileme göstermektedirler, bunun sebebi kadınlara bu tarihten evvel yüklenen “Cumhuriyet'in simgesi” misyonunun ortadan kalkmaya başlaması ve devletin,

bazı alanlarındaki himayesini azaltmasıdır çünkü tek partili sistemde kadınlar hükümetin isteği doğrultusunda parlamentoda yer alabiliyordu oysa çok partili sistemde kadınların parlamentoya girmesi ciddi bir mücadele gerektirmekteydi dolayısıyla bu durum, parlamentodaki kadın sayısını azaltmıştır (Çaha, 1996, s.126). Yani toplumda kadın reformları tam olarak içselleşmemiş, modernleşme havada kalmıştır. Türkiye’de kadınlarla ilgili olan Kemalist devrimlerin “fevkalade iyi ya da yapay ve yüzeysel” görüldüğünü belirten Kandiyoti (2013, s.76), iki görüşün de tam olarak doğruyu ifade etmediğini söyler. Bu devrimler “ulusal ekonomiyle zayıf bir biçimde bütünleşmiş olan” kırsal alanlarda etkisiz kalmıştır; resmi nikah karşılığı, çok eşlilik, erken yaşta evlilik, başlık parası, kız çocuklarının eğitiminin reddi gibi meseleler bu durumun göstergelerindedir ancak bu devrimler burjuva kadınlara yarar sağlamıştır. Kadınların eğitim almasının önü açılmış böylelikle “üst ve orta sınıf kadınlar prestijli ve yüksek ücretli uzman mesleklerde” yetiştirilmiştir (Kandiyoti, 2013, s.77). Türkiye’deki kadınlar “kurtulmuş ama özgürleşememiş”tir çünkü yapılan reformlar aktif bir kadın hareketi sonucu değil, “politik öncülük” ile olmuştur ve bu da yapılan değişikliklerin kadınlarda “feminist bir bilinç” oluşturamamasına ve toplumda içselleştirilememesine sebebiyet vermiştir (Kandiyoti, 2013, s.78). Çok partili hayata geçişten sonra yeterince içselleştirilemeyen bazı uygulamalar yalnız kâğıt üzerinde kalmış ve kadınlar bunlardan yeterince faydalanamamıştır ve bu durum yalnızca Türkiye’ye özgü değil tüm dünyada aynıdır; yine bu dönemde kadın hakları konusunda “Atatürk devrimlerinden geriye dönüş niteliği taşıyan tersine bir süreç” başlamıştır (Kaymaz, 2010, s.350). Kadınlar bu dönemde kamusal alanda genelde ev kadınlığı ve anneliğin uzantısı mesleklerde çalışmaya devam etmişlerdir.

Tekeli (1985, s.56-58) 1950-1960 yılları arasında tarım dışı işçilik yapmak üzere şehirlere gelen erkeklerin, yeterli koşulları sağladıktan sonra 1965-1970 yıllarında yanlarına ailelerini de getirdiklerini belirtir. Fakat bu gelme işi tamamen erkeğe bağlı olan bir durumdur. Kadınlar kentlere geldikten sonra erkeklere daha da bağımlı olmuşlardır. Kente göç eden bu kadınlar “gecekondu kadınları” kesimini ortaya çıkarmıştır. Bu kadınların, büyük bir kısmı ev kadını olarak üretim

sürecinden tamamen kopmakta, bir kısmı ise orta sınıf kadınlarının ev işlerini üstlenmektedir. Bu da başka sömürü mekanizmalarına yol açmıştır. Ev dışında bir işte çalışarak kazanç sağlayan kadınların da aynı şekilde ev içi rolleri devam etmektedir. Dolayısıyla kentsel kesimde, ev dışında çalışan kadınların durumunun da iyileştiği söylenemez. Kemalist kadınların dışında kalan kadınların İslami değerler tarafından şekillenmiş geleneksel görüşleri (kadının en önemli görevi annelik ve eşlik... gibi) desteklediğini söyleyen Tekeli (1985, s.63), 1950'li yıllarda toplumsal dönüşümün hızlanmasıyla, kasabalı ve gecekondu kadınların, tepeden inme modernleşme hareketlerinin geleneksel kimliklerini yozlaştıracağı düşüncesiyle laikliğe tepki olarak "örtünme"ye yöneldiklerini belirtir.

Cumhuriyet'in oluşturmuş olduğu modern kadın kimliği, Batı'ya dönük bir anlayış gütmekteydi. Kadınların durumu Müslüman olan ülkelerde ister modernleşme ister İslamcılık olsun ideolojilerini oluşturmada önemli araçlardandır ve Türkiye'deki modernleşmenin merkezî fikrinin kadının İslam'ın getirmiş olduğu yaşayıştan koptuğu ölçüde Batı'ya ve laikliğe yaklaşacağı düşüncesinden temellenmektedir (Göle, 2011, s.26). Bu zamana kadar Cumhuriyet'in öngörmüş olduğu kadın idealinden bahsedilmiştir. Bu neticede oluşan kentli, modern giyinen (tayyör) ve çarşıftan kurtulmuş çağdaş bir kadın modelidir. Nasıl ki fes yerine şapka takılması bir kanun haline getirilerek Batılılaşmaya yaklaşılmıştı, aynı şekilde çarşaf ve peçeyi çıkararak kadınlarla da Türkiye, dini etkinin ve kanunların etkisinden çıkıyordu (Göle, 2011, s.87). Selek'in (2006, s.32), söyleşi yaptığı Yıldız Ramazanoğlu, Türk modernleşmesinin, ideal kadın ülküsünü zaruri bir şekilde empoze etmesinin doğru olmadığını söylemektedir; başörtüsünü yanlış ve mantıksız görmek, geçmiş değerleri bir anda silip atmak cumhuriyetin elit kesimini, temel kitleden uzaklaştırmıştır. Zorunluluk halini alan ve idealize edilen bu duruma İslamcı kesim ses çıkarmaya başlar ve bu hareket 1950'lerde toplumun değişmesiyle başlar, 1980'lerdeyse hızlanır; çağdaşlaşmanın etkisiyle akıllardan silinen "Müslüman kimliği" tekrar ortaya çıkmaktadır (Göle, 2011, s.172). Modernleşmeye, açılmaya ve Batılılaşmanın diğer getirilerine karşı Müslüman kadınlar "Müslüman güzeldir" diyerek kimliklerini tüm bunlara ters bir

tepkiyle örtünerek güçlendirmeye çalışmışlardır (Kanbir, 2017, s.219). İslamcı kadınlar, kendilerine “otoriter laik” kanat tarafından dayatılmış olan başı açıklığa karşı örtünmüşlerdir ve İslam’ın kadın bedeni üzerinde bir baskı unsuru oluşturmadığını ve örtünmeyi kendi hür kararlarıyla verdiklerini belirtmişlerdir (Sancar, 2011, s.80-81).

“1960’larda sol ideolojilerin kendilerini serbestçe ifade etme olanağını kazanmasıyla birlikte, birçok toplumsal sorun gibi, kadın sorununa da ilgi artmıştır” (Kaymaz, 2010, s.351). Genellikle eşitlikçi ve özgürlükçü olan sol ideolojiler, Batı’da feminist harekete en çok destek veren gruplardan olmalarına rağmen Türkiye’de bu durum farklıdır ve sol kesimin feminizme cephe aldığı görülür (Tekeli, 1985, s.64). “Sol kesimde kadınlar önce proleter sonra kadındır” (Çaha, 1996, s.132). Sol kesime göre, mevcut bir kadın sorunu yoktur, varsa da devrimle çözüme kavuşacaktır. Berktaş (1993, s.314-315), 1980 öncesi ve sonra diye ayırarak analiz ettiği Türk solunun 80 öncesinde içerisinde yer alan kadınların dönemin “kadın-erkek eşitliği” şiarından faydalanamadığını ve her eril alan gibi bu gruplarda da kuralları erkeklerin koyduğunu belirtmekte ve bu durumun yalnızca Türkiye’deki sola özgü olmadığını da altını çizmektedir. Türk solunda kadınların denetim altında tutulmasının bir ucu, kadının cinsiyeti sebebiyle “burjuvalaşmaya” daha müsait görülmesine bağlanmaktadır dolayısıyla kadın aynı şekilde tek tanrılı dinlerde “şeytana yakın” görülmesi bakış açısıyla giyim kuşamı, yaptığı ettiği ile kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır ve bu da temelde aynı olan görüşün farklı bir ideolojiye uyarlanmış versiyonudur. Bu bakış açısının bir sonucu olarak sol içerisinde erkekler kadınları “bacı”ları olarak görmüşlerdir. Bacı “cinsiyeti ve bireyliği bastırılmış kadın arkadaş tipi”dir (Berktaş, 1993, s.316). Denebilir ki sol ideoloji kadın meselesini kendi potasında eritmiştir. Tekeli (1985, s.64), sol grupların, kendi altında bir araya gelen kadınları kadın sorunu hakkında bilinçlendirmek yerine “ana” ve “fedakâr kadın” söylemini devam ettirdiklerini söylemiştir. Solun “geleneksel değerleri benimsemek” görüşünden yola çıkarak belirli davranış kalıplarını ve önyargılarını desteklediğini ve ahlakçı olduğunu belirten Berktaş (1993, s.317), solun “halkın değeri” denen her şeye sıkı sıkıya bağlandığını da eklemiştir ancak bu değerler nedense hep kadın ve

cinsellikle ilgili olmuştur. Her ne kadar değişime açık olup eşitliğe vurgu yapsa da sol kesimin kadın meselesinde geleneksel düşünceden şaşmayarak eskiden beri kadını belirli rollere (annelik gibi) hapseden anlayışı sürdürdüğü görülür.

Tüm bunların yanında Türkiye’de kadın hareketi zamanla çeşitli fraksiyonlara ayrılmıştır. Bunlardan biri İslamcı kadınlardır. Eraslan (2016, s.247), İslamcı/Müslüman kadınların düşüncelerinin bir “hareket” halini alamamasını “seküler ideolojiler” ve sonuçlarının getirdiği olanaksızların yanında kadının aleyhinde olan dini ve gelenekselleşmiş birtakım hurafelerin mevcudluğu ve kadının hala bir “fitne” olarak görülmesi sebebiyle olduğunu belirtmektedir. İslami görüşün erkekleri, başörtülü kadınların hayatın içine (eğitim, çalışma hayatı gibi) aktif katılımını desteklememekte, onları geleneksel rollerinde evlerinde istemektelerdi (Eraslan, 2016, s.259). Selek’in (2006, s.35), Ramazanoğlu’yla yaptığı röportajda da Ramazanoğlu bunu doğrulayarak Müslüman entelektüellerin bir kısmının özellikle az eğitilmiş ve evdeki işleri yürütecek kadınları tercih ettiğini ifade eder. Dolayısıyla İslamcı kadınlar, kendi hareketlerindeki erkeklerin desteklerini alamamışlar ve İslamcı erkekler İslami hareketin yükseldiği yıllarda bile kadınların önlerini açmamışlardır. Kadınlar, İslami harekette zaman zaman bir çeşit koz olarak kullanılmıştır (Çakır, 2000).

Sonuç olarak diyebiliriz ki 1935-1980 arası dönem Türkiye’de kadınların kendilerini aşan ideolojiler adına sivil toplum unsuru olmaktan çıktıkları dönemdir. Çaha (1996, s.132), kadınların 1908 yılında dernekler vasıtasıyla örgütlendikleri özgür ortamın 1935 Türk Kadınlar Birliği’nin kapanmasıyla son bulduğunu söylemiştir. Ve bu durum feminizmi bir süreliğine sekteye uğratmıştır.

Sancar (2011, s.76), Türkiye’deki hareketin gelişiminde 1968-85 arasını “sınıf siyaseti ve sosyal refah anlayışı dönemi”, 1986-95 arasını “bağımsız radikal feminizm dönemi”, 1995-2000 arasını “küresel feminizmin ve Pekin Dünya Kadın Kongresi sonrası kadının insan hakları anlayışının etkisi”, 2000-05 arasını “devlet

içinde kurumsallaşma, kadın örgütleri arasında ittifaklar” ve 2005’ten bu yana “proje feminizmi dönemi ve liberal demokrasinin kadın hakları konsolidasyonu” olarak sınıflandırır. Feminizm, Batı’da 68’de hareketlenmeye başladı ancak Türkiye’de o sıralarda birçok akademisyen, öğrenci, genç kadın sol harekete destek vermekteydi; feminizm meselesi, 1980’lerdeki darbeden sonra yaygınlık kazanmaya başladı. 1982 yılında kadın meselesiyle ilgili YAZKO bünyesinde bir sempozyum düzenlendi, sonrasında Somut isimli dergi çıkarılmaya başlandı ve bu dergi oldukça tepki alarak kapandı; 1983 yılında yayın, danışma ve hizmet görevleri veren Kadın Çevresi kuruldu (Çaha, 1996, s.143-145). 1982’li yıllarda ilk feminist bilinç yükseltme grupları kuruldu, 1986’da Türkiye’nin onaylamış olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme’nin uygulamaya konması için dilekçe kampanyası, 1987’de dayakla ilgili bir yargı kararını protesto etmek için yürüyüş ve kampanya, 1989’da feministler 1.Feminist Hafta Sonu için Ankara’da toplandı, sonrasında Kadın Kurultayı ve tacize yönelik kampanyalar düzenlendi (Tekeli, 1993, s. 32-34). Kadın hareketi 1990’lı yıllarda iyice güçlenmeye başlamıştır (Sancar, 2011, s.79). Feminist kadınlar tarafından 1990 yılında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kuruldu (Çaha, 1996, s.184).1995’ten itibaren kadın meselesine İslam ve etnik köken de dahil olmaya başladı. 2000’li yıllardan sonra gelen AKP ile kadınlar yeni bir döneme girdi, kadın erkek arasındaki eşitliği kabul etmeyen görüşü sürdürerek bu minvalde politikalar geliştirdiler (Sancar,2011, s.83-84).

2.6. ALANYAZINDA EDEBİ ESERLERDE ANNELİK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde Türkiye’de edebi eserlerde anneliği inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

Ceylan Ersun (2007) tarafından yapılan araştırmada anne-kız ilişkilerini içeren, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yazılmış dokuz roman psikanalitik bakış

açısıyla incelenmiştir. Romanlardaki anne-kız ilişkileri incelenirken kuramsal olarak Freud, Klein ve sonrasındaki çeşitli psikanalistlerin görüşlerinden faydalanılmaktadır. Sonuçta, psikanalitik bakış açısıyla incelenmiş romanlardaki kadınların anneleriyle olan sorunlu ilişkilerinin, annelikle ilgili görüşleri ve davranışları etkilediği; annelikten çekinme; kadınların anneleri tarafından aldıkları narsistik yaralar; sevgi ve şefkat eksiklikleri; annelerinden yeteri kadar bağımsızlaşamama ve kadınlıkla ilgili çeşitli çatışmalar ortak olarak bulunmuştur.

Ramazan Gülendamların (2007) yaptığı çalışmada 1960-1980 Türk edebiyatındaki birkaç tür üzerinden (roman, öykü, tiyatro oyunu) kadının aile içerisindeki ve ev içerisindeki rolleri açısından eserlerde nasıl işlendiği incelenmiştir. Özellikle de kız çocuğu olarak kadının ev içindeki konumuna ve kadının doğurganlığına, evlilikteki rolüne odaklanır. Annelik kısmında 13 eser inceleyen Gülendamlar, bu dönemdeki eserlerde kadın hayatının doğurganlık fonksiyonu yüzünden tehlikeye atılmayacağına ele alındığını söylemektedir. Annelik eserlerde yine önemli ve kutsal görülse de kadının doğurganlığının sınırlanması desteklenmektedir.

Evren Karataş'ın (2009) doktora çalışmasında Türk kadın yazarların romanlarında (1980-2000) işledikleri konular ve eğitime bakışları ele alınmıştır. Çalışmada kadın yazarların hangi temalara eğilip yoğunlaştıkları ve bu temaları nasıl ele aldıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki alt başlıklardan biri de "annelik" konusudur. Bu kapsamda anneliğin bu dönem romanlarında farklı şekillerde yer aldığını söylenmektedir. Sonuç kısmında romanlardaki kadınların, annelik ve ev kadınlığı rolleri arasında kadınların bunaldığı görülürken bir yandan da annelik rolünü benimsedikleri kaydedilir. Romanlarda annelerin fedakarlıklarının üzerinde durulduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda anne olamama, üvey annelik ve anne-kız ilişkileri de bahsedilen konulardandır. Anne-kız ilişkileri kapsamında, kız çocuğun annesini rol model alması, kız çocuğun anne için bir kültür aktarıcısı konumunda olması önemlidir. Anneler kızlara "kadınlık bilgilerini ve rollerini" aktarır. Ek olarak, annelerin oğulları ile daha farklı ilişki kurduklarını gösteren bazı sonuçlar da elde edilmiştir. Ataerkil kültürde "soy

sürdüren” erkek olduğu için anneler, oğlan çocuğuna ayrı bir önem atfetmektedir ve sevgisini daha açık gösterebilmektedir.

Ensar Kesebir (2010) tarafından yapılan çalışma Tanzimat döneminden yirmi üç romanı annelik olgusu üzerinden incelemektedir. Çalışmanın amacı Tanzimat romanında annelerin sosyal durumlarını, annelerin çocuklarla eğitim ilişkilerini, annesiz kişilerin romanda nasıl yer aldığını açıklamaktır. Çalışma sonucuna göre, romanlarda “iradesiz” anne bir problemdir ve çocuğu kötü etkilemektedir; annelerin iyi bir eğitim almaması çocuklar için kötü sonuçlar doğurmaktadır; annesizlik bir sorundur çünkü kişilerin üzerinde her anlamda etkisi büyüktür. Kesebir, Tanzimat romancıları için aile ve annenin çok önemli olduğunu belirtir çünkü romanlarda hayatla ilgili sosyal meseleler, değişim, eğitim gibi kavramlar bu şekilde iletilmektedir.

Seda Başer Çoban (2012) yılında yaptığı çalışmada, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatı ağırlıklı olmak üzere aynı zamanda Cumhuriyet döneminden romanlarla annelik rolüne ve çocuksuzluğa odaklanmıştır. Modernizmle birlikte Osmanlı’da birçok kavramın anlamı değişirken “anneliğin kutsiyeti” aynı kalmıştır. Çoban, modernizm ile birlikte kadınlık, annelik gibi konulardaki tartışmalar hız kazansa bile bunun edebiyattaki izlerinin yeteri kadar değişime uğramadığını ve görünmez olduğunu söylemektedir. Çoban, kadınların “biçimsel ve yanıltıcı bir özgürlük”le kuşatıldığını öne sürdüğü tezini anneliğin kaybı ve çocuksuzluk konusu ile temellendirmiştir. Çalışma sonucunda anneler, Tanzimat romanında fiziksel olarak var olsalar bile işlevsizlikleri ile ön plandadır. Servet-i Fünun ve sonrasında ise çocuksuzluk kavramı kapsamında *Eylül*, *Aşk-ı Memnu*, *Handan* ve *Ölmeye Yatmak* romanlarını inceleyen Çoban, evliliğinde sadakatsiz olan kadınların yazarlarca anneliğe uygun olmamaları sebebiyle çocuksuz bırakıldığı sonucuna ulaşır. O dönemdeki Batılılaşma sürecinde kadının özgürleşmesi bağlamında ilerlemeler olsa da kadının buradan “mutlak bir zafer” ile çıkmadığı sonucuna ulaşır. Eserlerde kadın özgürleşmesi ne kadar desteklense de annelik kutsallığını korumaya devam etmiştir.

Derman Kızılay'ın (2012) yaptığı çalışmada Latife Tekin'in üç romanında -*Sevgili Arsız Ölüm, Gece Dersleri, Buzdan Kılıçlar*- anne kız ilişkileri ataerkil sistemin devamlılığına olan katkısı açısından incelenmektedir. Romanlarda görülmüştür ki anneler ve kızları arasındaki ilişki ataerkil sistemi yeniden üretmektedir. Anneler, kızlarını sisteme uyum sağlayarak terbiye eder. Ataerkil sistem, kadınlar arasında çeşitliliğe engel olmaktadır. Romanlardaki erkekler de annelik kimliğini yüceltmektedir. Annelik kimliği kadının toplumda ikincilleştirilmesine neden olmaktadır.

Zeliha Öztürk (2012) yüksek lisans çalışmasında, Türk romanında kadın konusunu çoğunluğu kadınların eserlerinden oluşan, 1980 ve 2000 arasında yazılmış 24 adet roman ile incelemiştir. Çalışmanın alt başlıklarından biri de "anne olarak kadın"dır. Bu başlık altında annelik algısı, anne olmaktan kaçınma ve anne-kız ilişkileri yer almaktadır. 1980 sonrası incelenen romanlarda yazarların, anneliği etraflıca ele aldığı, anneliği problem haline getirmiş kahramanlar yarattığı ve romanlarda anne-kız ilişkilerinin sıkça bulunduğu belirtilmektedir.

İlknur Meşe'nin (2013) yaptığı çalışmada Elif Şafak'ın *İskender* adlı romanından yola çıkarak kadınlık/erkeklik rolleri ve bunların uzantısı olan annelik/babalık rolleri, psikolojik ve sosyolojik açıdan analiz edilmiştir. Kadınlık-annelik ve babalık-erkeklik rolleri arasındaki paralellik ve farklılık çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak romanda, kadınlık ve annelik söyleminin kuşaktan kuşağa aktarıldığı görülmektedir. Kadınların; anne/baba/erkek tarafından namus kışkacına alındığı; anne olduklarında da bunun değişmediği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda anne olarak kadınlar, çocuklarını cinsiyet rollerine göre yetiştirmede erkeklerin izin verdiği ölçüde aktif bir rol almıştır. Erkeklik ise her ne kadar gücü kendi elinde barındırırsa da ters orantılı bir şekilde edilgen bir hale gelmiştir; romandaki babalar çocukları konusunda sorumsuzdurlar.

Neriman Nüzket Özen ve Meltem Kaya'nın (2014) çalışmasında Şebnem İşigüzel'in *Kirpiklerimin Gölgesi* ve Elfriede Jelinek'in *Die Klavierspieler* romanları arasında annelerin, anne-kız ilişkisini ne yönde etkilediklerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmanın amacı iki ayrı kültüre ait çağdaş iki kadın yazarın, romanlarında kadına, kadın bedenine ve kadın karakterlerin kendi bedenini algılayışlarında annelerin etkisine bakmaktır. *Kirpiklerimin Gölgesi* adlı eser sosyolojik boyutta; *Die Klavierspieler* ise psikolojik boyutta ele alınmıştır. Her iki yazar da eril düzen tarafından 'korunan' kadının, koruma adı altındaki yok oluşunu göstermektedir. İki eserin analizindeki ortak nokta farklı şekilde de olsa her iki anne karakterinin de kız çocuklarının üzerinde oluşturduğu baskı, olumsuz etkileri ve kızlarını bir anlamda yok etme eğilimleriyle birlikte getirdikleri ölümler oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyetleri başkaları tarafından oluşturulan anneler bu kez aynı şeyi kendi kızlarına yaparak onları kendi bedenlerine yabancılaştırmışlardır.

Mehmet Bakır Şengül'ün (2015) doktora çalışmasında, Türk romanında feminizm ve etkileri kadın romancılar (1960-1980) üzerinden ele alınmıştır. İncelenen 124 roman 9 ana başlığa ayrılmıştır bunlar: Ataerkil Sistem ve Geleneğin Kurguladığı Kadın; Kadına Yönelik Cinsiyetçi Yaklaşımların Kamusal Alandaki Görünümleri; Kadının Duygu Dünyası; Kadın Bedenine Yönelik Şiddet; Üretim, Emek, Kadın; Cinselliğe Bakış; Evlilik, Çocuk ve Ev İlişkileri Odağında Kadın; Hukuk Karşısında Kadın-Erkek Eşitsizliği; Ataerkil Söylemi Eril Dil ile Tekrar Üretimidir. Bizim çalışmamızla ilgili olan "evlilik, çocuk ve ev ilişkileri odağında" kadın başlığı altında "doğurganlık ve kadın", "hamilelik", "kürtaj", "değişen evlilik rolleri" ve "değişen annelik rolleri" incelenmiştir. Şengül, kadın ve doğurganlık ile ilgili olarak incelediği eserlerde, bu konuda çokça bir şey olmadığını belirterek bir romanda da olsa doğurganlık konusunda erkeğin dışarda bırakıldığı ve karar vericinin kadın olduğunu öne çıkaran bir feminist yaklaşımın olduğunu belirtir. Hamilelik konusuna gelindiğinde, romanlarda bunun biyolojik -özellikle hamilelik ve doğum sürecindeki sancılar vs.- kadınla erkeği ayıran önemli bir nokta olarak yer aldığı ifade edilir. Kürtaj bölümünde, incelenen eserlerde ortaya çıkan sonuç yazarların kürtaja karşı çıktığı ve farklı herhangi bir bakış açısı geliştirmedir. Değişen

evlilik rolleri kısmına gelindiğinde Şengül, incelediği romanlarda evliliğin ciddi bir şekilde eleştirildiğini belirtir. Evlilik, kadını erkeğin sömürüsüne açan, kadının özgürlüğünü kısıtlayan bir problem olarak romanlarda yer almaktadır. Değişen annelik rolleri için de aynı tespiti yapan Şengül, kimi eserlerde annelerin çocukların bakımını babaya devrettiğini ve annelik yapmanın kişisel özgürlüğe engel olarak görüldüğünü açıklar.

Meliha Güngör'ün (2017) yaptığı çalışmada dört kadın yazarın romanında -Leyla Erbil-*Tuhaf Bir Kadın*, Füzûzan-Kırk Yedi'liler, Peride Celal-*Üç Yirmidört Saat*, Perihan Mağden-*Biz Kimden Kaçıyorduk Anne*- ataerkil söylemin anne-kız ilişkisine etkileri incelenmiştir. Ataerkil söylem bağlamında yapılan tezde feminist bakış açısı ön plandadır. Anne-kız ilişkisi sosyo-politik, kültürel ve psikolojik boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda eserlerde geçen siyasi ve ekonomik şartlar ne kadar farklı olursa olsun ataerki değişmeyen bir olgu olarak görünmektedir. Annelik, ataerkil toplum tarafından şekillendiğinde hem anne-çocuk ilişkisine hem de çocuğun kişilik gelişimine zarar vermektedir. Anneler ve kızları ataerkil sistem tarafından mağdur edilmektedir ancak iki taraf da bunun farkında değildir. Böylelikle sistem kendini yeniden üretir.

Derya Şayman Kaylı (2017) tarafından yapılan çalışmada Erendiz Atasü'nün romanlarında beden, doğurganlık ve annelik tartışılmaktadır. Araştırmacının amacı feminist bakış açısıyla, Atasü'nün metinlerinde yer alan annelik kurgularını açıklamaktır. Böylelikle feminist kimliğiyle öne çıkan yazarın romanlarında eril ideoloji deşifre edilerek kadınlar için bir mücadele alanının mümkünlüğü gösterilmek istenmiştir. Çalışmanın sonucunda romanlardaki kadınların bedenleri, doğurganlıkları ve annelikleriyle yüzleştiği görülmektedir. Aynı zamanda bu kadınlar, kendi kimliklerini annelik üzerinden tanımlamaz; annelik onlar için bir varoluş biçimi değildir. Araştırmacı, romanlarda anneliğin bir içgüdü olmadığını, sonradan öğrenilen ve içselleştirilen bir rol olduğunu yazarın önemle vurguladığını belirtir.

Zehra Kaplan (2018) tarafından yapılan çalışmada 19.yüzyıl Türk romanları üzerinden *-Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat, Bahtiyarlık, Araba Sevdası-* anneliğin konumu sosyolojik açıdan incelenmiştir. Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketlerinin romandaki izleri anne-çocuk-dadı-yabancı hocadan yola çıkılarak araştırılmıştır. Geleneksel ve modern kıskacında kalan kadının özellikle annelik konusunda eğitim baskısı gördüğü söylenmektedir. Sonuçta, romanlarda dadıların anneyle eş bir statüde olduğu; annenin eğitimsizliği sebebiyle tutulan hocaların karşısında ikincil bir konuma düştüğü görülmektedir.

Şenay Meral Zeytin (2018), Sevgi Soysal'ın eserlerinde kadın sorunlarını ele aldığı çalışmasında *Tante Rosa, Yürümek, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Şafak ve Hoş Geldin Ölüm* romanlarını incelemiştir. Her romandaki sorunlar, roman özelinde başlıklarla değerlendirilmiştir. Bu kapsamda "Yürümek" ve "Şafak" romanlarında annelik incelenmiştir. *Yürümek* romanında anneliğin içgüdüsel bir durum değil toplumun yüklediği bir görev olduğu görüşü; *Şafak'ta* ise evlilik ve annelik sorumluluklarının kadınları baskıladığı aktarılmıştır.

Özge İzer (2018) çalışmasında, Aysel Özakın'ın eserlerinde sosyal sorunları incelemiştir. Aysel Özakın'ın eserleri ile ilgili yapılan akademik anlamda ilk çalışma olması sebebiyle önemlidir. "Kadın ve Toplum" başlığının altında "*Geleneğin Temsili Anneler ve Geleneği Prangalaştıran Kızları*" bölümü annelikle ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. İzer, Özakın'ın eserlerine bakıldığında iki tip anne olduğunu (geleneksel ve modern) ancak her iki tipin yetiştirdiği kızların da hayata ve geleneklere karşı çıkan birer kadın olduklarını belirtir. Çalışmada, Aysel Özakın'ın eserlerinde kadının gelişmesine, ilerlemesine ve özgürleşmesine engel olan her türlü sosyal baskıyı -aile, annelik, eğitimsizlik- eleştirdiği belirtilmektedir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde sekiz romanda yer alan annelik temsilleri feminist kuramlarca analiz edilmiştir. İlk olarak, romanlar hakkında kısa bilgilere sonrasında temalaştırılmış olan başlıklara yer verilmiştir. Çalışmada romanlardaki alıntılar, yazarların kullanmış olduğu üslup ve dil değiştirilmeden ve orijinallikleri korunarak aktarılmıştır.

3.1. ROMANLAR HAKKINDA KISA BİLGİ

Verilerin analizinden önce hem roman yazarlarının hayat hikâyesi hem de romanların ayrıntılı özetleri eklerde verilmiştir. Bu kısımda romanlardaki olay örgüsüne ve karakterlere aşina olunması amacıyla okuyucuya kısa hatırlatmalar yapılmıştır.

3.1.1. Aysel Özakin'in Romanları

Bu kısımda yazarın Alanında Mavi Kuşlar ile Genç Kız ve Ölüm başlıklı romanları incelenerek analizler yapılmıştır.

Alanında Mavi Kuşlar (1978)

Ailesinin tüm kısıtlamalarına ve karşı çıkmalarına rağmen roman karakteri Armağan, İstanbul'a yeni bir hayat kurmaya gelmiştir. İstanbul'a geldiği dönem sağ-sol çatışmaları sürmektedir ve sonrasında 1 Mayıs 1977'teki olay meydana gelmiştir. Bu süreçte Armağan bir yandan mesleğinde ilerlemeye çalışırken bir yandan da özel hayatında sevgilisi Sinan'la ve ailesiyle yaşadığı sorunlar üzerine kafa yorar.

Genç Kız ve Ölüm (1980)

Nuray İlkin bir roman yazar ve bu romanla bir ödüle layık görülür. Bu ödülü almak için bir tren yolculuğuyla Ankara'ya doğru yola çıkar. Nuray boşanmış bir kadındır ve Seçkin adında bir kızı vardır. Annesinin intiharından başlayarak gençliğini, evliliğini ve anneliğini irdeler.

3.1.2. Erendiz Atasü'nün Romanları

Yazarın Bir Yaş Dönümü Rüyası ve Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı başlıklı romanları konu edilmektedir.

Bir Yaşdönümü Rüyası (2002)

Romanda öğretmen olan Feride'nin hayatına giren üç erkekle yaşadığı ilişkiler ve ilk kocasının kızı Şirin ile olan bağı anlatılmaktadır. İlk kocası olan Ferhat'ın Şirin isimli bir kızı vardır. Şirin'in annesi ölmüştür ve Feride ona annelik eder.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı (2011)

Roman Güneş Saygılı'nın gençliğinden başlayarak yaşlılığına kadar uzanmaktadır. Doktor bir anne-babanın kızı olan Güneş'in gençliği, ailesiyle ve hayatına giren erkeklerle olan ilişkileri dönemin siyasi çerçevesiyle birlikte ele alınmaktadır.

3.1.3. Peride Celal'in Romanları

Yazarın, Güz Şarkısı ve Üç Yirmi Dört Saat adlı romanları incelenmiştir.

Güz Şarkısı (1966)

Nuriye, evli ve iki çocuğu olan bir kadındır. Nuriye'nin kocasıyla arası çok iyi değildir ve kocası Venedik'te yaşamaktadır. Çocukları, Fatoş ve Ali, ilk gençlik zamanlarını yaşamaktadır ve Nuriye ile sürekli zıtlaşırlar. Hem kocasıyla çocukların sorunlarını konuşmak hem de değişiklik istemesi sebebiyle gemi yolculuğuyla Venedik'e gitmeye karar verir. Ancak bu dört günlük gemi

yolculuğunda eski sevgilisi Sahir Kırtay ile karşılaşır. Kendini, anneliğini, kocasını, hayatını sorgulamaya başlar.

Üç Yirmidört Saat (1977)

Roman, bir yakınlarının hastalığıyla başlayan bir anne-kız hesaplaşmasını ele almaktadır. Romanda, ailenin kalfası Dilber'in geçirdiği ameliyat sonrası kritik bir zaman dilimi olan 72 saat boyunca hastayla ilgilenen Fatma'nın kendi hayatı ve annesiyle ilgili sorgulamaları yer almaktadır. Fatma babasını erken yaşta kaybetmiştir ve annesiyle ilişkisi hep çatışmalı olmuştur.

3.1.4. Sevgi Soysal'ın Romanları

Yazarın Tante Rosa ve Yürümek adlı romanları konu edilmiştir.

Tante Rosa (1968)

"Bütün kadınca bilmeyişlerin tek adı (Soysal, 2013, s.88)" olan Tante Rosa bir kadının hayat serüvenini anlatan kısa parçalardan oluşmaktadır. Katolik bir Alman olan Tante Rosa'nın çocukluğundan ölümüne kadar olan yaşantısı anlatılır. Bu süreçte Tante Rosa'nın özellikle sisteme başkaldırarak kendi olma mücadelesi öne çıkmaktadır.

Yürümek (1970)

Romanın baş kahramanları Elâ ve Memet'tir. Romanda ikisinin hayatlarının gençlik ve yetişkinlik dönemlerinden parçalar nakledilir. Elâ gençliğini baskıcı bir aileyle -özellikle anneye- geçirmiştir. Sonrasında evlenmiş, anne olmuş ve boşanmıştır. Bu çalışmada romanın üzerinde durulan karakteri Elâ olacaktır.

3.2. VERİLERİN METİNSEL İÇERİK ANALİZİ

Romanlardaki annelik temsilleri, liberal, varoluşçu ve radikal kuramlardan yola çıkılarak 6 temaya ayrılmıştır. Bu temalar: Ataerkiyi Sorgulayan Annelik, Ataerkiyi Pekiştiren Annelik başlığı altında Annelik ve Kadınlıkla İlgili Kalıp Yargılar, Anne-Çocuk (Kız) İlişkileri, Hamilelik ve Doğum, Doğum Kontrolü ve Kürtaj, Üvey Anneliktir.

3.2.1. Ataerkiyi Sorgulayan Annelik: “Yıllarca Korse Gibi Giydiğim Kılıfımdan Çıkıyorum”

Ataerki idealde annelik toplumda adeta dokunulmaz bir alanda yer almaktadır. Hatta belli bir zamana kadar annelikle ilgili çalışmaların az olmasının sebebinin de bu olduğu düşünülmektedir. Annelikle ilgili kalıpları yıkan, yıkmaya çalışan ya da sorgulayan anneler bu açıdan önemlidir. Radikal feministler ve özellikle Firestone ve varoluşçu feminist kuramı temellendiren Beauvoir ataerki tarafından kurumsallaşan anneliği ciddi şekilde sorgulamışlardır. İncelenen romanlardaki baş karakterlerin çoğu da annelik kimliğini ve getirilerini sorgular.

Güz Şarkısı'nda Nuriye, çıktığı yolculukta bir iç hesaplaşmaya girer. Buna sebep olan özellikle çocuklarıyla ve kocasıyla olan gerilimli ilişkisi ve yolculukta karşılaştığı eski sevgilisidir. Nuriye, çocuklarından uzaklaşınca aslında oynadığı “annelik rolü”nden de uzaklaşmaya başlar, hatta onlardan ayrılır ayrılmaz içinden şunu düşünür: “*Bıkmıştım o kocaman evden, kızdan, oğlandan, bıkmıştım hepsinden* (Celal, 1999, s.10). Ezberlediği yaşayıştan uzaklaşan ve “kendini” istediğini yapmaya başlayan Nuriye, “*Yıllarca korse gibi giydiğim kılıfımdan çıkıyorum!* Bir başka Nuriye Hanım'ın, evini, çocuklarını düzenle yürüten uslu, akıllı bir başka kadının yaşamını görür gibi oluyordu. Korkunç bir yalancıydı o kadın. Bomboş, zavallı bir yaratık” (Celal, 1999, s.155) diyerek aslında girdiği annelik rolünün Beauvoir'ın deyişiyle onu içkinleştirdiğini, inanmadığı halde rıza göstererek “zavallılaştırdığını” göstermektedir. Beauvoir'ın (1993, s. 231) kadın doğulmaz kadın olunur, cümlesi anneliğe de uyarlanabilir çünkü anneliğin kültürel kodlarla aktarılan bir rol olduğu düşünülmektedir. Ve bu kültürel kodları en

başından beri ataerkil zihniyet üretmiştir. Nuriye bunun farkına varıp değişmeye başladığında, *“Nasıl dayanacağım, nasıl oynayacağım ana rolünü, karı rolünü bundan sonra”* (Celal, 1999,s.181) diyerek aslında bugüne kadar yaptıklarının beklenti içerikli bir rol olduğunu da açıkça söylemiştir. Beauvoir (1993, s.249), küçüklükten itibaren annesini gören kız çocuğunun onu gözlemleyerek, kendi oyuncak bebekleriyle oynayarak anneliği öğrendiğini ve bunun içgüdü olmadığını ifade eder yani kız çocuğu bir çeşit rol yapmaktadır. Bu doğrultuda, *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray çocukluktan itibaren kız çocuklarının anneliğe nasıl yönlendirildiğini, *“Bezden bebeğimi dizlerimde uyutarak ya da ona elbiseler dikerek oynuyordum. Arkadaşlarımla kendimizi annelere, kadınlara benzeterek oynuyorduk. Erkek çocukları ise çoğu zaman alayla bakıyordu bize. Onlar sokakların, ağaçların sahibiydi. Biz ise bebeklerin, bebek elbiselerinin ve büyüklerimizin bize öğrettiği el işlerinin”* (Özakın,1981, s.28) diyerek anlatır. Nuray'ın söyledikleri küçükken bu oyunları oynayan kız çocuklarının annelik yazgısına nasıl itildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Nuray ileride anne olduktan sonra da şu sorgulamayı yapar: *“Annelik, nesilden nesile aktarılan ataerkiyi güçlendiren bir olgu mudur? Kadınların kadınlara bıraktığı bir çeşit hizmetçilik midir”* (Özakın, 1981, s.50). Tüm cevaplar aslında sorunun içinde saklıdır. Bu soru, annelik kurumunun ataerkinin önemli dayanaklarından biri olduğunu imlemektedir. Ataerki tarafından kurumlaştırılan annelik, kadınları bir çember içine alarak kendilerini ve kendinden sonra annelik yapacak kadınları etkiler. *Güz Şarkısı*'nda Nuriye, hayatını bu ezbere göre yaşadığının ve ne kadar sıradanlaştığının farkına varır: *“Annemden öğrendiğim gibi bomboş bir zaman içinde örüyordum günlerimi. Kızımın da oğlumun da öyle olmasını istiyordum”* (Celal, 1999, s.197). Dolayısıyla denebilir ki kadınlar annelerinden öğrendikleri rolleri çocuklarına aktarmaktadır. Aktarılanlar ise toplumun değer yargılarına uygun olan rollerdir. Bu rolün anne olan kadını nasıl sıkıştırdığını ve çepeçevre kuşatarak kendi hayatını yaşayamadığını işaret etmektedir.

Bu konuda Firestone (1993, s.83), kadınlar ve çocuklardan bahsedilirken ikisinin birlikte anıldığını ve onlar arasındaki özel bağı herkesin onayladığını ifade eder ancak bu özel bağ Firestone'a göre, her iki tarafın ortak ezilmişliği ile ilgilidir. Söz

konusu ifade, çocukla anne arasındaki bağıın kültürel bir inşa olduğunu da ortaya koymaktadır. *Güz Şarkısı*'nda Nuriye, toplumun ve kendisinin bugüne kadar onu çocuklarıyla bir görmesine karşı çıkararak, "*Ali'nin annesi olmam hiçbir şeyi değiştirmez. Beni Ali'den ayrı tutmak gerekir. İnançlarım, yaşam anlayışım, çağım, her şeyimle ayırırım oğlumdan*" (Celal, 1999, s.112) demiştir. Burada anneyle tanımlanan çocuk anlayışının kırıldığını görmeye başlarız. Kadınlar kendilerini toplumdaki diğer kimlikleriyle de düşünmeye başlamıştır. *Bir Yaş Dönümü Rüyası* romanının karakteri Feride yaşadığı hastalık sebebiyle kızı ve kocası olmadan bir tatile gider. Feride bu tatilde, "*erkeklerden ve çocuktan önceki hayatının kayıp sandığını bir defineyi keşfetmenin heyecanlı merakıyla açıp kurcalar*" (Atasü, 2002, s.112) ve ilerleyen süreçlerde yaşadığı aydınlanma devam eder: "*Feride, kızını kendi ömrünün kafesinde tutamazdı ki... Şirin onun tüm tarihi değildi ki... Öncesi ve sonrası vardı. Peki, nerdeydi, var olduğu nereden belliydi*" (Atasü, 2002, s.178). Feride gibi *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray da yazdığı kitapla ilgili, "*varlığımı haklı çıkarmak için yazıyorum bu romanı*" (Özakın, 1981, s.49) demektedir. Bahsedilen romanlardaki kadın kahramanlar hayatlarının bir bölümünde toplumun istediği şekilde kendi fikir, inanç ve isteklerini geri plana atarak başkaları (çocukları, kocaları) için yaşamışlar ya da buna yönlendirilmişlerdir. Aile yaşamının gölgesinde, aşkın bir hayattan uzaklaşan kadınlar bilinçlenerek direnmeye çalışmışlardır. *Güz Şarkısı*'nda Nuriye, "*yalnız kendimi düşüneceğim, başkalarının işine burnumu sokmadan: Başkaları kendi çocuklarım bile olsa*" (Celal, 1999, s.38) diyerek bir bilinçlenme süreci geçirir. Bilinçlenen kadınlarda bireysel istek ve amaçlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Firestone (1993, s.136), kadınların annelik rolünde sömürüldüğünü ifade etmekteydi. Bu sömürü yalnızca annelik üzerinden değil aynı zamanda ev işleri ve eşlik görevi üzerinden de yapılmaktadır. *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray buna paralel olarak içinden şunları geçirmektedir:

Beni bir araç durumuna getiren ev işlerinden ve çocuk bakımından usandığımı gizliyordum, kendimden bile...Dışarıya bakıyordum ve

gözlerim kamaşıyordu. Niçin anne olmanın tadı sıkıntılı bir yükümlülüğe dönüşüyordu? Çünkü diyordum, kadınlara anne olmanın dışında var olma hakları tanınmak istenmiyor. Çocukların bakımı toplumsal kurumlarca desteklense belki kadınlar bu kadar sıkılmazlardı. Bu kadar hırçın ve ezik olmazlardı. Niçin diyordum bir çocuğu yaşatmak için bütün yaşama zenginliğini içine gömsün kadınlar? Hem çocuklar yaşasınlar ve gelişsinler hem de kadınlar...Annelik kutsal bir görev olarak benimsetiliyordu. Kendini adayış...Anneler çocuklarını büyütüp onların kendilerinden uzaklaştığını görünce kendilerini aldanmış ve değeri bilinmemiş duyuyorlardı. Çoğu anneler...Doyumsuz ve pişmandılar. Çoğu zaman karşılığını bulamayan bir adayış...Bir hayat kuralı gibi benimsetiliyordu bu. Kızımı babasına bırakıyordum. Hem kendime güveniyor hem utanç duyuyordum (Özakın, 1981, s.141).

Nuray'ın ifadeleri aslında feminist teorinin en çok eleştirip üzerinde durduğu noktalardandır. Kadınlar çoğu zaman ev işleri, annelik ve eşlik görevlerine sıkıştırılmakta ve bu durum onları içkinleştirmektedir. Bir kadın çalışsa da çalışmasa da bu rollerin sınırları içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Nuray, kadınların anne olmanın keyfine özgürce varamadıklarını söylüyordu çünkü bir kez anne olan kadın annelik ödevlerinde hapsolüyordu ve buna hem kendisi hem de toplum tarafından itiliyordu. Anne olmak sadece toplumun baskısı ve zoruyla değil, kişilerin iradesiyle bilinçli seçilerek ilerlemesi gerekirken hem bir kader hem bir kurallar bütünü olarak kadınların karşısına çıkmaktadır. Nitekim Nuray'ın söyledikleri gibi Beauvoir da anneliğin bilinçli olarak istendiği -rahatça doğum denetimi vs. yapıldığı- (1986, s.145) ve kadının kamusal hayatta aktif rol oynadığı sürece anneliğin özgürleşen ve "yapılabilir" bir şeye dönüşeceğini söylemektedir. Beauvoir (1986, s.195), çocukların bakımı çeşitli toplumsal kurumlarca desteklenirse ve anne iş hayatında yer alırsa yaptığı anneliğin hem çocuk hem de kadın için daha verimli olacağını belirtir.

Nuray'ın yukarıdaki alıntıda da belirttiği gibi, anneler çocukları öyle sahiplenmiştir ki aslında en yakını olan diğer ebeveyne -babaya- bile çocuğun sorumluluğunu verememektedir. Bunda hem annenin kendine yüklemiş olduğu bir görev bilinci hem de babaların da zaten fazlaca çocuk bakımını kendi ait görmemesiyle ilgilidir. Firestone (1993, s. 60), annelerden kendini adayarak çocuğu her ne pahasına

olursa olsun sevmesinin beklendiğini oysa babanın bebekle neredeyse hiç ilgilenmediğini söyler ve bu durum hiçbir zaman garip karşılanmaz. Nuray'ın kendi babası da annesi hastayken ve onun kaybindan sonra ilgili ve becerikli bir baba olmamıştır: *“Masada babamın ekmek diliminin üstüne reçel süremediğini gördüm. Her şeyi taşıyor, döküyordu. Beyaz yakam buruşuyordu. Babam perdeyi açmayı bile düşünemiyordu. Her şey birden eksilmişti, güneş bile”* (Özakın, 1981, s.9). Chodorow (2021, s.33), babaların genelde çocukların “birincil ebeveyni” olamadığını belirtir. Biyolojik anneler, annelik yapamadığında bile çocuğa annelik yapacak olanın yine başka bir kadın şeklinde görüldüğünü ekler. Nitekim annesinin ölümünden sonra, Nuray'ın babası Nuray'ı başka bir “anne figürü” olan halasının yanına gönderir ve kendisi de yeniden evlenerek “yeni bir hizmetçi” bulur. Nuray gibi, *Güz Şarkısı* romanında Nuriye de aynı dertten mustarıptır. Çocuklarıyla uzaklaştıktan sonra, *“nasıl zamanımı yemişler, nasıl beni bana unutturmuşlar, nasıl tutsağı olmuşum onların* (Celal, 1999, s.26) diyerek farkındalık yaşamıştır. Oysaki Nuriye'nin kocası Venedik'te çocuklardan ve çocukların sorumluluklarından uzakta yaşamaktadır ve Nuriye ev işleri ve çocuk bakımını üzerine almıştır. Çocukları ve ev sorumlulukları Nuriye'nin hayatının yegâne amacı haline gelmiştir: *“Onlar için yaşadım, diye düşündü. Anlamış olmalıydılar. Hiçbir şey için yaşamadığımı, yalnızca yaşar gibi yaptığımı! Oyalanıyordum. Evle, onlarla, kitaplarla”* (Celal, 1999, s.197). Farkında olmadan kendini anneliğe adanmıştı ve bireysel yaşamını, isteklerini, hayallerini ihmal etmişti ve hayatın anlamının bu olmadığını fark etmişti. Coward (1995, s.73), bu ifadeye yönelik olarak anneliğin tüm ihtiyaçlara cevap vermediğini belirtmektedir.

Tante Rosa romanında Rosa, Hans'tan hamile kaldığı için onunla evlenmek zorunda kalmıştır. Rosa bilinçli bir şekilde bir çocuk ya da koca istememiştir ancak toplum baskısı babasız çocuk doğuramayacağı ve cinsel birliktelikten sonra aklanması için buna mecbur etmiştir: *“Kocasıyla istemeden yatmaya başladığı zaman “namusu kirlenmiş” bir kadın olmanın ve bu yatmalardan sonra doğurdukça piç kurusu doğurmanın ne olduğunu anladı, hiçbir şeyin Sizlerle Başbaşa dergisindeki aşk romanlarında yazılanlara benzemediğini o kadar iyi, o kadar elle tutulur gibi anladı ki”* (Soysal, 2013, s.30). Zoraki evliliği ve hamilelikleri

Rosa'yı kendine, çocuklarına, kocasına ve evdeki tüm görevlerine karşı yabancılaştırmıştır. Rosa yaşadıklarının bugüne kadar okuduğu “aşk romanlarındaki” gibi olmadığını anlamıştır ve bundan sonrasında bir aydınlanma geçirmiştir. Çünkü ataerkil kültür tarafından evlilik bir “aşk ve romantizm” kılıfına sokularak kadınlara servis edilmektedir ve Rosa da evliliğin ve evlilik hayatının bu şekilde olacağını sanmıştır. Firestone (1993, s.36) da bunu doğrular nitelikte zamanla aşkla evliliğin birbirinden ayrılmayacak şekilde karıştırıldığından bahsetmektedir. Tante Rosa yaşadığı aydınlanmadan sonra bir gün kendisini sınırladığını düşündüğü hayatını terk eder:

Bir mektup bıraktı Tante Rosa arkada, üç çocuk bıraktı, biri emzikte, kaz kızartması ve elma pastası yapmasını, yemek maması örtülerini kolalamasını, dolapları yerleştirmesini öğrettiği hizmetçi kızı bıraktı. Margarita ekili bir küçük bahçe, tahta merdivenli, yüksek tavanlı, çalar saatli bir ev bıraktı, her Pazar sabahı kiliseye giden, her Pazar öğleden sonra koynuna giren kocayı bıraktı, şapka giyen komşu kadınları, sümüklü çocuklarını bıraktı, onların kocalarını, onların da kaz kızartmalı hayatlarını bıraktı, kiliseyi bıraktı, çan seslerini, org seslerini, Noel şarkılarını bıraktı, kiliseden dönen çocukların attığı kar topuyla delinen camı tıkadığı sol memesini, yüreğini yağ tabakasıyla örten sol memesini bıraktı. Gitti (Soysal, 2013, s.34).

Rosa arkasında yalnızca çocuklarını ve kocasını değil, bir kültürü bırakmıştır. Bu kültür onu eve, ev işlerine, kendini tekrar eden gündelik aktivitelere hapsedmektedir. Çekip giden Rosa yine bu kültür ve kültürün taşıyıcıları tarafından aforoz edilmiştir: “Kilise, papaz, koca, hizmetçi aforoz yarışı etmişler” (Soysal, 2013, s.35). Rosa romanın başından sonuna dek aykırı bir hayat yaşamıştır. Sonrasında tekrar evlenmiş, başkalarından çocukları olmuştur ve onlarla da bir şekilde yolları ayrılmıştır. Romanın sonunda Rosa yalnız ölmektedir, “kimden ve niçin doğduklarını bilemediği çocukları” (Soysal, 2013, s.94) ile hiçbir bağı yoktur. Tante Rosa maceradan maceraya atılırken çocukları hayatında önemli bir yer kaplamamaktadır. Romanda annelik Rosa'nın kimliğinin ayrılmaz bir unsuru değildir. Nitekim Yaraman (2015, s.40) da Tante Rosa'nın annelik rolünü umursamadığını ve kadın kimliğiyle özdeş görülmesini dikkate

almayan bir anlayışta olduğunu ve anneliğin kadının öncelikleri arasında yer almadığını belirtir.

Yürümek romanında Elâ, “*Kaynanaların öpülen elleri, kabul günleri, uysal gelin bakışları, gülücükler, titiz bir ev kadını görünme çabaları, yuvayı yapan dişi kuştur numaraları, ovulan lavabolar, tencere karaları, bir hamamböceği gibi kolayca ezilebilir mi*” (Soysal, 2012, s.105) diyerek ev işlerinde ve çocuk bakımında boğulan kadınların bu rol ve sorumluluklardan kaçıp kaçamayacağını sorgulamaktadır. Çünkü esasında Elâ, yapay ve tekdüze bir dünyanın içine girdiğinin farkına varmıştır. Beauvoir (1986, s.71), ev işlerinin her gün yapıldığı için sıkıcılaştığını ve keyifsiz bir hale geldiğini söyler; ev işi yapmak elbette temel ihtiyaçlar için zaruridir ancak hayata bir anlam katmaz. *Tante Rosa*’da Rosa temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde iş yapmanın onu annesi ve anneannesinden farklı olarak vakit kaybından kurtardığını söylemektedir. Ek olarak, annelik gibi ev işlerinin de kadından kız çocuğuna aktarıldığı görülür: “*Ütüm bozuk, çamaşırları yıkadım yıkamasına ama ütüleyemedim. Ama zaten ben çarşaf larımı hiç ütülemem. Bu çağda ne gereksiz çaba değil mi efendim. Yani düşünüyorum da annemin anneannemin çarşaf kolalayıp ütülemekle yitirdikleri zamanı*” (Soysal, 2013, s.55). Aynı şekilde Nuray da *Genç Kız ve Ölüm*’de ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgili şunları ifade etmektedir:

Kızıyla pencereden alana bakarken kaygılar yumağı içindeydim. Evin her köşesi beni bekliyordu. Tozu silkilecek örtüler, sık sık karıncaların baskınına uğrayan duvar dipleri, dolapların loşluğu, tencereler, kavanozlar, banyonun bir köşesinde sessizce yığılan çamaşırlar, masanın üstüne konulacak çatal kaşıklar, mutfaktaki ateş, çeşmedeki su...Bir korku sinsice sızıyordu içime: Hayat bu mu? Kızımın saçlarını okşuyordum. Sıkılmamalıyım diyordum kendime. Kızım büyüyecek (Özakın, 1981, s.42).

Nuray’ın “hayat bu mu” sorusu bu noktada önemlidir. Hayatın anlamının bu olmadığını, olmaması gerektiğini kendine itiraf etmiştir. Beklediği evlilik yaşamı ve annelik onu boğmaktadır ve bu işlerin sonu hiç gelmemektedir. Nuray yaşadığı

sorgulamalar nihayetinde kendisini “ev kadını” olarak görmek isteyen eski kocasıyla boşandığı için pişman değildir. Bu döngüyü kırmak onu daha aşkın bir işe yönlendirmiştir. Nuray bir yazar olmuş ve ödül kazanmıştır. Bunun üzerine şunu düşünür: “*Cemil’le yaşadığı o kapalı, durgun evlilik düzeninden çıkmasaydı şimdi burada olur muydu? Bu başarı basamağında.... Hayır pişman değildi Nuray. Yazgısından kaçmıştı o*” (Özakın, 1981, s.50). İşte bu yazgı kadın için tasarlanan anne ve eş yazgısıdır. Nuray ise başından beri kendini “*rastladığı ve hayatlarını tasarladığı kadınlardan ayrı bir yazgı içinde*” (Özakın, 1981, s.34) gördüğünden sonrasında evlilik yaşamına uyum sağlayamayarak bu döngüden çıkmıştır. Nuray’a benzer olarak *Alında Mavi Kuşlar* romanında Armağan ile kardeşi arasında şu konuşmalar geçmektedir:

Armağan: “Ben bir ev kadını olmaktan korkuyorum. Başka şeyler bekliyorum hayattan.”

Kardeşi: “Mesela ne yapmak istiyorsun?”

Armağan: “Mesela...Yararlı bir insan olmak istiyorum. Ya da önemli bir insan... Gazeteci olmak, avukat olmak, lise öğretmeni olmak... Bol bol kitap okumak... Başka insanları etkileyecek şeyler yapmak” (Özakın, 1978, s.54).

Soysal (2016, s.79), aşkın ve içkin durumları erkeğin bir arada yaşama şansının olduğunu belirtirken kadınlar için bunun tersi olduğunu ve kadınların yazgısı olarak görülen “aile mutluluğuna” sahip olabilmeleri için aşkın yaşayışları reddetmeleri gerektiğinin düşünüldüğünü söylemektedir. Ancak Armağan aynı Nuray gibi ev kadınlığı yazgısını yıkmaya çalışan bir kadındır, ev kadını olmanın kendine bir fayda getirmeyeceğini çözmüştür. Kendini aşkın amaçlarla var etmek istemektedir. Ev işleri, ev kadınlığı ve annelik sorumluluklarına yenilmek istemez, tüm bu gelenekselliği sürdüren ailesinden uzağa, mesleğini yapacağı İstanbul’a gider.

Genç Kız ve Ölüm’de Nuray’ın annesi, Nuray’ın deyimiyle “evlerini yaşatan” (Özakın, 1981, s.53) kişiydi. Hem kamusal alandaki görevinde hem de ev işleri

ve ebeveynlikte tüm yük ondaydı ve bunu ilk başta gönüllü yapıyordu. Babasıysa yapılanlarda kusur bulan (Özakın, 1981, s.53) sert bir adamdı. Zamanla Nuray'ın annesi hayattan kopar ve Nuray çocukken buna bir anlam veremez: “*Niçin birdenbire artık hiçbir şeyi görmek, hiçbir şeye dokunmak istemiyormuş gibi birden gözlerini tavana dikmiş, öylece saatlerce durmuştu annesi*” (Özakın, 1981, s.50). Bunun sebebinin onu geleneksel ev işleri ve anneliğe sıkıştıran sistem olduğu düşünülmektedir çünkü ondan anne olmasını bekleyen babası -yani erkek/ataerki kültür- onun kamusal alandaki görünürlüğü, öğretmenliği ve dışa dönüklüğü karşısında telaşa düşmüştür. Bu sebeple karısından rahatsızlık duymuştur. Nuray'ın annesi içine hapsoldüğü bu içkin dünyadan çıkamamıştır. Firestone (1993, s.114), çocukları uğruna katlandıkları durumlardan dolayı kimi annenin çocuklarını öldürmek istediğini ve bu isteğin gayet yaygın olduğunu söyler. *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray'ın annesi ve *Tante Rosa*'da Rosa çocuklarını öldürmemiştir ama birisi kendini öldürmüş diğeri de çocuklarını bir daha hiç görmemek üzere terk etmiştir. Toplumsal baskıların kadınlığın/annenin içinde buldukları durumun çekilemez hal almasına ve hayatını yok etmeye kadar götürmesine neden olduğu söylenebilir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'nda Güneş, “çocuk meselesini gerçekten hiç düşünmemişti” (Atasü, 2011, s.137) ve de annelik düşüncesinden bir anlamda kaçmıştı. Güneş'in uzunca bir süre annelik ve evlilikle ilgili düşünmemesi dikkat çekici bir noktadır. Çünkü genelde kadınların erkenden çocuk ve evlilikle ilgili düşüncelere itildiği bilinmektedir. Her kadın bunu ister istemez düşünmektedir. “*Güneş'in amacı, arzusu, özlemi, aşkı, bütünsel bir ilişki*” (Atasü, 2011, s.138) ama evlilik değildir. Firestone (1993, s.211), kadınların politik bir duruş olarak anne olmak istememesi görüşünde olmasının tehlikeli olduğunu söyler çünkü o kadına “anormal” gözüyle bakılmaktadır. İşte tam da bu sebeple Güneş'in anneliğe karşı duruşu ya da annelik meselesini önemsememesi onu bir anlamda ataerkiye karşı duruş sergileyen bir kadın yapar. Sonrasında Güneş, sevgilisi Şair'den hamile kalır ancak doğurmaz. Bunun üzerine şunları düşünür: “*Şair'in bir şiirin tamamlandığı kanısına varması, ikisi için de dorukta mutluluktur. İşte onların çocukları buydu! Güzelduyu doğumunun yanında, kadının rahminden*

sökülmüş bir kan pıhtısının ne önemi olabilirdi” (Atasü, 2011, s.158). Beauvoir (1993, s.122), kadınların en başından beri “çocuk doğurmanın kölesi” olmaları sebebiyle eve kapatıldıklarını ve kurulan dünya düzeninden uzak kaldığını belirtmektedir. Kamusal yaşamdan ve o yaşama ait “aşkın” aktivitelerden (yazmak, çalışmak vs.) uzak kalmak istemeyen Güneş’in bu düşünceleri Beauvoir’ın düşüncelerini destekler niteliktedir.

3.2.2. Ataerkiyi Pekiştiren Annelik: “Kendimi Kızıma Nasıl Bağışlıtacağım?”

Ataerkiyi pekiştiren annelik temsilindeki kadınların evdeki görevlerini ihmal etmedikleri ve çocuk yetiştirme ve annelik etme mevzusunda kimi yerde ataerkil kültürün birer temsilcisi oldukları görülür, çocuklarının da bu anlayış doğrultusunda bir yaşam kurmasını isterler.

“Ataerkiyi Sorgulayan Annelik” teması altındaki kimi kadının da buraya dahil olduğu bazı durumlar mevcuttur. *Genç Kız ve Ölüm*’de Nuray ile kızı Seçkin birbirlerine yabancılaşmışlardır, ilişkileri kopuktur ve kızı onu “küçük burjuva” (Özakın, 1991, s.59) diye nitelemektedir. Nuray, her ne kadar anneliği sorgulayarak ona yeni anlamlar getirirse ve “hayata kendi gözleriyle bakabilmiş” (Özakın, 1981, s. 118) olsa da kızı için endişelenmekten kendini alamaz, kızının yeterince yanında olamadığını ve bencillik yaptığını düşünür: “*Kızını kararıyla baş başa bırakıp, onu kararından caydırmak için hiçbir şey yapmadan gelmişti buraya. Bu lüks otel odasında yeni bir mutluluğa başlamak için nasıl böyle bencilce hazırlanabiliyordu*” (Özakın, 1981, s.57). Nuray kocasıyla ayrılmak isteyip boşandıktan sonra da kendini kızına karşı sorumlu hissetmektedir: “*Kendimi kızıma nasıl bağışlıtacağım*” (Özakın, 1981, s.102) diyerek aslında suçu olmadığı halde vicdan azabı duymaktadır. Sırf “anne” olduğu için kendine bu misyonu yüklemektedir.

Güz Şarkısı romanında Nuriye’de de buna benzer bir durum görülür. Yolculuğa çıkana kadar ve çıktıktan sonra bir süre anneliğini ve çocuklarla ilişkisini sorgularken geleneksel düşüncelerinden kurtulması kolay olmamıştır. Çünkü bu zamana kadar ev ve çocuk bakımıyla ilgilenen Nuriye için çocuklarının büyümesi ve uzaklaşması karşılaştığı yeni bir durumdur ve kendini bu konuda yalnız kalmış hissetmektedir: “*Benden yararlandıkları sürece vazgeçilmez biriydim onlar için. Şimdi büyüdüler. Olsam da bir olmasam da bir yaşamlarında. Soğuk bir rüzgar esti yüreğinden. Yalnızım, korkunç yalnızlığım*”(Celal, 1999, s.24). Nuriye çocuklarının büyüyerek artık annelerinin fikirlerini kabul etmemelerine üzülmemektedir. Firestone’a (1993, s.68) göre, çocuk kavramı kadın için kamusal hayatta -dışarıda- bırakmak zorunda kaldıklarının yerine geçen tek şey olmuştur bu sebeple de bir annenin çocuğuna “sımsıkı yapışmamasını” ve ondan kolayca vazgeçebilmesini istemek zordur. Bu zamana kadar yanında olan çocukları artık birer yetişkin haline gelmişlerdir ve kendi istedikleri yöne doğru gitmektedir. Nuriye, kendine daha yakın olarak gördüğü oğlu Ali’yi de nişanlısından kıskanmaktadır ve oğluya eski günlerine dönmek istemektedir: “*Hiçbir şey istemiyorum, onunla yapayalnız, eskiden olduğu gibi yaşamaktan başka. Ona bakmak, onu dinlemek onu seyre dalıp, geceleri örtülerini sıkıştırmak, onun okuduğunu, onun yazdıklarını okumak, onun gördüğünü seyrederek onunla tartışıp söyleşmek. Onunla, yalnız onunla* (Celal, 1999, s.60). Dolayısıyla ataerki tarafından kurumlaştırılmış olan annelik anlayışı sebebiyle Nuriye’nin çocuklarından kendini ayırması zor olmuştur.

Liberal feministlerce kadın ve erkeğin arasındaki eşitsizlik, kız ve erkek çocuklarının eşit eğitim hakkından faydalanmasıyla düzelmeye gidecektir. Erkeklerle kadınların ontolojik olarak bir farkı yoktur ve iki taraf da aynı işleri yapabilir (Sevim,2005, s.57). *Genç Kız ve Ölüm*’de Nuray’ın annesi de babası da öğretmendir. Eşit bir eğitimden geçerek aynı mesleğe sahip olmuşlardır ancak bu durum özel alan konusuna gelince değişmektedir. Nuray’ın annesi bir yandan öğretmenlik yaparken bir yandan da evdeki tüm sorumluluğu sırtlanmış ve bundan -ilk başlarda- rahatsızlık duymayan bir profil çizmektedir. Nuray onun gün içinde rutin olarak yaptıklarını şöyle anlatır:

Sabah erkenden pencereyi açıyor, çayı ateşe koyuyor, elini yüzüme değdiriyor: “Günaydın”, çıkıyor odadan, babama sesleniyor, evimiz annemin hızıyla doluyor, açılan kapılar, akan su, bardaklara çarpan küçük kaşıklar, radyoda şarkılar, önlüğümü veriyor bana, ütülü gömleğini veriyor babama, babam traş olurken o beni eğitiyor; mendilim cebimde mi? Kulaklarımı yıkadım mı? Defterimin üstündeki etiketi değiştirdim mi? Teşekkür et, cevap vermeden önce düşün, “be” deme, “lütfen” de, başını dik tut. Öğüt demetini şöyle bağlıyor: “Örnek olmalısın, öğretmen çocuğusun.” Babam masaya geliyor, annemin uzattığı köpüklü kahveyi yudumlıyor, annem içeride döpiyesini giyerken babam uzun, dalgın yüzüyle radyodaki şarkıyı dinliyor (Özakın, 1981, s.8).

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde kadınlar hem kamusal alanda “milletin anaları” görevini üstlenerek annelik doğrultusundaki mesleklerde yer almışlar (öğretmenlik gibi) hem de evde cinsiyete dayalı iş bölümüne devam etmişlerdir. Bu durum kadınları bir çeşit rol karmaşasına sürüklemiştir. Nuray’ın annesi de bu ideal doğrultusunda ilerleyen bir kadındır: “*Annesi mutfak önlüğüyle bakır tencereyi getirirdi. Sobaya odun atar üflerdi. Her şeyi en iyi yapmak isterdi o. Öğretmenliğini, anneliğini, ev kadınlığını*” (Özakın, 1981, s.50). Nuray’ın annesi tüm görevlerini yerine getirmeye çalışırken kocasını -Nuray’ın babası- rahatsız eden bir şeyler vardır:

Bir şeylerden tedirgin oluyor babam ya bayatlamış peynirden ya kahvenin köpüksüz oluşundan ya da benim ekmek kırıntılarını yere dökmemden... Babam, ben ve annem köprünün öteki yanındaki okulumuza gidiyoruz. Annem okul yolunda neşeli... Öğrencilerin selamlarını alıyor, rastladığı ahablarına hatır soruyor. Babam annemin bu dışa dönüklüğünden de tedirgin oluyor (Özakın, 1981, s.8-9).

Kadioğlu (1998, s.95)., Cumhuriyetçi erkeklerin kadınların haklarını savunmaları ve sosyal hayata katılımlarını desteklemelerine rağmen kafalarında domestik bir kadın fikrinin olduğunu söyler. Nuray’ın babası, annesini ev kadını ve anne olarak görmek isterken aynı zamanda toplumsal hayatta “neşeli” ve “dışa dönük” olmasından rahatsızlık duymaktadır. Nitekim Nuray’ın annesinin ruh sağlığının

bu ikiye bölünmüşlükten dolayı bozulduğu düşünülmektedir sonrasında da annesi intihar ettiğini görürüz. Nuray'ın annesini intihara sürükleyen şey kadınlardan beklenen ideal ev kadınlığı ve annelik yazgısıdır. Firestone (1993, s.68), en uyumlu anneden bile anneliği yaşamının odak noktası haline getirmesinin istendiğini belirtir. Nuray'ın annesi zaten "her şeyin en iyisini" yapmak istemektedir buna rağmen ataerkil kültür -ki burada baba figürüdür- onu ne yaparsa yapsın yeterli görmez. Görüldüğü üzere burada erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olarak aynı mesleği yapan bir kadın özel alanda çifte vardiya iş görerek ezilmiştir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'nda Güneş'in annesi tıp doktorudur, kocasıyla aynı mesleği yapmaktadır. Güneş, cumhuriyetin kuruluşuna denk gelen bir ilk gençlik dönemi geçiren annesiyle babasının "ilkelere inanarak yetiştiklerini" (Atasü, 2011, s.109) söyler, bu sebeple kimi açıdan Güneş'in annesi ve babası, Nuray'ın anne ve babasıyla benzerlik göstermektedir. Köksal (2011, s.4-5), Güneş'in ailesinin tipik bir Türk orta sınıf aile olduğunu söylemektedir ve normalde toplumda ataerkil anlayışın temsilcisi baba olduğu varsayılsa da romanda Güneş'in babasının içe kapanıklığı sebebiyle ne derecede ataerkil olduğu anlaşılmamaktadır dolayısıyla ataerkilliğin sözcüsü burada anne olmuştur. Herhangi bir olumsuz durumda anne babanın yöntemi, "*belki hekim olmalarının da etkisiyle felaketi önlemeye çalışmaktı. Anne, bu yolda hiçbir yöntemden kaçınmaz, beyin yıkama faaliyetinden de gözdağı vermelerden de geri durmazdı*" (Atasü, 2011, s.81). Görüldüğü üzere Güneş'in annesi ataerkil yargı ve yaşayışlarla kızının hayatına müdahale eden baş kişi olmuştur. Wollstonecraft'e (2012, s.225) göre, akıllı ve bağımsız bir kadın iyi bir şekilde annelik yapabilir. Güneş'in annesi ekonomik özgürlüğe ve entelektüel bir birikime sahip olsa da Güneş'in erkeklerle kurduğu ilişkilerde onu kısıtlamaktadır ve bu durum Güneş'i olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Wollstonecraft'in dediği özelliklere sahip olsa da çocuğuna karşı fazlaca koruyucu ve kısıtlayıcı tavrı ataerkiyi pekiştiren bir nitelik kazanır, iyi bir ebeveyn olup olmadığı tartışmalı bir konuya dönüşür. Çünkü özellikle üzerinde durduğu konular ataerkinin kadınlara dayattığı bekâret ve kısıtlanan cinsellikle ilgilidir. Yaşadığı döneme göre oldukça iyi bir eğitim alarak

hekim olmuş bir kadının “gerdek gecesi” gibi geleneksel yaşayışları çocuk yetiştirirken söz konusu etmesi bir çelişkidir. Güneş bir erkek arkadaşa sahip olduğunda annesi ona öğütler verir:

Biraz önce, annesinden bekaretin erdemleri üstüne uzun bir konferans dinlemek zorunda kalmıştı, öfkesi burnundaydı. Ali sahneye çıkmalı annesine bir hal olmuştu. Durmadan erkeklerin ancak fazla elleşmedikleri kızlara saygı duydukları, zifaf gecesinin önemi, orda burda sağlık koşullarına uyulmadan gerçekleşecek cinsel birleşmelerin hastalık riskleri vs. temalarını işleyen söylevler çekiyordu (Atasü, 2011, s.33).

Güneş’in ilk ciddi ilişkisi aynı iş yerinde çalıştığı Doğan ile olmuştur. Ancak bu ilişkiyle ilgili annesiyle ya da babasıyla fazla konuşmamaktadır. Sonrasında 80 darbesi olur ve Doğan tutuklanır.

Karı koca korktuklarına uğramışlardı sonunda! Kızları evlilik dışı ilişki kurmuş, üstelik aşık olduğu adam, öldürülmeye ya da tutuklanmaya aday bir solcu çıkmıştı! Nitekim tutuklanmıştı işte! Kızlarının mesleki bir dernekte gönüllü çalışmasına karşı çıkmayı düşünmemişlerdi; böyle bir tavrı kendilerine yakıştıramazlardı. Aydın, ilerici insanlardı onlar! Ama, Güneş’in aynı dernekten birisinin kadını olması başka bir şeydi. Bunu istemezlerdi elbette (Atasü, 2011, s.81).

Wollstonecraft (2012, s.64), özellikle kız çocuklarının daha serbest yetiştirilmesi gerektiğini belirtir çünkü bu şekilde daha bağımsız olabilirler. Güneş’in anne ve babası, kızlarının çalıştığı yere karışmadıkları için kendilerini “aydın ve ilerici” diye nitelendirmektedir çünkü sonuçta kızları kamusal alanda bir görevde yer almakta ve onlara göre zaten çalıştığı için modern ve bağımsız bir genç kadın sayılmaktadır. Ancak kızlarının özel hayatlarına aynı şekilde aydın kimliğiyle ne yazık ki yaklaşmamışlardır.

Firestone (1993, s.101), bir çocuğun en iyi şekilde gelişmesi için onun rahat bırakılması gerektiğini ifade eder çünkü “çocuğu yetiştirmek” onun gelişimine engel olmak demektir. Bu doğrultuda *Üç Yirmidört Saat* romanında Fatma’nın

annesi dikkat çekmektedir. Fatma'nın annesi birçok açıdan özgürlükçü görünen bir kadındır. Zamanında kendi annesi onu kısıtlamıştır oysaki o kendi kızına aynı şeyi yapmak istememektedir. Fatma, annesiyle ilgili, "*Beni seviyor sevmesine biliyorum. Karışmıyor yaşamıma. Kişiliğime saygılı olduğunu, başka tutucu analara benzemediğini de biliyorum*" (Celal, 1991, s.51) diye düşünmektedir. Annesi, Fatma'yı yetiştirirken Firestone'un dediği gibi özgür bırakmıştır. Fatma istediği kişiyle evlenmiştir, boşanmıştır ve şimdi de gezip eğlenmektedir. Fatma'nın annesi kızının her ne kadar eğitim alıp, kendi ayakları üstünde durmasını istese de ona özel hayatıyla ilgili bazı öğütler verir: "*Bilirsin işlerine karışmak istemem. Arkadaşça kulağını çekeceğim: Dul kadınsın, çok gençsin. Herifler arı gibi vızıldamaya başlayacaklar çevrende. Sorun şu bana kalırsa: Zamanı doldurmak, kadın yanını yatıştırmak için adam değiştirmek başka, sevmek başka! Ondan buna gide gele çabuk orospulaşır insan*" (Celal, 1991, s.61). Özgürlüğe bu kadar önem veren bir kadının Fatma'nın cinselliğine dair takındığı tavır onun modern tavrıyla çelişerek ataerkiyi destekler. Fatma'nın annesi, kızının kendi ayakları üzerinde durması için onca öğüt verirken sonrasında yine kurtarıcı olarak Fatma'nın sevgilisi Ahmet'i ideal koca olarak işaret eder. Sonuçta kurtuluş yine bir erkeğe bağlanmaktadır: "*Ahmet'le evlenmeye karar vermeniz olumlu işaret. Senin için gereken koca Ahmet kanımca. Güçlü biri, inanç, güvenç veriyor insana. Seni toparlayıp yola koyacak bir'*" (Celal, 1991, s.351). Kızının bağımsız biri olmasını isterken, aynı zamanda onu toparlayacak birini istemesi Fatma'nın annesinin kendiyile çeliştiğini ve ataerki sistemin temsillerini yeniden ürettiğini göstermektedir.

Alında Mavi Kuşlar romanında Armağan'ın annesi oldukça kapalı ve muhafazakâr bir ailede büyümüş ve hiçbir eğitim almamıştır: "*Onun babası geniş toprakları olan bir din adamıydı. Çarşafını aralayan kızının başını duvara vuruyordu*" (Özakın, 1978, s.22). Sonraki hayatını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Kızı Armağan'la hiçbir zaman gerçek bir iletişim kuramamışlardır. Çünkü "*annesi Armağan'ın ilgisini cam silmeye, yemek pişirmeye, ince tülbentlere, dokuma tezgahına ve evlenme isteğine doğru*

çekmeye çalışırken” (s.49) Armağan, evlilik ve ev kadınlığından uzak, kitap okumayı seven, “aşkın” hedefleri olan bir karakterdir. Chodorow (2021, s.40) buna paralel olarak annelerin kız çocuklarını, bir gün onların da annelik edecekleri anlayışıyla yetiştirdiğini ifade eder. Annesi çevresindekilere Armağan’ın “kitaplarla evleneceğini” ve “tuhaf bir kız” (Özakın, 1978, s.54) olduğunu söylemektedir. Armağan İstanbul’a bağımsız bir hayat kurmaya giderken annesiyle otogarda bir vedalaşma yaşamışlardır:

Otobüsün kalkmasından birkaç dakika önce zayıf, çekingen parmaklarıyla camı tıklatmıştı annesi. Bir şey tutuyordu parmaklarının arasında. Son anda onu kızına vermek istiyordu. Ayağa kalkıp camı açmıştı Armağan. Annesinin sürmedenliği bu. O anda bakışları yıllardır belki ilk olarak bir çizgide buluştu. Birbirlerine: “Anla beni” der gibiydiler. Armağan sürmedenliği eline alınca iri bir gözyaşı damlasının içindeki kızgınlığı erittiğini duydu (Özakın, 1978, s.22).

Bu vedalaşma Armağan için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü aslında annesinin tüm yaptıklarının sebebini anlamaya başlamıştır:

O anda annesinin hayatındaki gizi çözdü: Işıklarını söndürmüşlerdi onun. Yaşamayla ilgili bütün gücünü, iyimserliğini yitirmiş hasta bir kadındı o. Armağan genç kızlık yıllarını onun taşlaşmış karamsarlığının karşısında yaşamıştı. Annesi yıllardır eli çenesinde, gözleri kasırgadan sonra boşalmış, kurumuş bir toprağı yansıtarak bakıyordu hayata. Nereye baksa kendi içine çöken karanlığı görüyordu (Özakın, 1978, s.22).

Armağan’ın annesi, hayatta ona başka bir seçenek sunulmadığı için kendini çocuklarıyla var etmişti ve zamanı gelip “çocukları büyüyünce o çekilmişti sanki hayattan” (s.23). Ataerkil kültür, Armağan’ın annesini Beauvoir’ın dediği içkin bir hayata mahkûm etmiştir. Bu sebeple o da Armağan’ın kendisi gibi olmasını istemektedir.

Yürümek'te Elâ'nın annesi Elâ'ya genç kızlığından itibaren oldukça katı bir tutum göstermiştir. Elâ için annesi "neyin yanlış olduğunu, neyin yapılmaması gerektiğini bilen ve hiç unutmayan, unutturmayan" (Soysal, 2012, s.36) bir kadındır. Elâ yakın kız arkadaşı Şenel ile vakit geçirmektedir ve birlikte cinselliği keşfetmektedirler ancak bunu yaparken aklında annesi ve annesinin koyduğu yasaklar vardır. Zanneder ki Şenel'in de annesi kendi annesi gibidir. Halbuki Şenel'in annesi hiçbir şekilde karışmaz. Elâ buna çok şaşırır: "*Elâ da bütün anaların, aynı şeylere kızdıklarını, aynı şeyleri söylediklerini sanıyordu; çünkü doğruydu onlar, gerçektir, kesindi. Bütün çocuklar gibi, anasınca konan yasakların, dünyanın yasakları olduğunu sanıyordu, Tanrı yasakları olduğunu*" (Soysal, 2012, s.36). Öyle ki Şenel'in büyüyen memelerine şaşırarak kendininkiyle kıyaslar. Elâ'nın memeleri hala büyümemiştir ve bunun sebebini düşünürken aklına yine annesi gelir: "*Kendi göğüsleri anası kızar diye mi büyümediler hala? 'Sana göğüslerini büyütme demedim mi?' diyeceği için mi*" (Soysal, 2012, s.39). Buna benzer olarak *Bir Yaşadönümü Rüyası*'nda Feride'nin annesi de Feride'yi bir fanusta tutmaya çalışmaktadır:

Annemin yanıdaysa, neredeyse sakat olduğuma inanacağım gelirdi. Annem sürekli ve endişeli bir telaş içindeydi. Beni hep bir şeylerden koruma çabası ve çabasının yetersiz kalacağı kaygısı onu gözümde hepten sevimsizleştiriyordu. Küçükken sık hastalanırdım. Ondan mıdır, nedir, bilmiyorum. Aman grip olmasın, zatürreye yakalanmasın, ya tifo mikrobunu alırsa, evlerden irak, çocuk felci. Hiçbir aşı annemi tatmin etmiyordu. Sonra kaygıları erkeklere yöneldi. Ya erkekler beni incitirse... Erkeklere karşı bir aşı bulunmamıştı. Bir yandan da bir an önce evlenip çoluk çocuğa karışmamı istiyordu. Annemle hiç tam anlamıyla arkadaş olamadık (Atasü, 2002, s.118).

Her ne kadar kamusal alanda aktif olsalar da Nuray'ın annesi, Fatma'nın annesi ve Güneş'in annesi geleneksel düşünceleri sebebiyle hem çocuklarıyla hem de kendi yaşantılarında bazı problemler yaşamaktadır. Buradaki görüşlerinin liberal feminist kuramda Wollstonecraft'in söyledikleriyle paralel olduğu söylenebilir. Kimisi kendi kimisi kızı için kamusal alanda görev alarak yeterince özgürleştiğini düşünmektedir ancak yalnızca kamusal alana çıkıp eğitim almak onların sorunlarını çözememiştir, kızlarını kendi yaşantılarına göre yönlendirmek

istemişlerdir. Daha çok özel alanda gördüğümüz Armağan'ın annesi, Feride'nin annesi ve Elâ'nın annesi kızlarına yasaklar koymuşlar, onların ruh hallerine ve hayatlarındaki dönüm noktalarına dikkat etmemişler, ev kadınlığı ve annelikle yaşamlarını sınırlamalarını istemişlerdir.

3.2.2.1. Annelik ve Kadınlıkla İlgili Kalıp Yargılar: *Erkeklerle Yarışmak*

Romanlarda annelik ve kadınlıkla ilgili kalıp yargıları destekleyen birtakım durumlar da söz konusu olmuştur. *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray annesi öldükten sonra halasının yanına gönderilmiştir. Ancak Nuray, erkek kuzenleri gibi ev işleriyle değil dışarıdaki aktivitelerle ilgilenmektedir. Bunun üzerine halası ona şunları söyler: "*Rahmetli annene benziyorsun. O da erkeklerle yarışıp dururdu. Kadın kadınlığını bilmeli. İşte annen sonunda...*" (Özakın, 1981, s.31). Halanın, bağımsız ve kamusal alanda güç sahibi olan kadınların erkeklerle yarıştığı düşüncesini taşıdığı görülür. Ondan beklenen yazgıya uymayan Nuray'ın annesi onun gözünde bir uyumsuzdur ve intiharı hak etmiştir. Nuray hayatının evlilik safhasında da evli olduğu erkeğin birtakım basmakalıp düşüncelerle kendine yaklaştığını görür: "*Kadınla erkek arasında eşitliği yüceltiyordu ama öteki erkekler ve babam gibi evin bütün işlerini, çocuğun bakımını bana yüklemiş ve bir erkeğin bunları yapabilecek yetenekte olmadığını savunabilmişti*" (Özakın, 1981, s.101). Buna paralel olarak Nuray, kocasıyla boşandıktan sonra onda şu cümleyi duyar: "*Kendini tehlikelere atma, kızını düşün. Her şeyden önce bir annesin sen*" (Özakın, 1981, s.140). Nuray, çocukluk ve yetişkinlik döneminden bu yana hemen her yakını tarafından kalıp yargılara sıkıştırılmaya çalışılmıştır.

Alında Mavi Kuşlar romanında Armağan kardeşi Ömer ile konuşmaktadır. Ömer ona çocuklarının olması gerektiğine dair şunları söylemiştir: "*Doğanın yasasına uy. Çocukların olsun. Bir köprü ol sen de*" (Özakın, 1978, s.187). Burada Ömer'in anne-babalığı bir doğa yasası olarak görmesi dikkat çekmektedir. Yasa olarak

görülen hem de doğalmış gibi desteklenen düşünceler anneliği istemeyen ya da istese de annelik edemeyen kişileri dışlamaktadır.

Tante Rosa'da Rosa, ev kadınlığı ve annelik yazgısını reddetmiş ve her şeyi geride bırakarak kendi hayatını kurmaya gitmiştir. Bunun üzerine kilise tarafından aforoz edilmiştir. Arkasından şunlar düşünülür: “*Şimdi beklenen bir intihardır, bir uçurumdur, bir düşüştür. Şimdi beklenen bir kocakarının günah dolu bir hayatın sonunda sefilce can vermesidir. Yoksa şimdi beklenen günah çıkaramadan geberen bir günahkarın şen hayatı mıdır*” (Soysal 2013, s.35). Sonuçta toplumun ondan acı çekmesinin beklendiği ifade edilmektedir. Çünkü Rosa, bir kadın için önemli görülen annelik ve ev kadınlığı görevini hiçe sayarak terk etmiştir ve sonucunda toplumun kalıp yargılarına göre acı çekmesi beklenmektedir.

3.2.3. Anne-Çocuk (Kız) İlişkileri: *Annenin Kızını Kendi İmgesi Olarak Görmesi*

Bu tema içerisinde annelerle çocuklarının ilişkileri tartışılmaktadır. Anne çocuk ilişkileri kapsamında özellikle annelerle kız çocuğun ilişkisi ele alınmaktadır. Hem romanlarda daha çok annelerin kız çocuğa sahip olduğu görülür hem de Beauvoir (1986, s.184), anne-kız ilişkilerinin daha dramatik olduğunu belirtir. Chodorow (2021, s.11), annelerin kızlarını kendileri gibi deneyimlediklerinden bahseder. Bu doğrultuda anneler kızlarını kendi imgeleri görmeleri dolayısıyla kurulan ilişkilerin çoğunlukla gergin olduğu görülmektedir.

Bir Yaşadönümü Rüyası romanında Feride ile kızı Şirin'in diğer romanlardaki anne-kızlara nispeten aralarındaki ilişki -Feride, Şirin'in öz annesi olmamasına rağmen- daha dostçadır, paylaşımları fazladır, örneğin birlikte tatile çıkarlar. Aralarında bir kadın dayanışması vardır. Ancak zaman geçtikçe “Şirin kendine ait olmak” (Atasü, 2002, s.180) ister, bağımsızlık arar. Bunun üzerine Feride bir boşluğa düşer, kızı için hep endişelenmektedir: “*Evladın özerkliğini annenin bir*

ceza gibi yaşadığını kim bilsin” (Atasü, 2002, s.180). Beauvoir (1986, s.187), annenin kızını çok sevmesi ya da düşman gibi olmasının fark etmediğini, çocuğun bağımsızlığının anneyi bir şekilde hayal kırıklığına uğrattığını söyler. Şirin’in bağımsızlığını Feride’nin kabullenışı daha yumuşak olmuştur ancak diğer romanlardaki karakterler arasında süreç daha serttir.

Beauvoir (1986, s.184), annenin kızını kolay kolay başka biri gibi görmediğini onda “kendi imgesini” aradığını belirtir. Ve sonuçta kızının kendinden başka biri olduğunu, farklılaştığını gördükçe kendini ihanete uğramış hisseder. *Güz Şarkısı*’nda Nuriye ile kızının oldukça hasmane bir ilişkisi vardır. Fatoş, Memo isimli bir erkekle ilişkiindedir, Memo evlidir ve çocuğu vardır. Buna rağmen Fatoş onunla yurt dışına gitmek istemektedir. Annesi Nuriye de buna tepki vermektedir. Fatoş, annesine: “*Yüz yaşında biri gibi görüyorsun dünyayı sen anne! Hiç anlamıyorsun bizleri*” (Celal, 1999, s.19) der. Nuriye ise kızını “zamane kızı” ve “küçük bir canavar” (Celal, 1999, s.11) olarak nitelendirir. Memo’dan öğrendiği şeyleri tekrarladığını ve “Memo’nun aptal yarıdakçısı, ateşli sosyalist olup çıktığını” (Celal, 1999, s.13) düşünür. Fatoş annesinin uyarılarından sıkılır ve: “*18 yaşımı bitirdim, tutsağın değilim senin! Kimi istersem onu severim... Özgürüm, özgür, anladın mı özgür*” (Celal, 1999, s.15) demektedir. Beauvoir (1986, s.187), anne-kız ilişkilerinde genç kızın, annesi karşısında kendi otonomluğunu kanıtlamak istediğini söyler. Dolayısıyla Fatoş da annesi karşısında özgürlüğünü ilan etmektedir. Bu özgürlük ilanı anneye kızı uzaklaştırır. Nuriye çocuk olan Fatoş’u geçirir aklından: “*Benim küçük kızım, Fatoşumdu! Bilgi taslamaz, kitaptan öğrenilmiş sözlerle konuşmaz, Memo’nun dediklerini papağan gibi tekrarlamazdı önüne gelene*” (Celal, 1999, s.25). Fatoş’un Nuriye’den farklılaşması ve özgür bir birey haline dönüşmesi, Nuriye için kabullenmesi zor bir süreç olmaktadır. Ve bunun sonucunda Nuriye, başta Fatoş ve oğlu Ali ile birbirlerine nasıl yabancılaştıklarını düşünür, ilişkilerini sorgular: “*Ne zaman düşman olduk birbirimize? Ne zaman sevmekten vazgeçtim onları? Benden apayrı bir yolda gördüğüm zaman*” (Celal, 1999, s.41). Yani çocukların anneden özerkleşmesi ilişkilerinde problem oluşturmuştur. Çocuğun bağımsızlaşması anne açısından olumsuz ve düşmanca duygulara sebep olmaktadır.

Genç Kız ve Ölüm'de Nuray da kızı Seçkin ile buna benzer bir ilişkilendirme biçimindedir. Seçkin annesi Nuray'ı "küçük bir burjuva kadını" (Özakın, 1981, s.23) olarak görür. Nuray'ın yazdığı romanı ve bu roman sayesinde kazandığı ödülü önemli bulmamakta (Özakın, 1981, s.22) ve annesine "kendini gerçek bir amaca bağlaması" gerektiğini söylemektedir (Özakın, 1981, s.10). Seçkin, Nuray'ın bireyci olduğunu ve bir amaç edinecekse bu amacın toplumun yararını gözetmesi gerektiğini belirtir. Seçkin "*annesinden daha bilgili olduğuna inanmaktadır*" (Özakın, 1981,s.82). Annesini kendi yaşamına dahil etmez, uzak kalır ve onun uyarılarına kulak asmaz. Beauvoir (1986, s.262), anneliğin gündelik gerçeklik içerisinde insanı yücelten bir rol olmadığını; annelerin çocuklar tarafından yakınan, ağlayan, bağırpıp çağıran ve kurban rolünde küçük görüldüğünü ve kızın annesine benzemekten kaçındığını ifade eder. Beauvoir burada çoğunlukla ev kadını olan anneleri imlemektedir ancak *Genç Kız ve Ölüm*'de görülmektedir ki anne kamusal alanda etkin bir rolde bile olsa kız çocuğu onu küçümser, ondan mümkün merteye uzak kalmaya çalışır. Nuray ise kızının kendisini anlayamadığını düşünür ve romanla elde ettiği başarıyla kızından adeta öç alıyor gibi hisseder (Özakın, 1981, s.84).

Beauvoir (1986, s.186), annenin bazen kızının kaderini kendi kaderi doğrultusunda şekillendirdiğini ve onu nasıl yetiştirdilerse kızının da hayatının onun gibi olacağını kabullendiğini ya da istediğini belirtir. Bu doğrultuda *Alında Mavi Kuşlar* romanında Armağan'ın annesi, Armağan'ı kendi bildiği gibi yetiştirmektedir, kızının kendisi gibi evlenip çoluk çocuğa karışmasını bekler, dolayısıyla Armağan ile ilişkileri hiçbir zaman yakın olmaz çünkü Armağan bunların hiçbirini istememektedir. Geleneksel ataerkil anlayışla yetiştirilen anne, "*Kendi karanlığının kızının da üstüne ineceğine inanmıştı. Ona göre kadınlık tanrının en ağır cezasıydı. Tanrı erkekleri de bu cezayı uygulamaları için yaratmıştı sanki. Kızıyla bir kader ortaklığı beklemişti bilinçaltı. Beklemiş ve bundan korkmuştu*" (Özakın, 1978, s.24). Armağan ise tüm bunların farkına varduktan ve hayatını başka şekilde ilerletmesi gerektiğini anladıktan sonra

içinden, “*senin yenilişinin öcünü alacağım anne*” (Özakın, 1978, s.28) demiştir. Bu anne-kız yazgısını yıkmaya çalışmış ve ilişkilerindeki çatışmanın sebeplerini anlamaya başlamıştır.

Beauvoir (1986, s.186), yukarıda ele aldığı konuyu diğer yandan da inceleyerek annenin, kızının kendine benzemesini engellemeye çalıştığını, kendi yaşadıklarının ona tecrübe niteliğinde olmasını istediğini ifade eder. Bu doğrultuda *Üç Yirmidört Saat* romanında Fatma ve annesinin ilişkisi örnek gösterilebilir. Fatma'nın annesi, kızına oldukça özgürlük tanımaktadır bunun sebebi kendisinin oldukça katı bir anneyle yetişmesidir. Annesi Fatma'ya, “*Benim yapamadıklarımı yapacaksın! Özgür olmanı istiyorum her alanda*” (Celal, 1991, s.36) demiştir. Ancak bu özgürlük takıntısı aralarındaki ilişkiyi bozmaya başlar çünkü Fatma'nın annesi onu özgür bırakmak için kızıyla hep mesafeli bir ilişki kurmuştur. Fatma buna şöyle isyan eder: “*Neden tasalandığımda, yenik düştüğümde ya da aldanıp yanlış yola saptığımda önlemedin beni? Uzak kaldın, el vermedin, katı kalpli ve ilgisiz*” (Celal, 1991, s.127). Özgürlük verdiğini düşünerek kızını yalnız hissettiren ve kendi seçimlerini yaptığı da beğenmeyen Fatma'nın annesi, kızının kurtuluşunu her ne kadar özgürlüğü savunsa da evlilikte görmektedir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'nda Güneş'in annesi bir doktordur ve kendisi gibi kızının da eğitimi alıp kamusal alanda olmasını desteklemektedir. Ancak konu Güneş'in özel hayatı olduğunda aynı anlayışı göstermemektedir. Özellikle cinsellik ve bekâret konusundaki ataerkil uyarı ve öğütleri kızını kendinden uzaklaştırmaktadır. Bu doğrultuda Güneş annesinden -o dönemki erkek arkadaşı- Doğan ile ilişkisini gizlemez ama ne kadar yakın olduklarının derecesini gizlemektedir (Atasü, 2011, s.66). Beauvoir (1986, s.247), kadınların kız çocuklarını kendilerine benzetmeye çalıştıklarını ve tüm imkanlarını çocuğunun iyiliğine harcayan bir annenin bile toplum tarafından dışlanmasın diye kızını “gerçek bir kadın” yapmayı planladığını aktarır. Güneş'in annesinin, kızının evlilik dışı ilişki yaşamasına karşı olup evlilikte “gerdek” gecesinin öneminden

bahsetmesi buna örnek sayılabilir (Atasü, 2011, s.33). Çünkü ataerkil sistemdeki kadın anlayışında kadınların cinsel özgürlüğü hoş görülmemektedir. Dolayısıyla Güneş ve annesinin temel çatışması annesinin kızını ataerkil değerlerle sınırlamaya çalışması olmuştur.

3.2.4. Hamilelik ve Doğum: *Karındaki Tohum/Kesilecek Tavuk*

Hamilelik ve doğum romanlarda annelikle ilgili dikkate değer temalardan biridir. Bu tema içerisinde romanlardaki karakterlerin doğum ve hamilelikle ilgili neler düşündüğü ve yaşadığı incelenmiştir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'nda Güneş farkında olmadan hamile kalır. Bu hamilelik ona hiçbir şey hissettirmez: *"Güneş ne sevinebildi, ne yerinebildi. Anne olmayı beklemiyordu; karnındaki tohumla arasında maddesel mesafenin bulunmamasına karşın, büyük bir duygusal uzaklık vardı; bedeninde gizli o minik canı hissedemiyordu. Durumu bütünüyle yok sayabilseydi... Hayat, döllenme öncesine geri dönebilseydi"* (Atasü, 2011, s.140). Görüldüğü üzere Güneş, hamile kaldığında bunu hem sonradan fark etmiş hem de hamile olduğunu öğrendikten sonra hiçbir şey hissetmemiştir. Hissettiği duygu olsa olsa pişmanlık olabilir. Beauvoir (1986, s.155), Güneş'in bu yaşadığı duruma paralel olarak, hamileliğin başında kadının çocuğun varlığını hissetmediğini ve bu varlığın "imgesel" olduğunu belirtir. Güneş'in öğrendiğinden itibaren hamilelik sürecinde bir yabancılaşma geçirdiği görülür. Onunla aynı bedende olduğunu öğrense bile duygusal olarak hiçbir yakınlık hissetmemektedir. Rich (1995, s.64), bazı durumlarda kadının kendi vücudundaki çocuğu içsel bir şey olarak değil dışarıdan gelmiş bir yabancı cisim, bir "uzaylı" gibi hissedebildiğini ifade etmektedir. Nitekim bu durum, Güneş'te böyle olmuştur. Dolayısıyla Güneş'in bu konuda ataerkinin kurumsallaştırdığı annelikteki "hamile güzellemesini" yapmadığı görülmektedir.

Bir Yaşadönümü Rüyası'nda Şirin Feride'nin öz kızı değildir, biyolojik bir bağı bulunmamaktadır. Ancak bu durum onların iyi bir anne-kız ilişkisi kurmalarını engellemez. Aksine sadece doğurmanın "anne" olmadığını ve anneliğin bir içgüdü olmadığını gösterir. Feride onların aralarındaki bağı kurulduğu anı imgesel bir doğum süreciyle anlatır:

Aralarındaki fiziksel temas önemliydi; Şirin Feride'nin gövdesinden doğsaydı, belki bu denli önemsenmeyebilirdi. Kadın çocuğu aylarca emzireydi, belki bıkılırdı bu fiziksellikten. Ama şimdi, apayrı bir önem ve özerklik taşıyordu dokunuş. Tersine bir yol izliyordu doğum. Şirin dış dünyadan Feride'nin varlığına doluyor ve oradan yeniden doğuyordu (Atasü, 2002, s.64).

Bu sıra dışı imgesel doğum önemlidir. Nitekim Feride'nin de dediği gibi Beauvoir (1993, s.42) da emzirmenin kadını tükettiğini, doğumun sancılı olduğunu ifade etmektedir. Tüm bunların getirdiği süreçlerden Feride'nin geçmemesi onu Şirin'e karşı daha duyarlı yapmıştır. Bu sebeple Feride ve Şirin baştan beri biyolojik olarak bağlı olmadıkları için birbirlerine daha yakın olmaya çalışmışlardır.

Yürümek romanında Elâ'nın doğum süreci ve sonrası detaylı bir şekilde anlatılmaktadır:

Kocaman karnını saklayarak yana döndü Elâ. Artık daha sık gelen sancılarla kenetlenen dişlerini aramaya çabaladı. Ağzından kan tadı duydu. Dudaklarını ya da dilini kanatmış olmalı. Bağırmanın gerek diye düşündü. Bağırmadıkça çağırılmayacaklar doktoru. Kural bu. Bu odaya getirilirken, koridorda açık kapıdan kadınlar koğuşunu görmüştü. Kadın, pek çok, yüz binlerce, binlerce doğuran kadın. Yüz binlerce çılgın sanki. Batan bir geminin, devrilen bir trenin çılgınlıkları. Can derdine düşenlerin çılgınlıkları. Ağlayanlar, kocalarına sövenler, inleyenler... Ayrık bacakları arasında kocaman kanlı pamuklarla, aldırışsız boş, utançsız, yorgun bakışlarla yatan kadınlar. Kapısı açık koğuştan can pazarını görmüştü Elâ bu odaya getirilmeden. Can pazarında çirkinlik, utanma, acıma sözcüklerinin anlamsızlığını. Koridordan geçen erkek hademeler kadınlar üstüne kaba şakalar yapıyorlardı. Doğum ve ölüm kavramlarını bu kaba şakaların içine,

arasına, yanına yerleştirmeye, aralarında bir bağlantı kurmaya çalıştı. Erkek hademelerin gözlerinde, kesilen bir tavuğa duyulabilecek ilgiyi aradı (Soysal, 2012, s.92).

Elâ'nın doğum anı süslemeye çalışılmadan, olduğu gibi anlatılmaktadır. Bu süreçte yaşadığı acı ve hastanedeki durum ona kendini adeta “kesilecek bir hayvan” gibi hissettirmiştir. Beauvoir (1993, s.42), doğumun sancılı ve tehlikeli olduğundan bahsederek bu süreç boyunca vücutta yaşananların kişiyi memnun etmediğinin net bir şekilde görüldüğünü söyler. Elâ, burada gördüğü yüzlerce hamile kadının arasında aslında doğum anının çok da özel olmadığını/ olmayacağını fark ederek “*benim doğumum, benim acım, benim çığığım demenin anlamsızlığını*” (Soysal, 2012, s.93) düşünür. Bunun sonucunda, “*Benim ayrı, benim güzel doğumum olabilir mi? Hastabakıcıların konuşmalarına, koridordaki hademelerin umursamazlığına çirkin, kendi acıma güzel diyebilmek*” (Soysal, 2012, s.93) mümkün değil diye düşünür. Özellikle hastanede doğumun hemen öncesinde hastane çalışanlarının umarsızlıkları Beauvoir'ın (1986, s.133) “yumurtayla ilgilenen toplumun çocukların yüzüne bakmadığı” alıntısını akıllara getirir. Nitelikli olmayan ve kadın sağlığını önemsemeyen bir doğum süreci yaşanmaktadır. Elâ'yı doğum öncesinde çektiği acılar kadar çevresinde gördükleri de bu sürece yabancılaştırmıştır. Maier (2015, s.22-23) “doğum yapmanın keyfi” diye bir şey olmadığını, bunun yalnızca beyin yıkama olduğunu ve asıl kötü tarafı doğurduktan sonra ortaya çıktığını ifade eder. Firestone (1993, s.210-211), hamileliğin “barbarca” olduğunu ve beden yapısını bozduğunu ifade ederek doğum yapmayı yüceltmenin bir anlamı olmadığını çünkü doğum çokça sancılı ve acılı bir şey olduğunu söyler. Elâ'nın doğum anı da aynı Firestone'un dediği gibi acılı olmuştur: “*Kol ve bacak bilekleri burkuldu. Bütün iç organları sonsuz bir zemberek gibi kuruldu; kuruldu. Ansızın açıldı pencereler, kapılar. Zemberek boşandı. Giderek genişleyen halkalarla rüzgar o yüz binlerce kadının sancısını çekti aldı Elâ'dan*” (Soysal, 2012, s.94). Çocuğunu doğurduktan sonra Elâ fiziksel acıdan kurtulmuştur ve ağlayan çocuğunun sesinde “hak edilmiş bir şey olduğunu” (Soysal, 2012, s.94) düşünmüştür. Ancak bu an kısa sürer çünkü doğum sonrasında anneliğin “kültürel” süreci başlamıştır:

Sonra çiçekler, ilk nazarlıklar, ilk geçmiş olsunlar, “hayırlısı”lar, “bağışlasın”lar, armağanlar, alışılmış bayağılıklara her zaman açık bırakılan kapılardan içeri süzıldüler. Elâ o anı bir daha ele geçirmemek üzere kaçırdığını, şimdi geriye açık kapılardan sızan bayağılığa katlanmak kaldığını, artık hep katlanmak kaldığını düşündü. Katlanmaya dönüşen sevinç. Görece dönüşen soluk. “Biz de büyüttük”, “biz de çektik”, “biz de kolay büyütmedik”, “canımız çıktı”, “burnumuzdan geldi canımız”...cümlelerine bulaşan bir görev. Bebek bezleri, bebek banyosu, mama saatleri, bütün bunları yapmak nasıl doğalken, bu doğal görevleri yerine getirmenin, güzel olmayan yanlış bir çizgiyi sürdürmeye dönüşmesi. “Çocuğun var, ona göre ayağını denk al”, “çocuklu yuva yıkılmaz”, “çocuk analı babalı büyümeli” cümlelerinin bu doğal görevi ağırlaştırdığını (Soysal, 2012, s.94-95).

Elâ ataerki tarafından kurumlaştırılan annelik anlayışının, o anın büyüünü kaçırdığını fark etmiştir. Bundan sonraki süreçte annelik adeta bir kurallar bütünü olarak karşısına çıkacaktır. Çocuğunun “ilk ağlayışının büyüü” bozulmuş yerini “gelenekler bütünü” almıştır. Hatta Elâ bu durum dolayısıyla kendini öyle kötü hissetmiştir ki her şeyin ilk andaki gibi güzel ve doğal kalması için çocuğunu boğmayı bile düşünmüştür (Soysal, 2012, s.95). Anneliğin bu kadar fazla kutsallaştırılmasının nedenlerinden birinin de kadının hamilelik ve doğumla başlayan ve devam eden süreçte, bu rolün getirdiği zorlukları kabullenebilmesi için olduğu düşünülmektedir. Zira hamilelik ve özellikle de doğum *Yürümek*'te Elâ'nın yaşadıkların da gözlemlendiği yaşamla ölüm arasında gidip gelmek gibi bir tecrübedir.

3.2.5. Doğum Kontrolü ve Kürtaj: Özgürlük mü? İstenmeyen Çocuk mu?

Yürümek romanında Elâ, daha genç bir kızken o zamanki erkek arkadaşına, “*Bana çocuğun nasıl olduğunu iyice anlat Aleko. Öyle elle tutulur gibi anlat ki, bir gün çocuk istersem, bunu bile bile yapayım*” (Soysal, 2012, s.64) demiştir. Bilinçli ve kontrollü bir şekilde anneliğe karar verme hakkı özellikle kadınların gelecekteki durumları için belirleyicidir. “Doğum kontrolü” veya “yasa içi sayılacak çocuk aldırma” kadınların özgür bir biçimde anne olmasına destek olabilir (Beauvoir, 1986, 145). Buna paralel olarak MacKinnon (2015, s.219) da “kürtajın kadınlara,

erkeklerin kadınlarla cinsel ilişkide bulunduğu koşullarda cinselliği yaşayabilme sözü verdiğini” belirtmektedir.

Bu doğrultuda, *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*'nda Güneş, aktif cinsel hayatı olan ve doğum kontrolünü sağlayan bir kadındır, doğum kontrol hapi kullanmaktadır (Atasü, 2011, s.66). Çünkü Güneş, bu konuda bilinçlidir. Gebelikten korunma yöntemleri geliştirilmeden önce kadınların sürekli doğum yapması, onları hem sağlıksal açıdan hem de sosyal açıdan geriye atmaktadır (Firestone, 1993, s.214). O sebeple doğum kontrol yöntemleri aslında kadınların bir çeşit özgürlüğü haline gelmiştir.

Örneğin, *Tante Rosa*'da Rosa kocasıyla istemeden yaşadığı cinsellikler sonucunda arka arkaya çocuk doğurmuştur. Rosa'nın doğum kontrolü ile ilgili bilgisinin olmadığını şu şekilde anlatır: “*Sizlerle Başbaşa dergisinde yayımlanan o bayağı aşk romanlarının hepsinde olduğu gibi yatar yatmaz hamile kaldı ve bu romanlarda yazılanların doğru olduklarını sandı*” (Soysal, 2013, s.28). Başından beri doğum kontrolü olmaması sebebiyle Rosa kendini bir anda istemediği bir yaşamın içinde ev kadını ve anne rolünde bulmuştur. Nitekim istenmeyen bu çocukları Rosa günün birinde terk etmiştir.

Kürtaj meselesine *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanında rastlanmaktadır. Yıllar sonra doğum kontrol haplarını bıraktığında farkında olmadan hamile kalan Güneş, bu bebek konusunda olumsuz düşünmektedir. Meseleyi sevgilisi Şair'e açar ancak o da iyi karşılamaz ve aldırmasının doğru olacağını söyler. Sonrasında bu konu kapanır, Şair, Güneş'in maddi manevi yanında olmaz ve Güneş “*kendi başına doktorunu bulup kendi başına kürtaj olacaktır*” (Atasü, 2011, s.141). Şair'in yaptığı eylemin sorumluluğunu alamayan pasif bir karakter oluşu bir yana Güneş'in önünde böyle bir seçeneğin olması önemlidir çünkü böylelikle hem Güneş bağımsızlığını korumuş hem de şartlarını göz önünde bulundurduğunda bir çocuk yetiştirmeye uygun olmadığını görmüştür. Komut

(2011, s.93), dünyaya bir çocuk gelecekse bunun kadının rızasıyla olmasının önemli olduğunu belirtmektedir çünkü bunun sonucunda fiziksel, ruhsal ve kültürel açıdan etkilenecek yalnızca kadınlardır. Aynı zamanda kürtajın kadınlar için güvenli ve ulaşılabilir olması önemlidir. Erkmen (2020, s.13), Türkiye’de kürtaj meselesinin yasal boyutu için 1970’lerle birlikte mücadele edilmeye başlandığını belirtir. Kadının sağlığı dikkate alındığında kürtajın bir özgürlük meselesi olarak algılanması bile kadın sağlığını tehdit etmektedir. Nihayetinde bıçaklı bir operasyon geçirecek ve koşullar iyi gitmediğinde hayati bir tehlike ile karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle kadının bilinçli olarak çocuk doğurmayı isteyip istememesi önemlidir.

3.2.6. Üvey Annelik: *Annelik İçgüdü Değildir!*

Bu çalışmadaki üvey annelik teması alışılmış üvey annelik kalıplarının dışında bir temsile sahip olan *Bir Yaşadönümü Rüyası* romanı çevresinde şekillenmiştir. Romanda biyolojik bağları olmayan bir anne kız -Feride ile Şirin- anlatılmaktadır. Anneliğin bir içgüdü olmadığını, kan bağı ya da doğumla ancak kendi evladı gibi hissedileceği düşüncesinin kırıldığı görülmektedir. Şirin’in annesi, kızı daha çok küçükken ölmüş, babası Ferhat ise Feride’yle evlenmiştir. Feride, Şirin’i öyle çok sevmiş öyle benimsemiştir ki Şirin olmasaydı Ferhat ile evlenip evlenmeyeceğini bile sorgulamıştır (Atasü, 2002, s.16). Feride’nin Şirin ile kurduğu bağ romanda şöyle aktarılmaktadır:

Üç buçuk yaşındaydı çocuk; sıkılıyordu büyüklerin arasında. Annesi öleli bir yıla yaklaşıyordu. Bir ara Feride’nin yanına sokuldu. Feride çocuğu kucakladı. Çocuk ince kollarıyla kadının bedenini sarmaya çabaladı, başını göğsüne gömdü ve “Annemi özledim.” dedi. O an, aşkın bir deneyim yaşadı kadın. Sonradan bu anı anlatırken “Yüreğimden karnıma dek sanki bir kapı açıldı ve sen içime doldun.” diyecekti Şirin’e (Atasü, 2002, s.16).

Aralarında tamamen doğal ve çıkarsız bir ilişki oluşmuş ve hayatlarının sonuna dek bu bağ sürmüştür. Feride zamanla Ferhat ile evli kalmak istemediğini fark etmiştir ancak boşanırlarsa Şirin'i ondan ayırırlar diye bir türlü boşanmamıştır: *“Doğurmadığı yavrusunu alıkoyamazdı ki... Asla Şirin'i ona vermezlerdi”* (Atasü, 2002, s.19). Feride böyle bir durumda Şirin'in yanında kalamayacağını biliyordu çünkü yaygın düşünce (akrabalar vs.), onun Şirin'i gerçekten sevebileceğine inanmıyordu, *“Şirin'i sevmek onların, kan akrabalarının hakkıydı”* (Atasü, 2002, s.14). Toplumun üvey annelikle ilgili genel kanısı da bu şekildedir. Sonrasında Ferhat yaşanan bir arbedede hayatını kaybeder. Feride ise aynı yerde çalıştığı Sedat ile evlenir. Artık aileleri Feride, Sedat ve Şirin'den oluşmaktadır.

Firestone (1993, s.239), çalışmasında geleneksel aile düzenine alternatif birtakım oluşumlar önermiştir. Önerdiği düzenlemeler “aile” değil bir çeşit “ev halkı” oluşturmaktır. Aile kelimesini kullanmamasının nedeni “biyolojik üremeyi ve cinselliğe bağlı iş bölümünü ve kuşaklara geçen geleneksel bağımlılıkları ve sonucundaki egemenlik ilişkilerini” düşündürmesidir. Ego çıkarları dışarısında gerçekten çocuklarla yaşamak isteyenler için bir plan açıklamıştır. Dolayısıyla Şirin, Feride ve Sedat'ın oluşturduğu bu “aile” yaşamının aslında zorunluluktan değil, Firestone'un yukarıda önerdiği gibi “gönüllülükle” oluşturulduğu düşünülmektedir. Feride kurdukları bu düzenle ilgili şunu düşünür: *“Kendiliğinden oluşmuş bir üçlü ortam. Aileye hem benzeyen, hem benzemeyen”* (Atasü, 2002, s.43). Firestone (1993, s.241) aynı zamanda bu ev halkının arasındaki ilişkilerin zorla olmayacağını karşılıklı sevgiye dayanacağını ve nihayetinde bağımlılıkların doğurduğu eşitsizliklerle bozulmayacağını ifade eder. Nitekim bir gün aralarındaki sevginin bittiğini gören Feride, Sedat ile boşanır.

Feride, Şirin'e öz annesi ve babası hakkında doğruları söylemekten çekinmemiştir. Şirin büyüdükçe öz annesini daha çok merak etmeye, ona benzeyip benzemediğini sorgulamaya başlar: *“Öz anneye yakınlaşma, Feride'den uzaklaştırmamıştı onu. İki anneyi de içinde taşıyordu”* (Atasü, 2002,

s.276). Bu noktada oldukça önemlidir çünkü Şirin bir tercih yapmak zorunda hissetmemiştir kendini, ikisi için de kalbinde bir yer vardır.

Bu roman, anneliğin içgüdüsel bir duygu olmadığı bir kadının isterse başkalarının da çocuklarına bakabileceğini göstermiştir. Bu biyolojik anne olmayı gerektirmeyen özelliğin her kadın için geçerli olabileceği gibi bizi erkek/babanın da isterse bir çocuk bakımını üstlenebileceğini ve bunu sevgiyle yapabileceğini düşünmemize götürmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, kadın yazarlar tarafından kaleme alınan sekiz roman belirlenmiş ve bu romanlardaki annelik temsilleri feminist kuramlarla analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Aysel Özakin'ın Genç Kız ve Ölüm ve Alnında Mavi Kuşlar; Erendiz Atasü'nün Bir Yaşadönümü Rüyası ve Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı; Peride Celal'in Güz Şarkısı ve Üç Yirmidört Saat ve Sevgi Soysal'ın Tante Rosa ve Yürümek adlı romanları liberal, varoluşçu ve radikal kuramlar açısından nitel içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Romanlardaki annelik temsilleri bahsedilen kuramlardan yola çıkarak altı temaya ayrılmıştır. Bu temalar: Ataerkiyi Sorgulayan Annelik, Ataerkiyi Pekiştiren Annelik ve alt başlığı Annelik ve Kadınlıkla İlgili Kalıp Yargılar, Anne-Çocuk (Kız) İlişkileri, Hamilelik ve Doğum, Doğum Kontrolü ve Kürtaj ve Üvey Anneliktir.

Çalışmada annelik konusunun ele alınmasının sebebi anneliğin günümüzde de çoğu disiplinde tartışma konusu olmasıdır. Geçmişten günümüze kadının annelik rolü üzerinden çeşitli söylemler ve politikalar üretilmiş ve anneliğin kutsallığına vurgu yapılmıştır. Dönemin/zamanın ana akım düşüncesiyle annelik söylemlerinin şekillendiği ve bu kültürün yeniden yeniden üretildiği görülmektedir. Bunun romanlar üzerinden tartışılması ise edebiyatın ve edebi eserlerin, insan yaşamının bir yansıması olarak görülmesi sebebiyledir. Edebiyat, Alver'in (2018, s.16) de dediği gibi insan ve toplum hayatını ve onların yapıp ettiklerini kayda alan, kapsayan, aktaran bir kaynaktır. Özellikle kadın yazarların seçilmesinin amacı anneliğin kadın duyarlılığı ve kadın deneyimleri yönünden ele alınmasıdır. Atasü (2017, s.40), 20.yüzyılda kadınların geçirdiği aşamalar ve kadınların toplumsal yaşamda değişen rolleri, ortaya çıkan yeni kavramlar, cinsiyetler arasındaki ilişkiler vb. konularının özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında erkeklerin ortaya çıkardığı edebiyatta yeteri kadar karşılığını bulamadığını ifade etmektedir. Kadın deneyimlerini kadınların kaleminden görmek önemlidir, aynı zamanda bu çalışmayla kadın yazarların görünürlük ve tanınırlığının artacağı düşünülmekte ve hedeflenmektedir.

Liberal feminist kuramın düşüncesine göre annelik ve evlilik kutsaldır ancak kadın eğitim almalı ve kamusal alanda yer alarak bu görevlerini yerine getirmeye devam etmelidir. Erkeklerle kadınların rasyonel olarak eşit oldukları görüşünü savunan liberal feministler, erkekle kadının evlilikte, çocuk yetiştirirken bir ekip gibi çalışmasını istemektedirler. Kadınlar, iyi bir annelik yapabilmek istiyorsa erkeklerle eşit eğitim almalıdır. Varoluşçu felsefeden temellenen varoluşçu feminist kurama göre, annelik ve ev kadınlığı kadını tarihin başından beri erkeklerin karşısında öteki yapan en önemli faktördür. Beauvoir, bu faktörün biyoloji ya da psikolojiyle açıklanamayacağını, kültürel bir inşa olduğunu *İkinci Cins* (1949) adlı eserinde ifade etmektedir. Annelik ve ev kadınlığı yazgısına hapsedilen kadın “içkinleşmektedir” oysaki erkekler, tam aksine, sosyal yaşamda “aşkın” işlerle uğraşan, tarih yazan cinsiyet olmuştur. Bir kuramdan değil aktivist hareketten doğan radikal feminist kurama göre, kadınların ezilmesinin sebebi ataerkidir (patriyarka). Erkekler kadınları kendi çıkarları doğrultusunda sömürmektedir. Kadınların ikincilleştiren en önemli unsur biyolojidir ve bu durum ancak biyolojik bir devrimle çözülebilir. Kadınlar çocuk doğurdukları müddetçe sömürülmeye devam edecektir.

İncelenen romanlardaki tüm baş kadın karakterlerin ataerkil annelik anlayışını sorguladığı görülmektedir. Kadınlar sorgulamalarını özellikle annelik rolü ve getirileri, evlilik, ev işleri ve de babaların rolü üzerinden yaparlar. Bu konular da feminist teorinin üzerinde durduğu önemli noktalardır. *Güz Şarkısı*'nda Nuriye, *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray, *Bir Yaşadönümü Rüyası*'nda Feride anneliğin inşa edilen bir kimlik ve rol olduğunun üstüne fazlaca düşünen kadınlardır. Beauvoir'ın ve Firestone'un çözümlmelerine benzer nitelikte sorgulamalar yapmışlardır. Nuriye yaptığı annelik ve eşlik görevinin aslında bir rol olduğunu fark etmiştir. Nuray ise kadınların annelik rolüne, nesilden nesile nasıl yönlendirildiğini Beauvoir'ın açıklamalarıyla paralel bir şekilde ifade etmiştir. Özellikle *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray karakterinin varoluşçu feminist kuramın görüşleriyle aynı doğrultuda düşündüğü görülmüştür. Nuray, Beauvoir'ın (1986, s.145) da ifade ettiği gibi düşünmektedir; annelik bir zorunluluk ve belirli bir görevler bütünü olarak kadına yüklendiğinde kadını köşeye sıkıştırmaktadır, kadın eğer yeterince

özgür ve kamusal alanda aktifse annelik “yapılabilir” bir olguya dönüşebilir. İzer (2018, s.48) de Aysel Özakin ile ilgili çalışmasında, *Genç Kız ve Ölüm ve Alında Mavi Kuşlar* romanlarında feminist söylemlerin açıkça okunduğunu belirtmektedir. İzer (2018) gibi Şengül (2015, s.406) de yaptığı çalışmada *Genç Kız ve Ölüm* romanında “tamamen feminist duyarlılığı” imleyen anlatımların olduğunu ifade eder.

Güz Şarkısı'nda Nuriye ve *Bir Yaşadönümü Rüyası*'nda Feride toplumda kadınların çocuklarla bir görülmesi ve birlikte anılması konusu üzerine ciddi ciddi düşünmüşlerdir. Kendilerinin çocuklarından ayrı birer birey olduğunu ifade etmişlerdir. Böylelikle kendini birey olarak ön plana alan ve çocuğuyla kendini ayırabilmiş kadınlar olarak içkin dünyadan uzaklaşmaya başlamışlardır. Güneş ise uzunca bir süre anne olmayı düşünmemiş, düşündüğünde ise buna sıcak bakmamıştır. Cinsiyeti nedeniyle doğduğu andan itibaren -ister istemez- annelik düşüncesine yöneltilen kadınlardan farklılaşmıştır. Ataerkinin kurguladığı annelik rolünün, kadının “öteki” konumunu yeniden ürettiği görülmektedir.

Araştırmaya konu olan romanlarda kadınlar ev kadınlığı, annelik görevleri ve evliliğe birtakım sorgulamalar getirirler. Bu doğrultuda Rosa, Nuray, Armağan, Nuriye ve Elâ ev işleri ve çocuk bakımının kendilerine bir şey katmadığını ve onları yordüğünü belirtmektedir. Kadınlar, üzerlerine yıkılan ev işlerinden ve annelikten bunalmışlardır. Bunu en çok kendi hayatlarının “boşa akıp gittiğini” gördüklerinde fark etmişlerdir. Zeytin (2018, s.67), çalışmasında bu çalışmanın da çıktıklarına paralel olarak *Yürümek* romanında Elâ'nın geleneksel annelik anlayışına karşıt bir kadın olduğunu ve toplumun anneliğe yüklediği kurallar bütününe kabullenmek istemediğini belirtmektedir.

Millet (1987, s.96), ataerkil evliliklerin sürüp giden mevcut sistemin kabulünde önemli rol oynadığını belirtir. Aşk ile perdelenen evliliklerin aslında büyük eşitsizliklerle sürüp gittiği görülmektedir. Kadın, çalışsa da çalışmasa da ev işleri

ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi gereken birincil kişi olarak görülür. İncelenen romanlardaki kadınlar bu eşitsiz evliliklere karşı çıkmaktadır. Bu minvalde incelenen romanlar arasında en aykırı anne ise Tante Rosa olarak karşımıza çıkmaktadır. Rosa, mecbur bırakıldığı aile hayatını, sorumluluk ve zorunluluklarını geride bırakarak kocasını ve çocuklarını terk etmiştir. Zeytin (2018, s.47) de Rosa'nın ataerkil sistem içerisindeki kuralları kabullenmeyerek kendi doğrularını yaşamak isteyen kararlı ve cesur bir kadın olduğunu ifade eder.

Ataerkiyi pekiştiren annelik temsillerinde romandaki anneler özellikle annelik konusunda çocuklarına karşı duydukları vicdan azabı ve çocuklarının ve kendilerinin hayatlarını ataerkil kuralların kapsamında kısıtlamaları yer almaktadır. Burada özellikle göze çarpan anneliğe sorgulama getiren kadınların da kimi noktada bu kategoriye girmesidir. Bunun nedeninin en nihayetinde bu kültürde yer aldıkları için olduğu düşünülmektedir. *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray sırf anne olduğu için kendini kızına karşı sorumlu hissetmektedir, oysa kızının babasının böyle bir vicdan azabı yoktur. *Güz Şarkısı*'nda Nuriye ise bugüne kadar kendini bir gördüğü oğlu Ali'nin ondan ayrı bir yolda gitmesini kıskanmaktadır. Burada liberal kuramın çocuk yetiştirmede ilk ebeveyn olarak annenin gelmesinin izleri görülmektedir. Liberal kuramın bir diğer görüşüne göre kadınların erkeklerle aynı eğitim alarak kamusal alana çıkmasının onların durumunu iyileştireceği düşüncesidir (Tong, 2016, s.31). Bu minvalde *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray'ın annesi, *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*'nda Güneş'in annesi ve *Üç Yirmidört Saat*'te Fatma'nın annesi ön plana çıkar. Bu kadınlar eğitim seviyesi ve kamusal alanda görünürlük açısından erkeklerle aynı durumdadır ancak bu yeterli olmamıştır. Halbuki Nuray'ın annesi kocasıyla aynı eğitim seviyesinde olmasına rağmen ev kadınlığı ve annelik üzerinden ikincilleştirilmektedir. Wollstonecraft (2012, s.245), evlilikte kadınla erkeğin öncelikle arkadaş olması gerektiğini, bu şekilde eşitlikçi bir evlilik sürebileceğini belirtmektedir. Oysaki Nuray'ın babasının, annesini kendi eşiti gibi görmediği düşünülmektedir. Nuray'ın annesinin görünürde eşit ama eşitsiz olan bu evlilik yaşantısının onu intihara kadar götürdüğü düşünülmektedir. Nitekim buna paralel olarak Öztürk (2012, s.111) de romanlarla ilgili çalışmasında "kendi istekleriyle yaşamları arasında sıkışmış

kadınların intiharı seçtiğini” belirterek Genç Kız ve Ölüm’de Nuray’ın annesini bunun örneğini yaşayanlardan biri olarak verir. Güneş’in annesi ve Fatma’nın annesi kızlarının toplum içerisine çıkmasında, çalışmasında bir engel görmezken, cinsel hayatlarındaki özgürlüğü kısıtlamaktadır, evlilik güzellemesi yaparak kızlarının ileride evlenmesi gerektiği mesajını vermektedir. Bizim çalışmamıza paralel olarak Güngör (2017, s.42) de, Fatma’ya annesi tarafından tanınan özgürlüğün içerisinde sayılması gereken “cinsel özgürlüğün”, annesine göre orospulaşmak olarak görülmesinin hem onun kendi değer yargılarıyla çeliştiği hem de Fatma’nın davranışlarını eril bir zihniyetle değerlendirdiği için anne-kız arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkilediğini belirtir. *Alnında Mavi Kuşlar*’da Armağan’ın annesi, *Bir Yaşadönümü Rüyası*’nda Feride’nin annesi ve *Yürümek*’te Elâ’nın annesi daha çok özel alanda yer alan ve çalışmayan kadınlardır. Feride’nin annesi ve Elâ’nın annesi, kızlarını kısıtlamaya çalışarak onların psikolojilerinde derin etkiler bırakmış, Armağan’ın annesi ise kızını ev kadınlığı ve annelik beklentisiyle yetiştirmiştir. Romanlardaki diğer karakterlerin annelikle ilgili birtakım kalıp yargıları bulunmaktadır. Bunlar anneliğin “biyolojik zorunluluk” ve ev kadınlığının kadının en önemli görevleri olarak görülmesi ve kadınların bu yazgının dışına çıktığında bir şekilde cezalandırılacağı inancıdır.

Araştırılan romanlarda anne-çocuk ilişkilerinde özellikle kız çocuğu ile annenin ilişkisi ele alınmıştır bunun sebebi Beauvoir’ın (1986, s.184) da belirttiği gibi anne kız ilişkilerinin daha dramatik yanlarının olmasıdır. Romanlardaki annelerin kızlarıyla ilişkilerinde göze çarpan nokta, bu ilişkilerin az ya da çok çatışma içermesidir. Anne-çocuk ilişkilerinde temel sorun annenin kızını kendi imgesi gibi görmesiyle ilgilidir (Beauvoir, 1986, s.184). Bu noktada çatışmaların sebebi, kız çocukların annelerine karşı kendi özerkliklerini kanıtlamak istemeleri, annelerine benzemekten kaçınmaları ve annelerin onları ataerkil değerlerle sınırlandırmaya çalışmasıdır. *Bir Yaş Dönümü Rüyası*’nda Şirin Feride’den, *Güz Şarkısı*’nda Fatoş annesi Nuriye’den bağımsızlaşmak ve kendi hayatlarını yaşamak isterler. *Genç Kız ve Ölüm*’de Seçkin annesi Nuray’ı beğenmez, *Alnında Mavi Kuşlar*’da Armağan annesine benzemekten kaçınır, *Güneş Saygılı’nın Gerçek Yaşamı*’nda Güneş’in annesi Güneş’i ataerkil değerlerle yetiştirmek ister ve *Üç Yirmidört*

Saat'te Fatma'nın annesi Fatma'nın kendine benzememesi için uğraşırken onu hem kısıtlar hem de özgür bırakır ve bu da aralarındaki çatışmanın büyümesine sebebiyet verir. Ersun (2007, s.62), çalışmasında *Üç Yirmidört Saat'te* Fatma'nın annesinin onu özgür bırakırken yine de hayatını merak ederek, kızını koruması altına almak istediğini ifade eder bu da ilişkilerinde çatışmalara sebep olur. Kalkan (2019, s.205) da Peride Celal'in romanlarıyla ilgili çalışmasında *Üç Yirmidört Saat'te* anne-kız arasındaki ilişkide Fatma'nın annesinin Fatma'ya verdiği özgürlüğü nasıl kullanacağını kızına öğretmemiş olduğu için sorunlar yaşandığını söylemektedir.

Hamilelik ve doğum temasının altında, romanlardaki kadınların alışılmışın dışında tecrübeler yaşadığı gözlemlenmiştir. *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*'nda Güneş'in istemeden hamile kaldıktan sonra karnındaki canlıyı hissedemediği ve onu istemediği görülür. Bu da anneliğin kadınlarda bir içgüdü olmadığını, hamile kaldığında da bunun değişmediğini ve kadının beden ve ruhen buna her zaman hazır olmayacağını göstermektedir. Yine buna paralel olarak, *Bir Yaşadönümü Rüyası*'nda imgesel bir doğum süreci yaşayarak üvey kızıyla kurduğu bağı anlatan Feride buna örnektir. *Yürümek* romanında Elâ, doğumda ve sonrasında yaşadıklarını ayrıntılı bir biçimde aktarır. Doğum, Beauvoir'ın (1986, s.42) ve Firestone'un (1993, s.210-211) da belirttiği gibi kadının canını yakan, tehlikeli ve yorucu bir süreçtir. Elâ bu süreci, sonrasında ve hissettiklerini süslemeden, olduğu gibi tüm zorluk ve çirkinliğiyle aktarır.

Doğum kontrolü kısmında, romanlardaki kadınların bu konuda bilinçlenmesinin onları özgürleştirdiği görülür. Nitekim Beauvoir (1986, s.145) da doğum kontrolü ve yasal kürtajın özgür anneliği desteklediğini belirtir. *Yürümek'te* Elâ ve *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*'nda Güneş, bu konuda bilinçlidirler, anne olup olmayacaklarını planlamışlardır. Tante Rosa'da Rosa bu bilince sahip olmadığı için istemediği çocuklar doğurmuştur. Güneş, hamile kaldığında doğurmak istemediğini fark eder, kürtaj yaptırır. Kürtaj burada kadın için önemli bir hak

çünkü çocukla birlikte yaşanacak tüm süreçlerde en çok etkilenecek olan kadındır.

Üvey annelik teması *Bir Yaş Dönümü Rüyası* romanı etrafında biçimlenmektedir. Aralarında biyolojik bir bağ bulunmayan Feride ve Şirin birbirlerine çok düşkün bir anne-kızıdır. Romanda anneliğin bir içgüdü olmadığı gösterilmiş dolayısıyla bu durum, bir çocuğa bakım ve sevgi veren kişinin yalnızca annesi olmayacağı aynı zamanda babası ya da başkaları olabileceğini de göstermektedir. Şirin'in öz babası Ferhat öldükten sonra Feride, Sedat ile evlenir. Feride, Sedat ve Şirin'den oluşan bu yeni aile düzeninde hiç kimsenin arasında biyolojik bir bağ bulunmasa da birbirlerini çok sever, emekle ilişkilerini kurarlar. Bu durum bizi Firestone'un (1993, s.241) "ev halkı" düşüncesine götürür. Firestone gönüllülükle oluşturulan bir ev düzeni önermektedir. Şayman Kaylı (2017, s.33) da bizim çalışmamızın verilerine paralel bir şekilde, Atasü'nün ataerki tarafından oluşturulmuş annelik mitini parçaladığını ve "paylaşımın, deneyim aktarımının, kendini gerçekleştirmenin, dürüstlüğün, açıklığın, cesaretin, dayanışmanın, bedenle barışmanın ön planda olduğu anne kız ilişkisini" sunduğunu belirtir.

Tüm bu temalar ışığında romanlarda özellikle varoluşçu ve radikal feminist kuramların etkisinin görüldüğü tespit edilmiştir. Romanlardaki kadınlar (Nuray, Nuriye, Elâ, Rosa, Armağan, Güneş, Feride) Beauvoir ve Firestone'un kuramlarına paralel bir şekilde sorgulamalar gerçekleştirmiş, ilişkilerini ve hayatlarını bu düşüncelerle şekillendirmişlerdir. Romanlarda liberal feminist kuram doğrultusunda Wollstonecraft'in düşünceleriyle yakın özellikler gösteren annelik temsillerinin (Fatma'nın annesi, Nuray'ın annesi, Güneş'in annesi) da olduğu gözlemlenmiştir ancak liberal kuram temsili incelenen romanlarda daha sınırlı bir şekilde yer almaktadır. Yazarlar romanlarda bir annelik miti yaratmamış ya da annelik reçetesi sunmamıştır. Aksine birçok annelik deneyimi olduğunu, anne-çocuk ilişkilenebilirliğini ve bu süreçteki çatışmaları göstermişlerdir. Araştırılan romanlarda ahlakçı bir anlayış benimsenmemiş ve iyi kadın-iyi anne ya da kötü kadın-kötü anne eşleşmesi yapılmamıştır. Romanlardaki baş

karakterlerin büyük çoğunluğunun annelik olgusu üzerine kafa yorduğu ve kendilerince yeni annelik anlayışları getirdikleri görülmektedir. Bunların sebebinin incelenen yazarların kadın hareketine olan hassasiyetleri ve kendilerine kadın meselesini bir misyon olarak belirleyerek eserlerinde yer vermeleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim kimi zaman kendi söyledikleri kimi zaman hayat hikayeleri kimi zaman da başkalarının onlar hakkında aktardıkları bunu doğrular niteliktedir. Doğan (2003, s.11), Sevgi Soysal'ın Tante Rosa'da kendi aile tarihiyle ilgili bir mirasın olduğunu ve orada kendi anneannesini ve teyzesini anlattığını, Yürümek romanının ise çocukluk ve gençlik yılları, ilk evliliği ve boşanmasının yer aldığı ve aynı zamanda bu romanın o dönemde yakın arkadaşı olan Reşat Nuri Güntekin'in kızı Ela Güntekin'in hayatından da yola çıkılarak yazılmış olduğunu belirtir (Doğan, 2003, s.105-107). Yine Peride Celal (1996, s.37) vermiş olduğu röportajda kadınların "hepsini bir gören" zihniyete karşı onların da "farklı deneyimlere" sahip olduğunu göstermek için kadınlar hakkında yazdığını söyler. Batum Menteşe (2014, s.68), Erendiz Atasü'nün feminist kimliğinin eserlerine yansımalarını çözümleyerek bu yansımaların özellikle ikinci dalganın feminist düşüncelerinin sorgulamalarıyla denk düştüğünü ifade ederek yazarın özellikle "kadınlık durumu neden böyledir?" "Neden o erkeklere aşık olunur?" vb. sorularla bunun ortaya çıktığını aktarır. Benzer şekilde Aysel Özakin (Karalama Defteri, 2014), her türlü kalıbın karşısında olduğunu ve bunu eserlerine yansıttığını ayrıca eserlerinde özellikle kadın erkek ilişkilerinde çelişkileri ele aldığını belirtiyor ki bu da yukarıda Atasü'nün ikinci dalganın konularıyla ilgili tartıştığı meselelerle paralellik göstermektedir. Dolayısıyla romanları incelenmiş olan yazarların da kendi hayat tecrübelerinden ve kendi politik fikirlerinden yola çıkarak kadın meselesine duyarlı ve feminist denebilecek bir misyonla bu eserleri oluşturduklarının sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak araştırma yapılan romanlarda anneliğin ve kadının, eşi ve çocukları adına kendine bir hayat kurduğu düşüncesinin sorgulandığı ve bu sürecin yerleşik kültürle olan çatışmalarını ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu türden romanların okuyucu sayısının artmasıyla toplumda annelik mitinin yıkılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Kadınlar uzun yüzyıllar boyunca birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da yer alamamıştır. Bunun sebebini Woolf (2018), çalışmasında çeşitli örneklerle açıklamaktadır. Bir insanın yazabilmesi için belirli bir maddi geliri, zamanı ve kendine ait bir odası olmalıdır. Bu sebeple kadınlar içinden yıllarca iyi birer yazar ya da şair çıkmamıştır. Woolf (2018, s.56) 16. yüzyılda içinde üstün bir yetenekle doğan kadınların çıldırabileceğini ifade eder çünkü kadınlar yeteneklerini ne yazık ki gösterecek imkanlara sahip olmayacaklardır. Erken yaşta evlendirilip, çocuk ve ev işlerine hapsolan kadınların, kendilerine ayıracak hiçbir vakti olmamıştır. Woolf (2018, s.53-55) bunu Shakespeare'in hayali kız kardeşi üzerinden açıklar. Shakespeare'in kız kardeşi Judith aynı onun gibi yetenekli, meraklı, öğrenmeye ve gelişmeye açık biridir ancak ne yazık ki kadın olduğu için abisi gibi okula gidemez, dersler alamaz ve tek yazgısı olarak görülen evliliğe mahkûm edilir. Woolf'un, aslında geçen yüzyıllarda böyle binlerce kadının yeteneğinin boşa gidebileceğini anlattığı düşünülmektedir. Günümüze yaklaştıkça elbette kadınlar daha görünür olmuş, eğitimler almış, kitaplar yazmıştır. Kadınlar ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar da günden güne fazlalaşmaktadır ancak yine de alınması gereken çok fazla yol olduğu düşünülmektedir.

Kadın yazarlar ve eserleri üzerinde akademik çalışmaların yapılması hem yazarların tanınırlığı hem de eserlerindeki konuların toplumu yansıttığı düşüncesinden hareketle eserlerine gereken değeri vermek açısından önem teşkil etmektedir. Bu minvalde çeşitli kadın yazarların eserlerinin konu alındığı lisans ve lisansüstü derslerinin oluşturulmasının bu konuda daha fazla merak ve ilginin artmasına yol açacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2009). Liberalizmin İktisadi Modeli Serbest Piyasa Ekonomisi. *Eskiyei*, (15), 18-26.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. (İ.Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ağaoğlu, N., Saral, Z. (2013). *Edebiyatımızda Kadın Yazarlar Sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Akın, G. (1977). Sevgi'yle. *Türk Dili*, XXXV (304),13-14.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (9), 21-50.
- Alver K. (2018). Edebiyat Sosyolojiye Ne Anlatır? *Sosyoloji Seminerleri 1: Edebiyat ve Sosyoloji*. İstanbul: Alfa.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat: Kendini Yazmak*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Atasü, E. (2002). *Bir Yaşadönümü Rüyası*. İstanbul: Can Yayınları.
- Atasü, E. (2011). *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Atasü, E. (2014). Yazmak...ve yaşadığımız yüzyıl...*Erendiz Atasü Edebiyatı* içinde (s.32-35). G. Sönmez İşçi (Yay. Haz.). İstanbul: Can Yayınları.
- Atasü, E. (2017). *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ateş, N. Y. (Haz.). (2009). *Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20.Yıl Özel Yayını.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.

- Aydinalp, E.B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. *Litera*, 30(2), 465-488.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*. (K.Çelik, Çev.). İstanbul: AFA Yayınları.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (3.baskı). (A.Ekmekci, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baktemur, Z. (2019). Aydınlanma Çağı Filozoflarına Göre Kadın: Schopenhauer, Kant ve Rousseau Örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(18), 1-12.
- Başer-Çoban, S. (2012). *Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Anneliğin Kaybı ve Çocuksuzluk* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Batum Menteşe, O. (2014). Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı'ndan Geriye Bir Bakış: Erendiz Atasü Romancılığı. *Erendiz Atasü Edebiyatı* içinde (s.65-79). G. Sönmez İşçi (Yay. Haz.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar*. Ankara: Ayizi.
- Beauvoir, S. (1986). *Kadın: "İkinci Cins II" Evlilik Çağı*. (6.baskı). (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın: "İkinci Cins I" Genç Kızlık Çağı*. (7.baskı). (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Beechey, V. (1979), On Patriarchy. *Feminist Review*,3, 66-82.
- Bendason, N. (1990). *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (1993). Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı? *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (2. baskı) içinde (s.313-327). Ş. Tekeli (Yay.Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti* (3.baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2011). Feminist Teoride Açılımlar. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (s.2-23). Y. Ecevit ve N. Karkıner (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Berkday, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (4.baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar* (3.baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Budig, M. (2004). Feminism and the Family. In *The Blackwell Companion to Sociology of the Family* (pp.416-434). J. Scott, J.Treas, M.Richards, (Ed.). New Jersey: Blackwell Publishing Ltd.
- Bumin, T. (2013). *Hegel*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burç, P. E. (2015). Popüler Kültür ve Annelik: Anneliğin Farklı Görünümleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-15.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Celal, P. (1991). *Üç Yirmidört Saat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Celal, P. (1996). Yaşamı, Sanatı, Yapıtları Üzerine Kendi Açıklama ve Görüşleri. *Çok Katmanlı Duyarlıklar Yazarı: Peride Celal* içinde (s.36-64). A. Kabacalı (Yay. Haz.). İstanbul: TÜYAP.
- Celal, P. (1999). *Güz Şarkısı* (2.baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Chodorow, N. (2021). *Anneliğin Yeniden Üretimi*. (D. Tanal Tatar, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Coward, R. (1995). *Şu Hain Kalplerimiz: Kadınlar Erkeklere Neden Teslim Olurlar?* (A. Bora ve A. Emre, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi* (4.baskı). İstanbul: Metis Yayınları
- Çardak, M. (2012). *Toplumsal Bir Hareket ve Aydınlanmanın Ürünü Olarak Liberal Feminizm* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Çeler, Z. (2013). Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı. *Doğu Batı*, (63),165-181.

- Çelik, Ö. (2012). Kadınların İnsan Hakları Hareketi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 149-170.
- Dahlström, E., & Liljestrom, R. (1983). The Patriarchal Heritage And The Working-Class Women. *Acta Sociologica*, 26(1), 3-20.
- Dal, Y.Ö. (2001). Liberal Eşitlik Anlayışı ve Ulusal Mekanizmalar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (7), 21-30.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demirci-Yılmaz, T. (2015). Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları (1840-1950). *Cogito*, (81), 66-90.
- Direk, Z. (2009). Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği. *Cogito*, (58) ,11-39.
- Doğan, E. (2003). *Sevgi Soysal: Yaşasaydı Âşık Olurdum*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori* (11.baskı). (A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durakbaşa, A. (2017). *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (7.baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde (s.2-29). Y. Ecevit ve N. Karkıner (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Elshtain, J. B. (1981). *Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought*. Princeton: Princeton University Press.
- Eraslan, S. (2016). Uğultular... Silüetler... 90'larda Türkiye'de Feminizm (6.baskı) içinde (s.239-270). A. Bora ve A. Günal (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercilasun, B. (1987). Mehmet Akif'in Şiirlerinde Kadın ve Aile Temi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 34-40.
- Erden, A. (2011). *Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar (Kötücüllük-Cinsellik-Erotizm)*. İstanbul: Hayal Yayınları.
- Erkmen, S. (2020). *Türkiye'de Kürtaj: AKP ve Biyopolitika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ersun, C. (2007). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Türk Romanlarındaki Anne-Kız İlişkilerinin Psikanalitik İncelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gittins, D. (1985). *Aile Sorgulanıyor*. (Y. Zihnioğlu, Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkçülüğün Esasları*. C.Mete (Yay.Haz.). İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* (11.baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Görgün-Baran, A. (2010). Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar. *Sosyoloji Yazıları 2: Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'a Armağan* içinde (s.233-250). N. Güngör-Ergan, E. Burcu ve B. Şahin, (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Görgün-Baran, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet. *Davranış Bilimleri* içinde (s.410-438). N. Güngör-Ergan, B. Şahin-Kütük ve R.Coştur, (Ed.). Ankara: Siyasal Yayınları.
- Greer, G. (1996). *İğdiş Edilmiş Kadın*. (M. Bayatlı, Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Gülendam, R. (2007). Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması: 1960-1980. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 165-182.
- Gündüz, M. (2008). İkinci Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru. *Doğu Batı*, 45,149-170.
- Güneş, N. (2018). Feminist Akımlarda Aile. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 142-153.
- Güngör, M (2017). *Kadın Yazarların Romanlarında Ataerkinin Gölgesindeki Anne-Kızlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Günindi Ersöz, A. (2015). Özel Alan/Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18 (1), 80-102.
- Güzel, Ş (1984). 1908 Kadınları. *Tarih ve Toplum*, 2, 6-12.

- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (İ. Dündar, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hanisch, C. (1970). The Personal is Political. In *Notes from the Second Year: Women's Liberation* (pp.76-78). S. Firestone & A. Koedt, (Eds.). New York: Radical Feminism.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler* (5.baskı). (A.K. Bayram, Ö.Tüfekçi, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Hızlan, D. (1996). Çelişkileri Yaşayan Kadınlar... *Çok Katmanlı Duyarlıklar*
Yazarı: Peride Celal içinde (s.21). A. Kabacalı (Yay. Haz.). İstanbul: TÜYAP.
- Holland, J. (2016). *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*. (E. Okyay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Horkheimer, M. ve Adorno, W.T. (2010). *Sosyolojik Açılımlar*. (Durgun, M.S., Gümüş, A.,Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Humm, M. (2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. (Ö. Altay vd., Çev.). G. Bakay (Yay. Haz.). İstanbul: Say Yayınları.
- İdil, M. (1990). *Bir Sevginin Öyküsü*. İstanbul: Kavram Yayınları.
- İleri, S. (2015). *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- İzer, Ö. (2018). *Aysel Özakın'ın Roman ve Hikayelerinde Sosyal Meseleler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Kadioğlu, A. (1998). Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s.89-100). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını.
- Kalkan, E. (2019). Peride Celal'in Romanlarında Aile Yankısı (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun: Giresun Üniversitesi.
- Kanbir, F. (2017). Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Hareketleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1),209-224.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar* (4.baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

- Kaplan, Z. (2018). Geleneksel ve Modern Kiskacında Annelik: 19. Yüzyıl Türk Romanında Aile Dinamiklerinin Anne Aleyhine Dönüşümü. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(8), 131-148.
- Karataş, E. (2009). *Türk Kadın Yazarların Romanlarında İşledikleri (1980-2000) Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları* (Yayımlanmamış doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kaymaz, İ.Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (46), 333-366.
- Keleş, B. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yol Açan Temel Etmenlerin Feminist Teorilerden Hareketle Çözümlemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi.
- Kesebir, E. (2010). *Tanzimat Romanında Anne* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Kızılay, D. (2012). *The Influence of Mother-Daughter Relationship on The Solidity of Patriarchal System in Latife Tekin’s Dear Shameless Death, Night Lessons, Swords of Ice* (Unpublished masters thesis). İstanbul: İstanbul Bilgi University.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Koç, E. (2015). Simone de Beauvoir’ın "İkinci Cins"i: Öteki Olarak Kadın. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4),1-17.
- Koçak, B. ve Tamer, A. (2008). II.Meşrutiyet Döneminde İki Milliyetçi Kadın: Halide Edib ve Müfide Ferid. *Doğu Batı*, 45,173-193.
- Kolektif. (2010). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (Cilt I-II). (3.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Komut, S. (2011). Türkiye’de Kadın, Cinsellik ve Kürtaj. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1),87-95.
- Kurnaz, Ş. (1990). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Küçük, N. (2010). John Stuart Mill’de Kadın Sorunu. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (9), 91-110.
- Llyod, G. (2015). *Erkek Akıl*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacKinnon, C. A. (2015). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (2.baskı).(T. Yöney ve S. Yücesoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Maier, C. (2015). *No Kid: Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden*. (Z. C. Özatalay, Çev.). İstanbul: Esen Kitap.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Meşe, İ. (2013). Katilini Yaratan Annelik: Elif Şafak’ın “İskender” Adlı Romanından Yola Çıkararak Türkiye’de Kadınlık ve Erkeklik Rollerine Dair Bir Sorgulama. *Turkish Studies*, 8(3), 399-411.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. (Ş.Tekeli, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mill, J.S. (1987). John Stuart Mill. *Feminizm 19.Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler* içinde (s.52-72). (Ş.Tekeli, Çev.). İstanbul: Afa Yayınları.
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. (G. Tunçer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Millet, K. (1987). *Cinsel Politika* (2.baskı). (S.Selvi, Çev.).İstanbul: Payel Yayınları.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (23.baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1990). *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Sosyal Değişme* (2.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Neuman, W.L. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2.Cilt* (2.baskı). (S.Özge, Çev.). İstanbul: Yayın Odası.
- Ortiz, D. R. (1995). Feminisms and the Family. *Harvard Journal of Law And Public Policy*, 18, 523-530.
- Özakın, A. (1978). *Alında Mavi Kuşlar*. İstanbul: E Yayınları.
- Özakın, A. (1981). *Genç Kız ve Ölüm* (2.baskı). İstanbul: Yazko.

- Özbay, F. (1992). Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün. *Türkiye’de Kadın Olgusu* içinde (s.151-167). N. Arat (Yay.Haz.). İstanbul: Say Yayınları.
- Özcan Demir, N. (1999). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 107-116.
- Özen, N. N. ve Kaya, M. (2014). Elfriede Jelinek’in Die Klavierspieler’in ve Şebnem İşigüzel’in Kirpiklerimin Gölgesi Eserlerinde Anneler, Kızları ve Yokedilen Bedenler. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 2(1), 71-86.
- Öztan, E. (2015). Annelik, Söylem ve Siyaset. *Cogito*, (81), 91-108.
- Öztürk, Z. (2012). *Türk Romanında Kadın (1980-2000)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Rich, A. (1995). *Of Woman Born*. New York: W. W. Norton & Company.
- Rousseau, J.J. (2009). *Emile* (8.baskı). Ü. Akagündüz (Yay.Haz.). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Sancar, S. (2011). Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. *Birkaç Arpa Boyu...içinde* (61-120). S. Sancar (Der.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2006). *Aşka ve Kadınlara Dair*. (A.Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Selek, P. (2006). Kırılmış Bir Vazo Gibi. *Amargi Dergi*, (1),32-36.
- Semiz, Y. (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 423-469.
- Sever, M. (2015). Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier’den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması. *Fe Dergi*, 7(2),72-86.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Showalter, E. (1977). *A Literature of Their Own: British Women Novelists From Bronte to Lessing*. Princeton: Princeton University Press.

- Sledziewski, E.G. (2005). Dönüm Noktası Olarak Fransız Devrimi. *Kadınların Tarihi, Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı* (Cilt IV) içinde (s.39-52). G. Duby, M. Perrot, (Ed.). (A.Fethi, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Soysal, D. (2016). *Beauvoir Dersleri "Evli Kadın" ve "Anne" Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Belge Yayınları
- Soysal, F. (2015). Modernliğin Türkiye'deki Makus Talihi, ya da Yaşamı ve Yazınıyla Sevgi Soysal. *İsyankâr Neşe: Sevgi Soysal Kitabı* içinde (s.15-34). S. Şahin ve İ. Şahbenderoğlu (Yay. Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, S. (2012). *Yürümek* (9.baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Soysal, S. (2013). *Tante Rosa* (13.baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Steeves, H. L. (1987). Feminist Theories and Media Studies. *Critical Studies in Mass Communication*, 4(2), 95-135.
- Şayman-Kaylı, D. (2017). Erendiz Atasü'nün Romanlarında, Bedenin, Doğurganlığın ve Anneliğin İzini Sürmek. *Fe Dergi*, 9(1), 26-36.
- Şengül, M.B. (2015). *Türk Romanında Feminizm (Kadın Romancılar, 1960-80)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Tekeli, Ş. (1985). Türkiyede Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 9, 48-66.
- Tekeli, Ş. (1993). 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar. *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (2. Baskı) içinde (s.15-51). Ş. Tekeli (Yay.Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tong, R. (2006). *Feminist Düşünce*. (Z. Cihirlioğlu, Çev.). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Toska, Z. (1998). Cumhuriyetin Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s.71-88). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını.
- Türkdoğan, Ö. (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (13), 35-59.

- Türkeş, A.Ö. (2012). Yürümek Üzerine. *Yürümek* (9.baskı) içinde (s.5-16). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ustabaş, S. (2009). Bir Kadınlık Kategorisi Olarak “Annelik”. *Amargi Dergi*, (15), 43.
- Uygun-Aytemiz, B. (2016). Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde (s.51-66). F. Saygılıgil, (Der.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. (H. Osmanağaoğlu, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Warburton, N. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*. (G. Ateşoğlu, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Weber, M. (2014). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* (2.baskı). (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Welldon, E. V. (2019). *Anne: Melek mi, Yosma mı? Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması* (2.baskı). (S. Kunt-Akbaş ve C. Kurultay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- White, J. B. (2003). State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman. *NWSA Journal*, 15 (3), 145-159.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi* (2.baskı). (D. Hakyemez, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woolf, V. (2018). *Kendine Ait Bir Oda* (20.baskı). (S. Öncü, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaman-Öztürk, M. (2012), Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası “Eski” Ataerki’den Ataerki Kapitalizme. *Eğitim Bilim Toplum*, 10(38),72-115.
- Yaraman, A. (2015). Sorunları mı Sorumluluktan, Sorumluluğu mu Sorunlarından? - Kadınlık Durumu, Kadınlık Bilinci ve Sevgi Soysal-. *İsyankâr Neşe: Sevgi Soysal Kitabı* içinde (s.35-50). S. Şahin ve İ. Şahbenderoğlu (Yay. Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, M. ve Tokuroğlu, B. (2018). Türk Modernleşmesinin Toplumsal Cinsiyet Anlayışı. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4 (13), 600-608.
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları*, 7, 63-85.

Yüksel, Ş. (1992). Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün. *Türkiye’de Kadın Olgusu* içinde (s.115-129). N. Arat (Yay. Haz.). İstanbul: Say Yayınları.

Zeytin, Ş.M. (2018). *Sevgi Soysal’ın Romanlarında Kadın Sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.

Zorkul, T. (2006). *Peride Celal’in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Aysel Özakin Karalama Defteri. (2014). Erişim Tarihi: 30.01.2022

<https://www.youtube.com/watch?v=a5Aeyp0QUBo&t=824s>

Aysel Özakin. Erişim Tarihi: 10.12.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Aysel_%C3%96zak%C4%B1n

Bora A. (2008). Çirkin Bir Nefret İdeolojisi Olarak Feminizm. Erişim Tarihi: 11.04.2021

<https://Birikimdergisi.Com/Guncel/692/Cirkin-Bir-Nefret-İdeolojisi-Olarak-Feminizm>

Conferences: Women and gender equality. *United Nations*. Erişim Tarihi: 20.01.2022

<https://www.un.org/en/conferences/women>

Çakır, R. (2000). Dindar Kadının Serüveni. *Birikim*, (137). Erişim Tarihi: 20.01.2022

<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-137-eylul-2000/2329/dindar-kadinin-seruveni/2512>

Çelik, S. (2020). Günün Kadını: Peride Celal. *Ekmek ve Gül*. Erişim Tarihi:10.12.2021

<https://ekmekvegul.net/sectiklerimiz/gunun-kadini-peride-celal>

Erendiz Atasü. <https://erendizatasu.com/ozgecmis/> Erişim Tarihi: 11.12.2021

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (Cedaw).

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. Erişim Tarihi: 20.01.2022

<https://kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/cedaw/>

Kardaş, A. (2014). Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru Safiye Ali. *Lacivert Dergi*, (8). Erişim

Tarihi: 20.09.2021 <https://www.lacivertdergi.com/portre/ornek>

[kadinlar/2014/12/02/turkiyenin-ilk-kadin-doktoru-safiye-ali](https://www.lacivertdergi.com/portre/ornek-kadinlar/2014/12/02/turkiyenin-ilk-kadin-doktoru-safiye-ali)

TDK. Erişim Tarihi: 15.06.2021 <https://sozluk.gov.tr/>

Yazarlara ve şairlere Sorduk: Erendiz Atasü. *Yeni Adana*. Erişim Tarihi: 10.12.2021
https://yeniadana.net/haber/yazarlara_ve_sairlere_sorduk_arendiz_atasu-56679.html

EK 1. NİTEL İÇERİK ANALİZİNE YÖNELİK SORULAR

- 1- Ataerkiyi sorgulayan annelik, romanlarda ev içi ve kamusal alanlarda nasıl temsil edilmektedir?
- 2- Makbul, iffetli anne ve eş anlayışı mı verilmekte yoksa ataerkil annelik kimliğine başkaldıran annelik mi işlenmektedir?
- 3- Ataerkiyi sorgulayan annelik temsilleri ev içi emek ve evlilikle ilgili nasıl sorgulamalar yapmaktadır?
- 4- Ataerkiyi pekiştiren annelik temsilleri romanlarda nasıl ele alınmaktadır?
- 5- Anneler çocuklarıyla ilişkilerinde nasıl temsil edilmektedir?
- 6- Romanlarda babaların rolü nasıl inşa edilmektedir? Anneler ile babalar arasında nasıl bir ilişki kurulmaktadır?
- 7- Annelikle ilgili kalıp yargılar romanlarda nasıl temsil edilmektedir?
- 8- Anneler özel alanda mı yoksa kamusal alanda mı daha çok yer almaktadır?
- 9- Romanlarda kadın bedenine ilişkin ne gibi veriler yer almaktadır? Kadın hamileliğinde ve doğum sonrasında bir sorgulama yapmakta mıdır?
- 10-Kürtaj romanlarda nasıl yer almaktadır?
- 11-Doğum kontrolü romanlarda nasıl yer almaktadır?
- 12-Üvey annelik temsili romanlarda nasıl yer almaktadır?

EK 2. YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ

Aysel Özakın (1942, Şanlıurfa)

Öykü ve roman yazarı olan Özakın, İzmir’de ilk ve ortaöğrenimini tamamlamış, yüksek öğrenimini ise Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümünde bitirmiştir. Yüksek lisansını “*Gerçeküstücü Akımda Aşk ve Mizah*” teziyle tamamlamıştır. Çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Tayini Çanakkale’ye çıkınca öğretmenliği bırakmış, yazmaya ve çeviriye odaklanmıştır. Sonrasında İstanbul Devlet Konservatuarında okutman olarak görev yapmıştır. 1980 yılında Berlin’deki Yazarlar Sempozyumu’na giderek birtakım siyasi sebeplerden dolayı (İzer, 2018, s.7) ülkeye geri dönmemiştir. Çalışmalarına önce Almanya ve sonrasında İngiltere’de devam eden Özakın, ressam ve heykeltıraş Bryan Ingham ile evlenmiştir.

İlk şiiri Demokrat İzmir gazetesinde yayımlanan Özakın’ın *Yarına Doğru, Politika, Militan, Hürriyet, Milliyet Sanat, Cumhuriyet, Yeni Toplum, Varlık* gibi gazete ve dergilerde de çalışmaları yayımlanmıştır (Ağaoğlu ve Saral, 2013, s.355). Büyük kentlerdeki toplumsal sorunları, sanatçıların, siyasal eyleme katılanların çevrelerini, kadın özgürlüğünü, Almanya’da yabancı çevrelerdeki Türk işçilerin sorunlarını konu edinmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Aysel_%C3%96zak%C4%B1n). “Küçük Şehrin Soğuk Geceleri” ile en başarılı öykü, Alnında Mavi Kuşlar romanıyla 1978 Madaralı Roman Ödülü’nü almıştır (Kolektif, 2010, s.809). Fethi Naci (1990, s.397), bu romanı eleştirmektedir ancak yine de “küçük burjuva aydınlar ve devrimciler hakkında zaman zaman ilginç gözlemlere rastlamak mümkün” demiştir. Eserleri Almanya, Hollanda, Yunanistan, Fransa’da çeşitli yayınevleri tarafından yayımlanmıştır.

Roman: Gurbet Yavrum (1975), Alnında Mavi Kuşlar (1978), Genç Kız ve Ölüm (1981), Mavi Maske (1988), Güzellik Acısı (2005).

Öykü: Sessiz Bir Dayanışma (1976), Kanal Boyu (1982), Hamburg Akşamları (1986).

Erendiz Atasü (1947, Ankara)

Roman, öykü ve deneme yazarı olan Erendiz Atasü'nün asıl adı Erendiz Sayron'dur. Anne ve babası öğretmen olan Atasü, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesini bitirmiş ve aynı okulda akademik kariyerine devam ederek profesör olmuştur. Ankara'da yaşamını sürdüren yazarın bir kızı vardır.

İlk öyküsü 1981 yılında, Sanat, Edebiyat'81 dergisinde yayımlanan (<https://erendizatasu.com/ozgecmis/>) Atasü aynı zamanda eserlerini *Yeni Düşün*, *Saçak*, *Çağdaş Türk Dili*, *Papirüs* ve *Varlık* gibi dergilerde yayımladı (Kolektif, 2010, s.139). Yazarlık hikayesiyle ilgili bir röportajda, “Çocukken, ilk gençliğimde yazar olmak gibi bir hayalim var mıydı? Kesinlikle hayır. Sevgi Soysal'ın değindiği yolun bir başka çeşitlemesini izlemişim, her halde. Hani o der ya, yirmi beş yaşında musluklarımda bir arıza oldu, sözcükler akıtmaya başladım...” diyen Atasü, özellikle İngiltere'de burslu olarak geçirdiği zamanlardan sonra ülkeye dönerek yazı yazmaya başladığını söylemektedir (https://yeniadana.net/haber/yazarlara_ve_sairlere_sorduk_erendiz_atasu-56679.html). Atasü, 1980'lerde annesi ve kızıyla, boşanmış bağımsız bir kadın olarak hayatını yeniden kurarken özellikle edebiyat ve feminizmi yaşamının ana unsurları haline getirdiğini belirtmektedir (Atasü, 2017, s.19). Kadın duyarlığı, kadın edebiyatı ve kadın yazar kavramlarıyla ilgili yaptığı açıklamalarla öncülük eden yazar, “kadın yazar tanımını göğsünü gererek taşıdığını” (Atasü, 2017, s.20) kadın edebiyatı kavramının ise yalnızca kadınlar okusun kurgulanmış bir edebiyat olmadığını, yazarının oluşturduğu eserlerin kadın bilinciyle ele alındığı bir edebiyat olarak aktarmaktadır (Atasü, 2017, s.39).

Eserleri İngilizce, Almanca gibi dillere çevrilen Atasü, *Kadınlar da Vardır* adlı eseri ile 1982'de Akademi Kitabevi Öykü Birincilik Ödülü, *Dağın Öteki Yüzü* ile 1996'da Orhan Kemal Roman Ödülü, *Taş Üstüne Gül Oyması* ile 1997'de Yunus Nadi Öykü Ödülü ve 1998'de Haldun Taner Öykü Ödülü, *Hayatın En Mutlu An'ı* ile 2010'da Dünya Kitap Yılın Telif Kitabı Ödülü ve 2011'de Yunus Nadi Öykü Ödülü, *Kızıl Kale* ile 2015'te Türkan Saylan Sanat Ödülü'nü almıştır (<https://erendizatasu.com/ozgecmis/>).

Roman: Dağın Öteki Yüzü (1995), Gençliğin O Yakıcı Mevsimi (1999), Bir Yaşadönümü Rüyası (2002), Açıkoturumlar Çağı (2010), Güneç Saygılı'nın Gerçek Yaşamı (2011), Dün ve Ferda (2013), Baharat Ülkesinin Hazin Tarihi (2016), Bir Başka Düşün Gecesi (2021).

Öykü: Kadınlar da Vardır (1983), Lanetliler (1985), Dullara Yas Yakışır (1988), Onunla Güzeldim-Uçu (1989), Taş Üstüne Gül Oyması (1997), Hayatın En Mutlu An'ı (2008), İncir Ağacının Ölümü (2010), Kızıl Kale (2015), Şairin Ölümü (2019).

Deneme: Benim Yazarlarım (2000), Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum (2001), İmgelerin İzi (2003), Kavram ve Slogan (2004), Düşünce Sefaletinin Kiskacında (2008), Bilinçle Beden Arasındaki Uzaklık (2009), Yıllar Geçerken Hayat ve Roman (2013), Saldırganı Hoş Tutmak (2015), Yurdum Gurbet Olmasın (2019), Türk Romanında Bir Gezinti (2019).

Sevgi Soysal (1936-1976, İstanbul)

Roman ve öykü yazarı Sevgi Soysal, Sabuncu ve Nutku soyadlarıyla da yazmıştır. Annesi Alman asıl Aliye Yenen (Anneliese Rupp) ve babası Selanik göçmeni Mithat Yenen'dir. Ankara Kız Lisesini ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümünü bitirmiştir. 1956 yılında Özdemir Nutku ile evlenmiştir ve Korkut adında bir oğulları olmuştur. 1957- 1958 yıllarında Almanya'da Göttingen Üniversitesinde arkeoloji ve tiyatro derslerini izlemiştir. Türkiye'ye döndükten

sonra bir süre Alman Büyükelçiliğinde çalışmış ve daha sonra TRT'ye program uzmanı olarak girmiştir (İdil, 1990, s.19). Ankara Meydan Sahnesi'nde Haldun Dormen'in yönettiği "Zafer Madalyası" oyununda rol almıştır (Ağaoğlu ve Saral, 2013, s.407). Bu oyunda tanıştığı Başar Sabuncu ile 1965'te ikinci evliliğini yapmıştır. 12 Mart sürecinde bir süre tutuklu kalmıştır. Anayasa Profesörü Mümtaz Soysal ile evlenmiştir ve bu evlilikten Defne ve Funda adında iki kızı olmuştur. Meme kanseri nedeniyle 1976 yılında vefat etmiştir.

Dost, Yelken, Ataç, Yeditepe ve Değişim adlı dergilerde ilk çalışmaları yayımlanmıştır. Sonrasında Papirüs ve Yeni Dergi'de eserleri çıkmıştır. İlk öykü kitabı Tutkulu Perçem 1962'de yayımlanmıştır; Doğan bu eserin iddialı bir çıkış kitabı olmadığını belirtmektedir (2003, s.69). 1968 yılında Tante Rosa'yı yazmıştır. Tante Rosa, Soysal'ın kendi ailesindeki kadınlardan -anneannesinden, teyzesinden- izler taşımaktadır (Doğan, 2003, s.11). Tante Rosa, "Seni Seviyorum Rosa" ismiyle 1992 yılında filme uyarlanmıştır. Selim İleri'ye göre Tante Rosa "dört dörtlük bir roman" ve "gizli bir başyapıt"tır (İleri, 2015, s.525). İlk romanı *Yürümek* ile 1970 TRT Roman Başarı Ödülü'nü almıştır. 12 Mart döneminde kitap "müstehcenlik" nedeniyle toplatılır ve Sevgi Soysal'a dava açılır (İdil, 1990, s.24). 1974'te *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanıyla Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazanmıştır. Fethi Naci, Soysal'ın *Yürümek* romanından sonra kendini oldukça geliştirdiğini belirterek "onun için aslolan şeyin roman yazmak değil de söylemek istediklerini okurlara iletmek" olduğunu ekler (1990, s.372-373). Akın, *Yürümek* romanının bir patlama etkisi yarattığını ve bunun sebebinin cinselliğin konu edilmesi olduğunu ifade eder (1977, s.13). Erden (2011, s.21-22), Soysal'ın öncü kadın yazarlardan olduğunu ve eserlerindeki cinsel özgürlük tartışmalarıyla birçok kadın yazarı etkilediğini belirtir.

Roman: Tante Rosa (1968), *Yürümek* (1970), *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* (1973), *Şafak* (1975), *Hoş Geldin Ölüm* (1980).

Öykü: Tutkulu Perçem (1962), *Barış Adlı Çocuk* (1976).

Anı: Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu (1976).

Deneme: Bakmak (1977).

Peride Celal (1916-2013, İstanbul)

Roman ve öykü yazarı olan Peride Celal, Gençay ve P. Bayburtlu isimleriyle de yazılar kaleme almıştır. Annesi Zeliha Mirat Türel ve babası Mehmet Celalettin Erem'dir. Peride Celal'in annesiyle babası ayrılmıştır ve gençliğinde üvey babasının soyadını taşımıştır. Saint Pulchérie Fransız Kız Lisesinde okumuştur. Tan gazetesinde ve İstanbul Elektrik şirketinde çalışmış sonrasında İsviçre'ye gitmiştir ve oradaki Bern Basın Ateşeliğinde bir süre sekreter olarak görev yapmıştır (Ağaoğlu ve Saral, 2013, s.377). Döndükten sonra Atif Yönel ile evlenmiştir, bir kızı vardır.

İlk öyküsü Ak Kız'ın Hikâyesi 1935'te Yedigün Dergisi'nde P. Gençay imzasıyla yayımlanmıştır. İlk romanı Sönen Alev, 1935 yılında Son Posta gazetesinde tefrika edilerek 1938'de kitap olarak yayımlanmıştır (Çelik, 2020). Zorkul, Peride Celal'in yazarlık yaşamının ilk dönemlerinde, geçim sıkıntısının da etkisiyle, kentlerdeki kadınların aşk serüvenlerini konu edinen ve teknik açıdan da çok güçlü olmayan romanlar çıkardığını söylemektedir; bunlar Peride Celal'in "pembe romanlar" yazarı şeklinde tanınmasına neden olmuş, yazarlık kariyerini etkilemiştir (Zorkul, 2006, s.26). Gerçek edebiyata geçişini de *Üç Kadının Romanı*'yla (1954) başlatmıştır (Kolektif, 2010, s.856). Peride Celal'in romanlarındaki kahramanların neredeyse hepsinin kadınlar olduğu görülür (Çelik, 2020). Erden (2011, s.27) de Peride Celal'in romanlarında kadın kimliklerini ele aldığını belirtir.

Peride Celal, *Üç Yirmi Dört Saat* romanıyla 1977'de Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü, *Kurtlar* romanıyla 1991'de Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazanmıştır. TÜYAP 1996 yılında, Peride Celal'i "Onur Yazarı" olarak seçmiştir.

Roman: Sönen Alev (1938), Yaz Yağmuru (1940), Ana Kız (1941), Kızıl Vazo (1941), Ben Vurmadım (1941), Atmaca (1944), Aşkın Doğuşu (1944), Yıldıztepe (1945), Dar Yol (1949), Üç Kadının Romanı (1954), Kırkinci Oda (1958), Gecenin Ucundaki Işık (1963), Güz Şarkısı (1966), Evli Bir Kadının Günlüğünden (1971), Üç Yirmi Dört Saat (1977), Kurtlar (1990), Deli Aşk (2002).

Öykü: Jaguar (1978), Bir Hanım Efendinin Ölümü (1981), Pay Kavgası (1985).

EK 3. ROMANLARIN ÖZETLERİ

Genç Kız ve Ölüm

Roman iki katmanlı şekilde ilerlemektedir. Olaylar bir şimdiki zamanda bir de Nuray'ın çocukluğundan evliliğinin bitişi ve sonrasında süreci kapsar.

Romanda şimdiki zamanda geçen olaylar Nuray'ın yazdığı kitap ile birlikte bir ödül kazanması ve o ödülü almak için Ankara'ya gitmesini anlatır. Bu tren yolculuğunda geçmişini anımsar. Geçmiş aynı zamanda yazmış olduğu kitaptır. Nuray çocukluğundan bu yaşına kadar büyüdüğü çevrede özellikle kadınların durumuyla ilgili yaşadıklarını anımsamaktadır. Çocukluğunda annesi ve babası arasındaki eşitsiz ilişki, annesinin intiharı ve sonrasında babasının ona bakamayarak halasına göndermesi Nuray'ın hayatındaki önemli dönüm noktalarıdır. Anne-babasının ilişkisinde ve halasının yanında erkek kuzenleriyle kendi arasındaki eşitsizlikleri fark eden Nuray sonrasında bunu kendi evliliğinde de fark eder. Çocuğunun olması ve ev kadınlığı onun için sonu gelmeyen, sıkıcı işlerdir. Nuray işe yarar bir şeylerin arayışına girer, mutsuz hissettiği ev kadınlığından ve eşlikten istifa eder. Kocasından boşanır, kendine bir hayat kurar ve yazarlık yapmaya başlar. Şimdiki zamanda geçen olaylarda Nuray kızıyla bazı sorunlar yaşamaktadır, ödül alacağını ona söylemiştir ama kızı onu “bir burjuva kadının sorunlarını” anlatan biri olarak görür ve desteklemez. Ödül alacağı organizasyonun olduğu otele giden Nuray, burada birçok kişiyle tanışır, sonrasında eski eşiyile karşılaşır ve bir yüzleşme yaşar.

Alnında Mavi Kuşlar

Roman 1 Mayıs 1977'deki Kanlı 1 Mayıs olaylarıyla başlamaktadır. Bu olayı bizzat yaşayan romanın baş kahramanı Armağan, ailesinde uzağa kendi yaşamını kurmak için İstanbul'a gelmiş genç bir kadındır. Armağan ataerkil bir aileye sahiptir, toplum baskısı sebebiyle nişanlanır ancak sonrasında isteğinin bu olmadığını fark ederek ailesinden ve geleneklerden uzaklaşır. İstanbul'a gelir ve burada çalışmaya başlar. Bu süreçte yaşamını, isteklerini ve hedeflerini sorgular. Olayların olduğu gün Armağan sevgilisi Sinan'ın da orada olduğunu biliyordur ve ne yaptığını merak eder.

Güz Şarkısı

Nuriye Selen, çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Nuriye'nin kocası Venedik'te, Nuriye ve çocuklardan uzakta çalışmaktadır. Nuriye ve kocasının arası bir süredir çok iyi değildir, iletişimleri kopuktur. Nuriye'nin çocukları Ali ve Fatoş, anneleriyle sürekli çatışmaktadır. Ali, biriyle nişanlıdır ve eğitimi için farklı planları vardır. Fatoş ise kendinden yaşça büyük ve çocukları olan biriyle sevgilidir ve onunla yurt dışına gitmek istemektedir. Nuriye tüm bunlara olumsuz bakar. Çocuklar ise babalarıyla konuşması için onun gitmesini isterler. Nuriye de kendi için bir değişiklik olacağını düşünür ve bir gemi yolculuğuyla Venedik'e gitmeye karar verir. Bu yolculukta çocuklarıyla, kocasıyla ve ailesiyle ilişkilerini sorgular. Bu sırada gemide yeni insanlarla tanışır, sohbetler eder ve geçmişinden biriyle karşılaşır. Bu kişi Nuriye'nin eski sevgilisi Sahir Kırtay'dır. Yıllar önce bir şekilde ayrılmak durumunda kalmış olan Nuriye ile Sahir yıllar sonra karşılaşınca oldukça farklı hissederler. Nuriye, kendini yaşlanmış, çökmüş, çocukları olan yaşlı bir kadın gibi görüp Sahir'den uzak kalmaya çalışır. Ancak bu yolculukta Nuriye'yi birçok değişim beklemektedir.

Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı

Güneş Saygılı'nın hayatını anlatan roman, Güneş'in yaşlılığı ile geçmiş yaşantısı arasında gidip gelen bölümlerden oluşmaktadır. Güneş, doktor bir çift olan Saygılıların iki kızından birisidir. İkiz kardeşi Ülker, daha küçükken bir ameliyat sonrasında ölmüştür. Güneş'in zaten üzerine düşen ailesi bu durumdan sonra iyice değişmiştir. Güneş okulunu bitirdikten sonra sol görüşlü bir dernekte çalışmaya başlar. Burada Doğan ile tanışır, sevgili olurlar. Ancak Doğan ile ilişkisi gelgitlidir. Doğan, Güneş'i ve ailesini kimi noktada burjuva bulan bir solcudur. Ailesi ise Doğan ile olan ilişkisinde Güneş'i özellikle cinsel açıdan kısıtlamak istemektedir. Sonrasında darbe olur ve Doğan tutuklanır. Güneş ile Doğan bu süreçten sonra ayrılırlar. Güneş, yıllar sonra Şair ile tanışarak onunla sevgili olur ancak o da evlidir ve bu ilişki de Güneş'in beklediği gibi olmaz. Romanda Güneş'in yaşlılığındaki süreçte, Güneş hala aynı apartmanda yalnız yaşamaktadır, yaşlanmış ve çevresindeki her şey değişmiştir.

Bir Yaşadönümü Rüyası

Feride'nin yaşamına odaklanan roman, onun hayatına giren üç erkeği ve üvey kızı Şirin ile olan ilişkisini anlatır. Feride öğretmenlik yapmakta olan genç bir kadındır. Ferhat ile ilişki yaşamaktadır, o sırada Ferhat evlidir ve bir kızı vardır. Kötü bir kaza sonucu Ferhat'ın eşi ölür. Feride ile Ferhat evlenir. Bu evliliği yapmasının en önemli sebeplerinden birisi Feride'nin anne olmak istemesidir. Bu sırada Ferhat'ın kızı Şirin ile aralarında çok güçlü bir bağın ilk adımları atılır. Feride birkaç düşükten sonra anne olamayacağını öğrenir, artık onun hayatındaki tek çocuk Şirin'dir. Aralarındaki bağ daha da kuvvetlenir. Ferhat ile evliliklerinden artık mutlu olmayan Feride, ondan boşanmak ister ancak Şirin'i ona asla vermeyeceklerini bildiği için bu kararı erteler. Sonrasında Ferhat birtakım siyasi olayların sonucunda ölür. Artık Şirin ile Feride yalnız kalmıştır. Sonrasında Feride, çalıştığı okulda öğretmenlik yapan Sedat ile ilişki içerisine girer, bu ilişki evliliğe gider. Şirin, Feride ve Sedat uzun yıllar boyunca hayatlarına devam ederler, kan bağı olmayan bir aile kurarlar. Yıllar sonra Feride ve Sedat arasında cinsel bir soğukluk meydana gelir. Bu durum ve sonrasında Feride'nin geçirdiği hastalık onların arasını iyice açar ve boşanırlar. Bu sırada Şirin de iyice büyümüştür. Birçok arkadaşı, sevgilileri olur. Feride, Şirin'in arkadaşı olan Kamuran'a aşık olur ancak Kamuran eşcinseldir ve aralarında bir ilişkinin olması mümkün değildir. Tüm bu olaylar yaşanırken Feride ile Şirin'in anne kız bağı, dostlukla ve dayanışmayla ilerler.

Üç Yirmidört Saat

Fatma ve annesinin ilişkisini odak noktası olarak alan roman, Fatmaların evinde çalışan Dilber'in ciddi bir hastalık geçirmesiyle başlar ve kritik hastalar için verilen üç yirmi dört saat süresinde şekillenir. Fatma'nın annesi çocukluğundan itibaren Fatma'nın özgür yaşamasını destekleyen, mesafeli bir annedir. Fatma genç yaşta evlenir, boşanır. Bu sırada annesi onun hayatını uzaktan izler. Fatma'nın boşandıktan sonraki özgür tavırları onu rahatsız etmeye başlar, kızının daha fazla sorumluluk alması gerektiğini düşünür. Çünkü onun da bir hastalık riski bulunmaktadır ve Fatma'nın, annesi ölürse kendi ayakları üzerinde durmasını ister. Aynı zamanda Fatma'nın hayatında Ahmet vardır ve onun, kızını "düzene

sokacağını” düşünür. Ancak kendini kızına tam olarak açıklayamadığı için aralarında çok ciddi tartışmalar ve kavgalar yaşanır. Kızını özgür bırakacağııı derken onunla aralarına oldukça mesafe girmiştir.

Tante Rosa

Romanda Rosa'nın çocukluğundan ölümüne hayatı küçük kesitlerle sunulur. Çocukluğundan itibaren hayallerini gerçekleştiremeyen Rosa, sırf hamile kaldığı için Hans ile evlenmek zorunda kalır. Çocukları olur, ev kadınlığı ve anneliğe hapsolan Rosa her şeyi geride bırakarak uzaklara gider. Burada kendine yeni bir hayat kurarak bir iş bulur, yeniden evlenir ve çocukları olur. Ancak sonrasında kocasını kaybeder. Bambaşka işlerde çalışır, maceralara atılır. Daima bir arayıştadır. Bu süreçte her zaman yalnızdır. Hayatında çocukları da dahil olmak üzere kimse yoktur.

Yürümek

Roman, iki ana karakter olan Elâ ve Memet'in çocukluklarıyla başlar. Elâ'nın ailesi özellikle annesi oldukça baskıcıdır, Elâ'yı da bu şekilde yetiştirir. Cinselliği keşfi sürekli baskılanan Elâ, üniversitede de bilinçlenemez. Sonrasında hiç sorgulamadan bir evlilik yapar ve çocuğu olur. Evliliğın ve anneliğın geleneksel kurallarla yaşandığını fark eden Elâ mutluluğu yine bulamaz. Kocasından boşanır, Memet ile tanışır. Memet de Elâ gibi cinselliği çocukluktan itibaren yanlış bir şekilde öğrenmek durumunda kalmıştır. Bir postanede tanışan Elâ ve Memet, tüm mutsuzluk ve eksiklikleriyle bir hayat kurmaya çalışırlar.